

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра літургійних наук

Магістерська робота

**СВЯТО В ЧЕСТЬ СВЯТОГО ОТЦЯ НАШОГО МИКОЛАЯ,
АРХИЄПІСКОПА МИР ЛИКІЙСЬКИХ, ЧУДОТВОРЦЯ У
ЛІТУРГІЙНІЙ ТРАДИЦІЇ УГКЦ**

Студент 6-го курсу: Любомир Миколишин

Науковий керівник: Петро Сабат

доктор східних церковних наук,

кандидат історичних наук

Рецензент: Ігор Васишин

доктор філософії

Львів 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ СВЯТОГО МИКОЛАЯ, АРХИЄПИСКОПА МИР ЛИКІЙСЬКИХ ТА ПРОЦЕС ПРОГОЛОШЕННЯ ЙОГО СВЯТИМ.....	9
1.1. Життя і діяльність святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських.....	10
1.2. Поширення культу святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських по світу.....	16
1.3. Вшанування та перенесення мощей святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських.....	18
1.4. Почитання святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських в Київській Церкві.....	20
РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНО – БОГОСЛОВСЬКИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТІВ СВЯТА В ЧЕШТЬ СВЯТОГО МИКОЛАЯ, АРХИЄПИСКОПА МИР ЛИКІЙСЬКИХ.....	26
2.1. Зародження та поширення богослужбових текстів свята в честь святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських в рукописній традиції.....	27
2.2. Наявність згадок та текстів свята в честь святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських у друкованих богослужбових книгах XVII-поч. XXI ст.....	30
2.3. Богословський аналіз текстів свята в честь святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських.....	34
2.3.1. <i>ВЕЧІРНЯ</i>	35
2.3.2. <i>УТРЕНЯ</i>	42
2.3.3. <i>ЗМІННІ ЧАСТИНИ БОЖЕСТВЕННОЇ ЛІТУРГІЇ</i>	55

РОЗДІЛ 3. ІСТОРИЧНО – БОГОСЛОВСЬКИЙ АНАЛІЗ ІКОНИ СВЯТОГО МИКОЛАЯ, АРХИЄПИСКОПА МИР ЛИКІЙСЬКИХ	59
3.1. Значення та розуміння ікони в честь святого (святих) у східній традиції..	60
3.2. Іконографічний канон зображення святителя у східній традиції	61
3.3. Розвиток ікони святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських в VIII- XXI ст.	63
3.4. Особливо відомі ікони святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських	67
3.4.1. <i>Ікона святого Миколая з життєвими клеймами «Миколай Зарайський»</i>	<i>67</i>
3.4.2. <i>Ікона святого Миколая у повний зріст «Миколай Можайський»...</i>	<i>70</i>
3.4.3. <i>Ікона святого Миколая поясна «Миколай Мокрий»</i>	<i>71</i>
3.5. Ікони святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських деяких храмів УГКЦ	72
ВИСНОВОК	76
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	80
ДОДАТКИ.....	90

ВСТУП

Життя християнина – це невпинна мандрівка, паломництво стежками земного життя. Християнину слід пам'ятати про кінцеву мету такої подорожі – осягнення вічного щастя, святості (1 Пт 1,16).

Христова Церква називає святість покликанням кожного християнина, а святими називає тих, хто за життя свідчили Божу присутність тут на землі, а по смерті дали добрий звіт за сподіяні вчинки. В залежності від життя праведників, Церква виокремлює апостолів, пророків, праотців, преподобних, ісповідників, мучеників, безсрібників та святителів.

У літургійному календарі Української Греко – Католицької Церкви 6 (19) грудня¹ є днем пам'яті святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських. Пам'ять святителя Миколая літургійно вшановують усі Церкви Київської традиції. Більше того, святитель Миколай один із небагатьох святих Христової Церкви, який почитається у візантійському, слов'янському та латинському світах.

Життя святого Миколая можна описати словами святого апостола Павла: «Живу вже не я, а живе Христос у мені» (Гал 2,20). З раннього дитинства Миколай відзначався чеснотливим життям, скріплюючи у вірі християн та навертаючи поган.

Будучи ієреєм провадив строге життя, перебуваючи у пості та молитві. Роблячи діла милосердя робив їх так, як заповідав Ісус Христос: «Нехай твоя ліва рука не знає, що робить твоя права» (Мт 6,3).

На долю святителя Миколая припали буремні часи єресей та переслідувань Христової Церкви. Проте, Христовий світич не згас, а ще дужче просіяв славою святих учнів Христових.

¹ Офіційна назва цього свята, згідно з *Канонами партикулярного права Української Греко – Католицької Церкви* є такою: «Святого отця нашого Миколая, архієпископа Мир Ликійських, чудотворця». Див. Синод єпископів УГКЦ. *Канони партикулярного права Української Греко – Католицької Церкви*. 2018, Кан. 114 // *Українська Греко – Католицька Церква* ugcс.ua (27.11.2020).

Після смерті отця Миколая, починаючи із V ст, почитання в його честь розійшлося по цілому світі. А жертвне життя, любов та чуда святого Миколая як за життя, так і по смерті, прихилили та прихилиють серця вірних до сьогодні.

Святителя Миколая названо покровителем мореплавців та подорожніх, помічником нуждених та вбогих. Іменем святого Миколая названо безліч храмів як в Україні, так і по цілому світі. В честь святителя написано служби та акафісти, канони та гимни. Станом на сьогодні, свято в честь святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських в УГКЦ святкується як бдінне (святий зі всенічним в неділю або святий зі всенічним у дні седмици і в суботу).

Актуальність даної магістерської роботи полягає в тому, що святий Миколай, архієпископ Мир Ликійських є святим УГКЦ, а також інших церков Київської традиції. Дослідження життя й діяльності святого Миколая здійснюватиметься на основі доступних джерел та служитиме для глибшого переосмислення та аналізу літургійних текстів даного свята та ікони в літургійній традиції УГКЦ.

Об'єктом даної праці є свято в честь святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських у літургійній традиції Української Греко – Католицької Церкви.

Предметом даної праці є представлення історичної підстави (життя і діяльності святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських, процесу проголошення його святим) та розвитку богослужбових текстів свята, а також іконографічних типів в честь святого отця Миколая в Київській Церкві, зокрема в УГКЦ.

Метою цієї роботи є дослідити свято в честь святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських в літургійній традиції УГКЦ шляхом представлення історії виникнення та становлення свята, аналізу літургійних текстів та іконографії.

Для досягнення поставленої мети нам необхідно буде виконати наступні завдання:

- висвітлити життя і діяльність святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських на основі джерел та допоміжної аналітичної літератури;

- розкрити питання офіційного проголошення його святим, дослідити процес зародження та встановлення дня для його літургійного почитання;
- коротко представити історичний розвиток формування літургійних текстів свята в честь святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських;
- висвітлити богословський зміст літургійних текстів даного свята;
- зробити порівняльний аналіз літургійних текстів свята (видань XVIII-XX століть, а саме: *Мінеї 1761 року* та *Молитвослова 1990 року*);
- дослідити історичний розвиток основних іконографічних типів святителя Миколая в Київській Церкві та проаналізувати окремі іконографічні зразки деяких храмів Львівської Архієпархії УГКЦ.

Для виконання вище вказаних завдань використовуватимуться наступні методи: а) аналітичний; б) компаративний; в) описовий; г) хронологічний.

Оригінальність даної наукової роботи полягає в тому, що свято в честь святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських в літургійній традиції УГКЦ буде вперше представлено комплексно. А саме, беручи до уваги історію виникнення свята, літургійні тексти та іконографію. Оскільки, ці три елементи свята творять нерозривний зв'язок між собою. Водночас кожний з них є невід'ємною частиною, без якої немає ортодоксального вшанування святого Миколая у літургійній традиції УГКЦ.

Дана праця матиме наступні межі:

Хронологічні межі:

- період кін. III-І пол. IV ст, у якому буде представлено життя і діяльність святого Миколая;

- період XVII-поч. XXI ст, який представлятиме розвиток літургійних текстів свята та іконографії в честь святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських у літургійній традиції УГКЦ.

Основними джерелами для першого розділу слугуватимуть *Життя святих* А. Труха, І. Луцика, Д. Туптала, Д. Ростовського. У другому розділі, для представлення історично-богословського розвитку літургійних текстів використовуватимуться богослужбові видання XVII-поч. XXI ст. Наголосимо

увагу на виданнях *Антологіонів 1619, 1638 років, Літургіконів 1733, 1758 років* та *Евхологоні 1646 року* та інших доступних друкованих виданнях. Увагу звернемо на видання *Службників 1842, 1894 та 1899 років*, в яких згадка про свято в честь святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських є відсутньою. Третій розділ базуватиметься на деяких аналітичних статтях різних дослідників, що сприятиме кращому представленню розвитку іконографії в честь святого Миколая.

Дана магістерська робота складатиметься із змісту, вступу, основної частини (трьох розділів з підрозділами), висновку, списку джерел та літератури, а також додатків.

Перший розділ магістерської праці буде поділено на чотири підрозділи. У першому підрозділі буде представлено життя і діяльність святого Миколая; у другому та третьому підрозділах описуватимуться процес та причини проголошення отця Миколая святим, поширення його культу та вшанування мощей святителя; у четвертому підрозділі буде висвітлено причини почитання святого Миколая в Київській Церкві.

Другий розділ дослідження буде поділено на три підрозділи. У першому ми представимо процес зародження та поширення богослужбових текстів даного свята. У другому підрозділі ми представимо огляд наявності згадок та текстів свята в честь святого Миколая в місяцесловах і його служби в богослужбових книгах XVII-поч. XXI ст. У третьому підрозділі представлятиметься богословський та порівняльний аналіз літургійних текстів богослужінь *Великої Вечірні, Великої Утрени* та змінних частин *Божественної Літургії* видань *Мінеї 1761 року* та *Молитвослова 1990 року*.

У третьому розділі ми представимо розуміння ікони в честь святителя у східній традиції. Проаналізуємо деякі іконографічні зображення святого Миколая, їх становлення та розвиток в ході історії. Окрім того, у праці представимо основні іконографічні типи зображення святого Миколая, на основі особливо відомих ікон святителя. Розглянемо сучасні ікони святителя Миколая, які містяться в храмах Львівської Архієпархії УГКЦ.

Наприкінці роботи буде подано список джерел і літератури, а також додатки.

У додатках будуть подані матеріали для другого та третього розділів, з метою детальнішого представлення теми праці. Для другого розділу будуть подані фотокопії аркушів з першого друкованого *Антологіону 1619 року*, де є згадка та тексти свята в честь святителя Миколая. До третього розділу будуть подані деякі іконографічні зображення святого Миколая. Ці зображення сприятимуть візуальному підтвердженню інформації, поданої в поточному розділі праці. Ці зразки ікон демонструватимуть зміну іконографічних типів зображення святого Миколая від перших збережених ікон до сучасних, які містяться в храмах Львівської Архиєпархії УГКЦ.

У цій роботі представлится свято в честь святого Миколая, архиєпископа Мир Ликійських в літургійній традиції УГКЦ. Ця праця, на нашу думку, зможе послужити добрим вказівником для тих, хто в подальшому захоче глибше досліджувати дану тему.

РОЗДІЛ 1

ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ СВЯТОГО МИКОЛАЯ, АРХИЄПИСКОПА МИР ЛИКІЙСЬКИХ ТА ПРОЦЕС ПРОГОЛОШЕННЯ ЙОГО СВЯТИМ

Апостол Яків у своєму посланні пише: «Яка користь, брати мої, коли хтось каже, що має віру, але діл не має? Чи може його спасти віра?» (Як 2, 14). Цими словами він хоче сказати, що християнське життя – це життя подвигу та дії. Людині недостатньо лише віри, щоб вона осягнула зустріч із своїм Творцем.

Одним із великих святих Церкви, який прославився не тільки за життя, але й після свого переставлення (із цього світу) є святий Миколай, архієпископ Мир Ликійських¹. Свята Церква його називає «правилом віри і образом лагідности». Його вшанування в Церкві, як Східній так і Західній посідає особливу увагу серед празників в честь Святих². Бути святим і наслідувати святого Миколая є покликанням кожного християнина, і воно означає «діяти не згідно із плотською мудрістю, але згідно Божої благодаті»³ (2 Кр. 1,12). Бути святим, яким був святий Миколай, означає в усьому наслідувати Ісуса Христа: ділами, думками, почуттями. Святість полягає в чеснотах, які здобуваються всіма людськими ділами⁴. Прикладом їх здобуття служить святий Миколай. Свідомством Його боговгодного життя є численні чуда та свідчення, які дійшли до наших днів: «Миколай – це той, чуда якого поширилися по всій землі, той якого величає вся земля і всі, що живуть на ній»⁵. Незважаючи на особливе почитання святих Миколая в Україні, серед вірян українських церков Київської традиції, існує брак детальної інформації про його життя та діяльність⁶.

¹ Катрій Ю. *Пізнай свій обряд*. 3-тє вид. Львів 2004, 279.

² Церква, залежно від способу життя та шляху, яким йшли подвижники, поділяє їх на розряди (лики) // Сабодан В. *Святих Божих, як зірок на небі (Неділя 1-ша після П'ятдесятниці)* // orthodox.org.ua (20.02.2020).

³ N. Jules de Vault, «Святой» // К. Леон-Дюфур (ред), *Словарь библейского богословия* / Перевод со второго французского издания. Брюссель 1990, 1012.

⁴ Towarzystwo naukowe katolickiego uniwersytetu lubelskiego Jana Pawła II. *Katolicka Encyklopedia* 2008, 400.

⁵ Луцик І. *Життя Святих, пам'ять яких УГКЦ кожного дня впродовж року почитає*. Львів 2011, 696.

⁶ Towarzystwo naukowe katolickiego uniwersytetu lubelskiego Jana Pawła II. *Katolicka Encyklopedia*, 967.

Головним завданням цього розділу буде висвітлити на основі доступних джерел⁷ та літератури постать святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських, його життя та діяльність, а також процес проголошення його святим.

1.1. Життя і діяльність святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських

Святий Миколай народився близько 280 року від благочестивих та ревних християн Теофана та Нонни⁸ в Ликії⁹, в одному із найбагатших міст Патарах¹⁰.

По народженні та хрещенні¹¹ він був названий Миколаєм, що означає «переможець народів»¹². Про молоді роки Миколая не має багато відомостей, проте є згадки про його благочестиве життя вже змалку. Він був хлопцем чеснотливим та привертав увагу до себе не лише християн, а й поган та невірних¹³.

Миколай в дитячому віці, окрім благочестивого життя виділявся особливим прагненням до книжного навчання та вивчення Святого Писання, чим в особливий спосіб відрізнявся від своїх ровесників¹⁴. Сучасники Миколая прирівнювали його у питаннях віри та молитви до старця¹⁵. Освітою Миколая в дитинстві займався його дядько, єпископ Миколай, який і рукоположив його пізніше у священика. При рукоположенні Миколая він говорив: «Ось бачу я, браття, нове сонце, що сходить над кінцями землі і милостиво втішає опечалених. О, блаженне стадо, яке удостоїться такого пастиря. Добре випасе він

⁷ Головним джерелом даного розділу буде «Життя святих» таких авторів: Ієроніма Луцика, Андрія Йосафата Григорія Труха, Дмитра Туптала та святителя Димитрія Ростовського.

⁸ Крестовоздвиженское православное братство. *Житие святителя Николая Мирликийского*. Москва 2009, 3.

⁹ Ликія – гірський півострів, який омивається Середземним морем. Південна область Малої Азії. // Гаврилов М. *Святитель Николай Мир Ликийских чудотворец*. Брюссель 1987, 4.

¹⁰ Луцик І. *Життя Святих, пам'ять яких УГКЦ кожного дня впродовж року почитає*. Львів 2011, 697.

¹¹ У III-IV ст. не було загальноприйнятим хрещення дітей (так, як це є сьогодні). Ми знаємо приклади великих Отців Церкви (Василія Великого, Григорія Богослова), які приймали хрещення вже будучи в дорослому віці // Гаврилов, *Святитель Николай Мир Ликийских чудотворец*, 4.

¹² Ростовский Д. *Жития святих, Декабрь*. Москва 1999, 174.

¹³ Луцик. *Життя Святих*, 697.

¹⁴ Святитель Николай Чудотворец. *Житие, перенесение мощей, чудеса*. Москва 2011, 14 [PDF].

¹⁵ Князев Е. – Евстигнеев. *Святитель Николай Чудотворец*. Москва 2013, 27.

душі заблуканих, прокормить їх на лугах благочестя, а тим, що в бідах, явиться теплим помічником»¹⁶.

Будучи пресвітером, Миколай перебував в постійній молитві та пості, провадив рівноангельський спосіб життя. Більше того, він заступав місце свого дядька – єпископа, коли той вирушав в паломництво до Святої Землі¹⁷. Коли переставилися до вічності батьки Миколая, він успадкував все їхнє майно. Проте, він не дбав про речі дочасні, земні. Після успадкування майна від батьків, він роздає його бідним та потребуючим¹⁸.

Існує переказ, що один мешканець міста Патар втратив все своє майно і не мав коштів, щоб віддати заміж своїх дочок. Батько навіть думав пустити своїх дочок на злу дорогу розпусти. Тоді, дізнавшись про це, Миколай потайки три ночі поспіль підкидав мішечки із золотом, щоб всі три доньки вийшли чесно заміж¹⁹.

Існує інформація про те, що після подорожі свого дядька єпископа, Миколай теж був у паломництві в Палестині. Під час подорожі морем, здійнялася сильна буря, корабель кидало в різні сторони. Єдиним способом врятуватися, стала молитва Миколая. Мореплавці у паніці благали його про спасіння, а той стоячи на колінах у молитві, випросив у Бога утихомирення негоди²⁰. В часі цієї негоди, один з мореплавців впав з високої щогли і розбився. Тоді, Божий угодник Миколай підніс свої молитви до Господа і повернув його до життя²¹. Церковний переказ також говорить, що після морської подорожі, зійшовши на олександрійський берег, він зробив багато чудес: хворих уздоровив та з біснுவатих демонів повиганяв²². Перебуваючи у Святій Землі, Миколай поклонився також святим місцям земного життя Господа Ісуса Христа та

¹⁶ Луцик І. *Життя Святих, пам'ять яких УГКЦ кожного дня впродовж року почитає*. Львів 2011, 697.

¹⁷ Ростовский Д. *Жития святых, Декабрь*. Москва 1999, 177.

¹⁸ Туптало Д. *Житія Святих, Том IV. Грудень*. Львів 2007, 142.

¹⁹ Трух Г. *Життя Святих у чотирьох книгах. Книга 4*. Торонто 1960, 204.

²⁰ Крутова М. *Святитель Николай Чудотворец в древнерусской письменности*. Москва 1997, 17.

²¹ Луцик. *Життя Святих*, 697.

²² Туптало. *Житія Святих*, 146.

віддалився в пустиню. Проте, голос Божий наказував йому повернутися в рідну сторону, в Ликійську землю²³.

Прибувши додому, Миколай прийшов в обитель святого Симеона, яку заснував його дядько, єпископ міста Патар. Він бажав залишитися в цій обителі до смерті, проте Божий промисел був іншим. Братія обителі з великою увагою та насолодою слухали його слів та подивлялися його рівноангельський спосіб життя²⁴.

В тому часі помер єпископ міста Мири – Йоан. Місцеві єпископи зібралися, щоб обрати нового єпископа. Найстарший владика, який бачив напередодні видіння, сказав, хто першим ввійде у храм на ранішню молитву, той і буде єпископом міста Мири. Так і сталося, першим, хто прийшов на молитву був Миколай²⁵. Всі єпископи однодумно вирішили: «Приймімо, браття, свого пастиря, його ж нам помазав Дух Святий і йому про наші душі відповідати поручено, його ж не людський збір, а Божий суд поставив»²⁶.

Будучи єпископом, Миколай не полишав строгого молитовного та аскетичного життя. Він залишався повним чеснот та милосердя, виконуючи слова Євангелія: «Так нехай світить перед людьми ваше світло, щоб вони, бачивши ваші добрі вчинки, прославляли Вашого Отця, що на небі»²⁷ (Мт 5,16). Двері його дому були завжди відчинені. Миколай найбільше піклувався про бідних, знедолених та сиріт, будучи для них батьком та опікуном, в чому Господь завжди допомагав йому²⁸. Єпископська одіж Миколая була дуже скромною, харчування також. Він їв лише один раз на день. На соборчиках, які скликав для свого духовенства, Миколай наголошував на ділах християнського милосердя та наказував всім дбати про бідних та знедолених²⁹. Про благочестиве та святе

²³ Князев Е. – Евстигнеев. *Святитель Николай Чудотворец*. Москва 2013, 28.

²⁴ Ростовский Д. *Жития святых, Декабрь*. Москва 1999, 182.

²⁵ Луцик І. *Життя Святих, пам'ять яких УГКЦ кожного дня впродовж року почитає*. Львів 2011, 697.

²⁶ Крутова М. *Святитель Николай Чудотворец в древнерусской письменности*. Москва 1997, 21.

²⁷ Крестовоздвиженское православное братство. *Житие святителя Николая Мирликийского*. Москва 2009, 5.

²⁸ Святитель Николай Чудотворец. *Житие, перенесение мощей, чудеса*. Москва 2011, 33 [PDF].

²⁹ Трух Г. *Життя Святих у чотирьох книгах. Книга 4*. Торонто 1960, 207.

життя Миколая писав преподобний Андрій Критський у своєму похвальному слові святителю і чудотворцю Миколаю так:

Чоловік Божий, вірний раб, будівельник Христових тайн, муж духовних бажань! Ми іменуємо тебе стовпом і утвердженням Церкви, світилом світу, бо в тобі міститься слово життя. Твої діла дарували тобі багато славних імен; ніяка чеснота не була тобі чужою, добрий із Пастирів, Миколай! Ангельське життя твоє зробило тебе воістину високим. Чистота душі і прагнення до істинного єднання з Богом піднесли тебе вище небесних кругів. Величаю тебе, Митрополія Ликійська! Ти прийняла на голову свою дорогий і нетлінний вінець. Хто це? – Миколай, який постає в нуждах з небесними потіхами, неухильний заступник в бідах, той, хто є прикладом Пастиря, великий в чудах³⁰.

Проте, як подає нам історія, ворог учнів Христових не дрімав. Гоніння³¹ на Христову Церкву почали нечестиві римські царі Діоклітіян (284-305) і Максиміян (286-305). Вони видали наказ, який гласив що кожний вірний християнин прилюдно має зректися Христової віри, а тим, хто не підкориться, грозить ув'язнення, важкі муки та смерть. Миколай, який був готовий життя покласти за віру Христову, зазнав в цей час немало терпінь. Він витерпів тюремне ув'язнення, голод та спрагу та залишився вірним Богу й укріплював у вірі інших³². Преподобний Андрій Критський писав: «Він виполов у Ликії хабаззя невірства, а на чистій ниві посіяв живе слово благочестя і зібрав багату духовну жатву. Силою свого слова зруйнував жертovníки ідолів, побудував церкви Христу, звів святі храми на честь мучеників...»³³.

В час, коли на престол Римської імперії зійшов Костянтин Великий, що дарував Церкві свободу³⁴, архипастир Миколай знову зміг повернутися до свого служіння та праці³⁵. Після того, як закінчилася переслідування християн,

³⁰ *Похвальное Слово Святителю и Чудотворцу Николаю* // azbyka.ru (25.02.2020).

³¹ В ті часи у Римській імперії карали смертю у випадку змови проти чиновників, змови проти імператора та заперечення божественності імператора. Відповідно, християни підпадали під останнє звинувачення. Страги послідовників Христа обов'язково були публічними та жорстокими. Проте, гоніння не досягли бажаного результату // Зінченко П. *Вогнем і залізом: як убивали християн у Римській імперії* // www.verbum.com.ua (30.10.2019).

³² Туптало Д. *Життя Святих, Том IV. Грудень*. Львів 2007, 151.

³³ *Похвальное Слово Святителю и Чудотворцу Николаю* // azbyka.ru (26.02.2020).

³⁴ В 313 р. в Медіолане (суч. Мілан, Італія) було проголошено Міланський (медіоланський) едикт, який оголосив християнство дозволеною релігією. В ньому йшлося про принцип релігійної толерантності, свободу віросповідання та повернення майна, конфіскованого у християн // *Міланський едикт* // credo.pro (26.02.2020).

³⁵ Дорожинський Д. *Празники церковного року*. Львів 2013, 272.

розпочалися внутрішні міжусобиці. Особливо тогочасну Церкву розхитала ересь³⁶ Арія³⁷.

Щоб зупинити єретичне вчення Арія та інших лжевчителів, імператор Константин скликав єпископів на Перший Вселенський Собор³⁸. Цей Собор відбувся у 325 році у місті Нікеї³⁹. На Соборі, Миколай, який був неспроможний слухати єретичне вчення Арія, посоромив єретика не лише словом, але й ділом. Він, як говорить передання, вдарив Арія по обличчю. Отці Собору, через різку поведінку та гнів Миколая навіть забрали в нього омофор та позбавили архиєрейського сану. Проте, деяким Отцям Собору в дивний спосіб було дане видіння Боже і вони перестали дорікати Миколаю та навіть визнали його, як великого Божого угодника⁴⁰.

Турбота та допомога нужденним ще з раннього дитинства хвилювали серце Миколая. Благодійність та діла милосердя займали в його житті завжди важливе місце, спочатку, як християнина, потім, як священика та єпископа⁴¹. Одного разу, як передає нам церковне передання, коли в Ликійській землі був сильний голод то Миколай, бачачи нужду людей, змилосердився над ними. Він з'явився у сні одному купцеві з Італії, який віз зерно на продаж, дав йому три золоті завдатку і сказав плисти в місто Мири. Наляканий купець виконав слово Миколая, а мешканці міста воздали особливу славу Богу та подяку Миколаю за те чудо⁴².

Миколай, будучи єпископом, завжди використовував свій сан з благою метою. Він замирював ворожнечі, судив справедливим судом, вислуховував багатих і бідних, допомагав нужденним⁴³.

³⁶ Аріанство – ересь або лжевчення, що з'явилося на початку IV століття. Її засновником був Арій, який навчав, що Син по своїй природі і сутності не є істинним Богом. Він був сотворений Богом у часі, а тому не може називатись ненародженим, відтак був простим Божим творінням. Син не є співбезначальний Отцю, але створений волею Отця. Підсумком вчення Аріє є теза: «Було так, що його не було» // *Ересь Арія у I Вселенський собор* // arologet.spb.ru (26.02.2020).

³⁷ Дорожинський Д. *Празники церковного року*. Львів 2013, 272.

³⁸ Перший Вселенський Собор засудив вчення Арія та церковні розколи. Було прийнято 20 правил та Нікейський Символ Віри, який стверджує, що Син єдиносущний Отцю, тобто співвічний Отцю і є істинним Богом // *Ересь Арія у I Вселенський собор*.

³⁹ Святитель Миколай Чудотворец. *Житие, перенесение мощей, чудеса*. Москва 2011, 49 [PDF].

⁴⁰ Туптало Д. *Житія Святих, Том IV. Грудень*. Львів 2007, 188

⁴¹ Гаврилов М. *Святитель Николай Мир Ликийских чудотворец*. Брюссель 1987, 13.

⁴² Туптало. *Житія Святих*, 154.

⁴³ Гаврилов. *Святитель Николай Мир Ликийских чудотворец*, 14.

За часів Костянтина Великого, троє воєвод Непотіян, Урс та Ерпіліон мали завдання придушити повстання через те, що мешканці того краю билися із воїнами, які грабували їх майно⁴⁴. Миколай прибув на те місце і втихомирив збурення⁴⁵. Миколай прославився, як бачимо чудом порятунку невинно осуджених трьох воєвод: Непотіяна, Урса та Ерпіліона. Він зупинив меч, що вже був піднятий над головою одного з них і запобіг страті⁴⁶.

Одного разу, коли подорожуючі які пливли з Єгипту в Ликійську країну потрапили в бурю і молитовно зверталися до святителя Миколая, то він явився перед ними і втихомирив бурю⁴⁷. Вони успішно причаливши до Ликійського берега, пішли в місто, щоб побачити свого благодітеля. Вони припали, як говорить передання, з подякою до ніг святого, а він своїм прозорливим серцем закликав їх до глибокого покаяння, оскільки вони жили життям перелюбним⁴⁸.

Божий угодний, архієпископ Мир Ликійських Миколай, дожив до глибокої старості. Після недовгої хвороби покинув цей світ і відійшов до Отця Небесного⁴⁹. Преподобний Андрій Критський з цього приводу писав так:

Величаю тебе, митрополіє Ликійська! Ти мала доброго пастиря, ти прийняла на голову свою дорогий і нетлінний вінець. А вінець той – святитель Миколай, який у нуждах несе небесну втіху, великий у чудах, рятівник невинних від погибелі. Блаженне місто Мири серед інших міст, що в лоні своєму має такого великого благодітеля!⁵⁰

На його похороні зібралося велике число єпископів землі Ликійської, монахи, клир та сила людей з усіх усюд. Тіло архипастиря з великою пошаною та честю було покладено в катедральному соборі в Мирах, дня 6 грудня⁵¹ (немає точних відомостей про рік переставлення Архієпископа Миколая)⁵².

⁴⁴ Луцик І. *Життя Святих, пам'ять яких УГКЦ кожного дня впродовж року почитає*. Львів 2011, 698.

⁴⁵ Луцик. *Життя Святих, пам'ять яких УГКЦ кожного дня впродовж року почитає*, 698.

⁴⁶ Князев Е. – Евстигнеев. *Святитель Николай Чудотворец*. Москва 2013, 31.

⁴⁷ Ростовский Д. *Жития святых, Декабрь*. Москва 1999, 196.

⁴⁸ Ростовский. *Жития святых*, 196.

⁴⁹ Ростовский. *Жития святых*, 197.

⁵⁰ *Похвальное Слово Святителю и Чудотворцу Николаю* // azbyka.ru (05.03.2020).

⁵¹ Туптало Д. *Житія Святих, Том IV. Грудень*. Львів 2007, 162.

⁵² Точний рік смерті святителя Миколая є невідомий. Існують припущення, що Божий угодник помер в 341 році, інші джерела говорять про час між 345-352 рр. // Ростовский Д. *Жития святых, Декабрь*. Москва 1999, 197.

⁵² Ростовский. *Жития святых*, 197.

1.2. Поширення культу святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських по світу

З – поміж різних празників літургійного року, особливе та окреме місце посідає празник святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських. Кроком до такої пошани та поширення культу святого Миколая між усім християнським людом, стало його жертвенне життя, любов та співчутливе милосердя до кожної людини. Про це свідчать історичні документи, легенди, перекази та церковне передання⁵³.

У давнину, до V ст, культ (почитання) святого Миколая носив локальний характер та зосереджувався навколо раки із його мощами⁵⁴. Здебільшого, почитання обмежувалось особами рибалок та моряків, які жили в Ликійських околицях⁵⁵.

У грецькому народному переданні святий Миколай був представлений як «володар моря», шанований моряками, рибалками та змальований як покровитель мореплавства⁵⁶.

За часів правління Юстиніана (482-565)⁵⁷ культ (почитання) святого Миколая шириться по цілій території Візантійської імперії. З ініціативи цісаря Юстиніана в Царгороді був зведений навіть храм в честь святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських⁵⁸.

⁵³ Катрій Ю. *Пізнай свій обряд. Частина I*. Рим 1982, 279.

⁵⁴ Towarzystwo naukowe katolickiego uniwersytetu lubelskiego Jana Pawła II. *Katolicka Encyklopedia*, 967.

⁵⁵ Towarzystwo naukowe katolickiego uniwersytetu lubelskiego Jana Pawła II. *Katolicka Encyklopedia*, 967.

⁵⁶ *Liturgy and Devotions* // www.cantius.org (23.03.2020).

⁵⁷ Юстиніан I Великий (повне ім'я: Флавій Петр Савватій Юстиніан, лат. Flavius Petrus Sabbatius Justinianus) Східний Римський імператор. Один із найбільших Римських імператорів, успішний державний діяч і стратег, кодифікатор права, ревний боронитель християнської віри. Величезним здобутком Юстиніана є будівництво Константинопольського Софійського собору, який й до сьогодні вважається одною із найвизначніших споруд у світі. За часів його правління християнство остаточно утвердилося. Головні християнські свята були законодавчо затвердженні. // *Юстиніан Великий* // drevo-info.ru (09.03.2020).

⁵⁸ Катрій Ю. *Пізнай свій обряд*. Львів 2010, 280.

Імператор Василій I Македонянин (867-886)⁵⁹ також збудував каплицю на честь святого Миколая в імператорському палаці. В тому часі в особливий спосіб були організовані і паломництва в місто Мири⁶⁰.

Візантійським законом, виданим цісарем Мануїлом Комненом (1143-1180)⁶¹ в XII ст, було приписано святкування празника в честь святого Миколая дня 6 грудня⁶².

На Заході в IX ст у місті Римі було вже збудовано два храми на честь святого Миколая⁶³. Папа Миколай (858-867)⁶⁴ (перший папа з цим іменем) у м. Латеранах звів навіть окрему каплицю в честь свого покровителя⁶⁵.

Поширення культу святого Миколая у Німеччині в X ст відбулося завдяки візантійській княжні, Теофані, дружині цісаря Отонна II⁶⁶.

Особа святого Миколая почиталася також в Палестині. Святитель Миколай став також покровителем міста Бейт – Джала, що розташоване два кілометри від Вифлеєму де він був чотири роки свого життя, під час паломництва до Святої Землі⁶⁷.

⁵⁹ Василій I Македонянин – імператор Візантії, засновник Македонської династії. Придушив поширення серед християн Малої Азії єретичного руху павликіан. «Життєпис імператора Василя» частково приписує заслуги Василя I і патріарха Фотія у процесі хрещення ним Русі та болгар. Ці відомості є підставою тверджень деяких істориків, що хрещення Київської Русі відбулося за правління Василя I, тобто на 114 років раніше визнаної Церквою дати хрещення Володимиром Святославичем. Але інші джерела говорять про хрещення лише незначної частини князівської дружини. // *Енциклопедія історії України, Василій I Македонянин* // resource.history.org.ua (23.03.2020).

⁶⁰ *Święci i Błogosławieni – 6 grudnia – Prawdziwy Św. Mikołaj* // rodzinarodzin.pl (23.03.2020).

⁶¹ Мануїл I Комнен - візантійський імператор з 1143 року. Намагався обмежити церковне землеволодіння. Прагнув призупинити проникнення венеціанського купецтва до Візантії. У боротьбі з Венецією уклав союз з Генуєю (1169) і Пізою (1170). Мануїл безуспішно намагався відновити візантійську владу в Італії та Єгипті, підтримував Юрія Довгорукого в боротьбі за престол. Примусив Угорщину (1164) і Сербію (1172) визнати суверенітет Візантії, але на Сході зазнав поразки від сельджуків у 1176 році. // *Хронос, Мануїл I Комнин* // www.hrono.ru (23.03.2020).

⁶² Катрій Ю. *Пізнай свій обряд*. Львів 2010, 257.

⁶³ Катрій. *Пізнай свій обряд*, 257.

⁶⁴ Папа Миколай I (Великий). При Миколаї почалося послідовне формування ідеології папської теократії. Папа мав усю повноту влади в Церкві і був її єдиним главою. Тільки він міг судити єпископів. Також підкреслювалося верховенство папи над світськими правителями. У процесі боротьби за чільне місце в Церкві, Миколаю довелося зіткнутися з бунтівними архієпископами Іоанном Равенським і Хінкмаром Реймським. Не менш запеклою була сварка папи Миколая з константинопольським патріархом Фотієм. Той зайняв константинопольський престол після незаконного позбавлення влади Ігнатія і був відлучений папою від Церкви. Після смерті папа Миколай був визнаний святим. // *Николай I Великий* // www.hrono.ru (23.03.2020).

⁶⁵ *Święci i Błogosławieni – 6 grudnia – Prawdziwy Św. Mikołaj* // rodzinarodzin.pl (23.03.2020).

⁶⁶ Катрій. *Пізнай свій обряд*, 257.

⁶⁷ *Liturgy and Devotions* // www.cantius.org (23.03.2020).

Ще одним важливим свідченням встановлення та поширення культу святого Миколая як на Сході так і на Заході була подія 1098 року⁶⁸. Цього року у місті Барі, відбулася зустріч східних і західних ієрархів, з метою об'єднання та примирення поділеної у 1054 році Церкви. Проте, дана зустріч не увінчалася успіхом⁶⁹.

1.3. Вшанування та перенесення мощей святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських

Після поховання та покладення тіла Миколая, почалися відбуватися численні чуда. З мощей⁷⁰ святого Миколая почало витікати западне та цілюще миро⁷¹, яке оздоровляло тих, хто ним помазувався⁷². Важливо зауважити, що миро, яке виділялось з тіла Миколая приносило зцілення не лише тілесне, але й душевне. Через те, до гробу Божого угодника приходили люди з усіх кутків землі⁷³.

Одного разу, як оповідає нам церковне передання, деякі богобоязні мужі знаючи про чуда Миколая, вирішили плисти морем, щоб поклонитися святим мощам. Проте, диявол бачивши благий намір чоловіків всіляко перешкоджав цьому та робив всілякі пакості, з метою згуби мужів⁷⁴. Мужі ті страждали під час дороги та вже вирішили вертатися назад, коли їм явився угодник Божий Миколай та відігнав бісівські козні, а вони благополучно допливли до бажаного міста⁷⁵.

⁶⁸ Кекош М. *Собор святого Миколая у місті Барі // З любов'ю у світ* (червень 2012), 6.

⁶⁹ Кекош. *Собор святого Миколая у місті Барі // З любов'ю у світ*, 6.

⁷⁰ Мощі – це позostalості від тіл Святих Християнської Церкви Слово «мощі» походить від слов'янського «мощ» – міць, потуга. Почитаються вони вже з I століття християнства, а з часом набрали ще більшого шанування. Рання Церква, в особливий спосіб почитала рештки (мощі) мучеників, які вмирили за Христову віру. Згодом, на гробах мучеників будували храми та звершували Святу Євхаристію. Сьогодні теж Божественна Літургія звершується на мощах святих, які при освяченні храму вкладають у престіл. Почитання мощей як догмат було затверджено на VII Вселенському Соборі 787 року // Синод єпископів УГКЦ. *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*. Львів 2011, 195.

⁷¹ Миро (грец. Μύρον) - западне масло, пахощі. Ароматна речовина, що представляє собою суміш запашних речовин. // *МИРО // azbyka.ru* (09.03.2020).

⁷² Ростовский Д. *Жития святых, Декабрь*. Москва 1999, 197.

⁷³ Туптало. *Жития Святых*, 162.

⁷⁴ Ростовский. *Жития святых*, 198.

⁷⁵ Ростовский. *Жития святых*, 198.

Впродовж століть багато зцілень сталося від святих мощей: сліпі починали бачити, німі – говорити, немічні та кульгаві – ходити⁷⁶.

Важливо підкреслити, що не завжди мощі святого залишалися на тому місці, де він жив і служив Божому люду. В часі, коли пройшло понад сім сотень років після смерті святого Миколая, на його рідну землю Ликію, почали напади сарацини⁷⁷, спустошуючи її вогнем і мечем⁷⁸. Через напади та жорстокість мусульманських загарбників багато міст занепало та знелюдніло, знелюдніло і місто Мири. Проте, важливо, що неушкодженим залишився тільки храм, в якому спочивали мощі святого Миколая⁷⁹.

У другій половині XI ст, як нам говорить церковне передання, святий Миколай явився одному священику і наказав оголосити всім людям, щоб його мощі були перенесені з Мир у місто Барі⁸⁰. На вимогу святого Миколая його мощі були покладенні у храм святого Предтечі і Хрестителя Йоана, а трьома роками пізніше постав величний храм в честь святого Миколая⁸¹. В XI ст, папа Урбан II освятив цей храм і переклав у срібну домовину мощі святого Миколая та поставив їх у цьому храмі, де вони спочивають досі⁸².

Існують й інші легенди щодо долі мощей святого Миколая. Венеціанська легенда (що збереглася у хроніках Морозіні⁸³), говорить, що більшість останків святого Миколая були вивезені у Венецію, а у місті Барі залишилася лише рука святого⁸⁴.

⁷⁶ Туптало. *Життя Святих*, 163.

⁷⁷ Сарацини – давня назва мусульманських народів (арабів, турків та ін.), прийнята у європейців // *Сарацини* // ukrlit.org (09.03.2020).

⁷⁸ Святитель Николай Чудотворец. *Житие, перенесение мощей, чудеса*. Москва 2011, 72 [PDF].

⁷⁹ Дорожинський Д. *Празники церковного року*. Львів 2013, 274.

⁸⁰ Князев Е. – Евстигнеев. *Святитель Николай Чудотворец*. Москва 2013, 43.

⁸¹ Дорожинський. *Празники церковного року*, 275.

⁸² Дорожинський. *Празники церковного року*, 275.

⁸³ Кодекс Морозіні (1094-1433) був написаний в століття найбільшого процвітання Венеції, в часі торжества політичної системи, піку її експансії на морі і на суші. Разом з тим, це був час змін: в політиці, ідеології, поглядах на життя і на навколишній світ. Саме погляд на світ з Венеції становить сутність кодексу Морозіні. // Нанетти А. Рецензія: Карпов С. *Кодекс Морозіні: мир, как он виден из Венеции*. // *Средние века* 72 (2012) 361.

⁸⁴ *Liturgы and Devotions* // www.cantius.org (23.03.2020).

З нагоди перенесення мощей Миколая з Мир у Барі, папа Урбан II (1088-1099)⁸⁵ вислав посла у Київ, щоб повідомити про цю подію. З цієї нагоди, київський митрополит Єфрем II установив у Київській Церкві святкування події перенесення мощей святого Миколая⁸⁶.

Проте, сприйняття та бачення, щодо перенесення мощей святого Миколая до міста Барі було неоднозначним. Так, Константинопольський патріархат (під юрисдикцію якого входила Київська Церква) розглядав цю подію як пограбування. Натомість, Київська Церква, радісно сприйняла цю подію, як визволення із рук загарбників – турків⁸⁷.

1.4. Почитання святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських в Київській Церкві

Культ святого Миколая на українські землі прийшов одночасно із Христовою вірою⁸⁸. Почитання святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських в Київській Церкві прирівнювалось до почитання Пресвятої Богородиці, чи навіть самого Ісуса Христа⁸⁹.

Поширення культу святого Миколая прийшло на українські землі одночасно із першими проповідниками християнства – греками, які жили серед наших предків – язичників. Самі ж греки шанували пам'ять Миколая та визнали його святим ще з V ст⁹⁰.

На Київських землях, культ святого ширився найперше по річкових торговельних шляхах. Греки були частими гостями на українських землях, оскільки вони приїжджали у торгових справах та розповідали про постать та чуда

⁸⁵ Папа Урбан II. У 1095 На Клермонському соборі проголосив I Хрестовий похід, з метою повернення Палестини (Святої Землі) з під навали мусульман. У 1881 році Католицька Церква проголосила його блаженним. // *Урбан II* // vikent.ru (18.03.2020).

⁸⁶ Луцик І. *Життя Святих, пам'ять яких УГКЦ кожного дня впродовж року почитає*. Львів 2011, 699.

⁸⁷ Roderick Conway Morris. *The life and lore of St. Nicholas in art of East and West - culture - International herald tribune* // *THE NEW YORK TIMES*: www.nytimes.com (19.03.2020).

⁸⁸ Катрій Ю. *Пізнай свій обряд*. Львів 2010, 257.

⁸⁹ Князев Е. – Евстигнеев. *Святитель Николай Чудотворец*. Москва 2013, 50.

⁹⁰ *Святой источник. Николай Чудотворец* // svyato.info (27.03.2020).

святого Миколая⁹¹. Про велику пошану до культу святого Миколая в Київській Церкві свідчать писемні та архітектурні пам'ятки доби Руської держави.

«Повість временних літ»⁹², яка оповідає про загибель князя Аскольда у другій половині IX століття повідомляє нам, що на його могилі було зведено храм в честь святого Миколая⁹³.

Безумовно, що поширення та всенародне почитання святого Миколая в Київській Русі було пов'язане з ім'ям київського князя Володимира (979-1015) – хрестителя Русі⁹⁴. Відомим є той факт, що Володимир при хрещенні отримав ім'я Василій. Натомість, побутує думка, що молитовним ім'ям⁹⁵ князя було ім'я Миколай, в честь святого Миколая чудотворця⁹⁶.

Одним з найбільш визначних центрів тогочасного почитання святого Миколая була Десятинна церква. В цьому храмі був одноіменний вівтар, про що свідчить народна назва храму впродовж віків «Миколай Десятинний». Очевидним є також той факт, що у вівтарі в престолі були вкладені мощі святого Миколая⁹⁷.

У величному Софіївському соборі, фундатором якого був сам князь Володимир, зустрічаємо також зображення святого Миколая декілька разів, що свідчить про велику пошану святого на Руських землях⁹⁸. Більше того, на думку дослідниці Н. Верещагіної, зображення святого Миколая, у композиційній

⁹¹ Іларіон. *Канонізація святих в українській Церкві*. Вінніпег 1965, 153.

⁹² «Повість Временних Літ» — визначна пам'ятка історіографії і літератури Київської Русі, літописне зведення, складене у Києві на поч. XII ст. Оригінал втрачений, збереглися лише пізніші списки. Найдавніші з них - Лаврентіївський, переписаний 1377, що охоплює події до 1110, та Іпатіївський (Іпатський), переписаний на поч. XV ст. з доведенням розповіді до 1117. «Повість Временних Літ» - перша у Київській Русі пам'ятка, в якій історія держави показана на широкому тлі світових подій. Висвітлює історію східних слов'ян та князівської влади, утвердження християнства на Русі, містить оповіді про виникнення слов'янської писемності. // *Ізборник* // litorus.org.ua (26.03.2020).

⁹³ *Енциклопедія сучасної України*. Аскольдова могила // esu.com.ua (26.03.2020).

⁹⁴ *Почитание Николая Чудотворца в Киевской Руси* // hram-nikola.kiev.ua (26.03.2020).

⁹⁵ У середньовічній східнохристиянській церкві існував звичай давати хрещеному два ім'я: одне - хрестильне, світське, друге - молитовне, яке знали тільки найближчі родичі. Василь і Микола - імена хрещених батьків Володимира від святої купелі, оскільки хрещеними батьками князя стали імператор Візантії - Василь II і патріарх Константинополя - Миколай Хрисоверг. // *Почитание Николая Чудотворца в Киевской Руси* // hram-nikola.kiev.ua (26.03.2020).

⁹⁶ *Почитание Николая Чудотворца в Киевской Руси*.

⁹⁷ Верещагина Н. *Николай Мирликийский – духовный патрон новообращенного Киева*. Одесса 2012, 55.

⁹⁸ *Небо на землі. Київська чудотворна ікона святого Миколая Мокрого* // ikona.ua (27.03.2020).

декорації Софіївського собору напряму пов'язане з піднесенням постаті князя Володимира та темою хрещення Київської Русі⁹⁹.

Етимологічним відповідником імені Микола є початкова форма ім'я – «Микула», що свідчить про формування традиції сугубо київського культу святого Миколая¹⁰⁰.

Потрібно не забувати, що стараннями та коштом дружини князя Ізяслава Святославовича (1024-1078)¹⁰¹ у Києві було зведено жіночий монастир святого Миколая. У цьому монастирі мати святого Теодосія Печерського¹⁰² прийняла чернечий постриг¹⁰³: «Взяли її до жіночого монастиря святого Миколи. Тут вона була пострижена та вбрана в чернечу одіж. Поживши ще довгі літа у доброму покаянні, з миром упокоїлася в Господі»¹⁰⁴.

Слід пам'ятати, що за часів правління князя Всеволода Ярославовича (1078-1093) поширення культу святого зазнало найбільшого розвитку. Саме в тому часі відбулася знакова подія – перенесення мощей з Мир Ликійських у місто Барі¹⁰⁵.

Слід наголосити, що лише одна Русь на всьому Сході прийняла це свято і встановила окреме богослужіння¹⁰⁶. Відтак, празник перенесення мощей святого Миколая став власне київським, руським святом. Київська Русь стала державою, де спогадування пам'яті святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських

⁹⁹ Верещагіна Н. *Николай Мирликийский – духовный патрон новообращенного Киева*. Одеса 2012, 61.

¹⁰⁰ *Почитание Николая Чудотворца в Киевской Руси* // hram-nikola.kiev.ua (27.03.2020).

¹⁰¹ Ізяслав Дмитрій Ярославич – князь туровський, великий князь київський; третій син Ярослава Мудрого і шведської принцеси Інгігерди. Близько 1043 одружився з дочкою польського короля Мешка II - Гертрудою. Згідно з заповітом князя Ярослава, одержав Київ; володів також Новгородською, Туровською і Деревською (Древлянською) землями. Не маючи здібностей до державного управління не зумів стати єдиновладним главою д-ви. Разом із братами – Святославом Ярославичем і Всеволодом Ярославичем – утворив тріумвірат Ярославичів, що правив на Русі впродовж двох десятиліть. // *Енциклопедія історії України. Ізяслав Ярославич* // resource.history.org.ua (27.03.2020).

¹⁰² Теодозій Печерський - давньоруський святий, преподобний монах, один із основоположників чернецтва в Київській Русі, видатний церковний і політичний діяч другої половини XI ст. Був ігуменом першого руського Києво-Печерського монастиря. Відзначився у історії Церкви благочестивим святим життям, просвітницькою діяльністю, розвитком книгописання на Русі-Україні, багато постарався для розвитку Києво-Печерського монастиря, а нині - Лаври. Після його смерті Господь вчинив нетлінними його мощі, і за його посередництвом чинив численні чуда. // *Святий Теодозій Печерський* // kyrios.org.ua (27.03.2020).

¹⁰³ Катрій Ю. *Пізнай свій обряд*. Львів 2010, 257.

¹⁰⁴ Кашуба М. *Києво – Печерський Патерик*. Львів 2010, 36.

¹⁰⁵ Верещагіна Н. *Николай Мирликийский – духовный патрон новообращенного Киева*, 70.

¹⁰⁶ Луцик І. *Життя Святих, пам'ять яких УГКЦ кожного дня впродовж року почитає*. Львів 2011, 699.

відбувалося двічі на рік¹⁰⁷: 9 (22) травня – день пам'яті перенесення мощей та 6 (19) грудня – пам'ять переставлення святого¹⁰⁸.

Поширення культу Св. Миколая на Русі є пов'язане із численними чудами: «Руськата вса страна того облажающ велчаєт по неже Николає бездн призывающим єго быстро предвараєт»¹⁰⁹.

Одне із чуд святого Миколая пов'язане із паломництвом подружжя до Вишгорода. Один богобоязливий чоловік із своєю дружиною вирушили у паломництво у місто Вишгород, щоб поклонитися мощам Бориса і Гліба і плिवли назад у човні із поломництва¹¹⁰. Втомлена дорогою жінка заснула і її дитя впало у води Дніпра та втонуло. У відчаї батьки «нача черзати власы главы своєа»¹¹¹.

Маючи велику віру та набожність до святого Миколая, батьки благали святителя врятувати їхнього єдиного сина. Наступного ранку, вони знаходять своє дитя загорнене у мокроє покривало у Софіївському соборі. Завдяки митрополиту, який по цілому місті розіслав посланців оповістити про цю подію, всі довідалися про це чудо зроблене святим Миколаєм¹¹².

Ще одним доказом, який свідчить про особливий культ Миколая на Русі є наявність реліквій¹¹³ святителя у Києві. Згідно з припущенням дослідниці Н. Верещагіної, мощі святителя Миколая були принесені за часів князя Володимира в Київ, з нагоди його одруження і закладені у престіл Миколаївської Десятинної церкви¹¹⁴.

Існує також інша версія, щодо прибуття мощей святого Миколая до Києва. Згідно неї, за наказом папи Урбана II, у Київ прибув єпископ Феодор з мощами

¹⁰⁷ У народі ці празники отримали назви «Миколая Зимового» та «Миколая Літнього». // *Почитание Николая Чудотворца в Киевской Руси* // hram-nikola.kiev.ua (30.03.2020).

¹⁰⁸ *Почитание Николая Чудотворца в Киевской Руси* // hram-nikola.kiev.ua (30.03.2020).

¹⁰⁹ Крутова М. *Святитель Николай Чудотворец в древнерусской письменности*. Москва 1997, 76.

¹¹⁰ Крутова. *Святитель Николай Чудотворец в древнерусской письменности*, 76.

¹¹¹ Крутова. *Святитель Николай Чудотворец в древнерусской письменности*, 76.

¹¹² Крутова. *Святитель Николай Чудотворец в древнерусской письменности*, 76.

¹¹³ Реліквія – це речова згадка про святого. Більшість реліквій являє собою частини тіла або одягу святих // *Що таке реліквії* // kmc.media (13.04.2020).

¹¹⁴ Верещагина Н. *Николай Мирликийский – духовный патрон новообращенного Киева*. Одесса 2012, 84.

святителя Миколая та подарував їх князю Всеволоду, з нагоди установаження празника перенесення чесних мощей святителя Миколая¹¹⁵.

Ще одним свідченням про особливе почитання святого Миколая є чудо про половця. Один киянин дарує волю половцю, який присягає перед іконою святого Миколая принести русину викуп. Проте, половець не виконує даної обіцянки. Святий Миколай являється та тричі нагадує про обіцянку самому звільненому та його сім'ї. Наляканий половець повертає викуп та дає пожертву на Миколаївський храм¹¹⁶.

Беззаперечним свідченням особливої пошани святителя Миколая у Київській Церкві є велика кількість збудованих храмів на його честь. Найважливішими із них є церква святого Миколая на Аскольдовій могилі, храм святого Миколая на Подолі, львівський храм в честь святого Миколая та інші.

Церква святого Миколая на Аскольдовій могилі, про яку згадувалося вище, була збудована ще в IX ст. При ній існував печерний чоловічий монастир, а згодом Миколаївський жіночий монастир (приблизно XII ст)¹¹⁷.

Інший відомий храм в честь святого Миколая Набережного (збудований в кінці XI ст) знаходиться на Подолі. Він є першим дерев'яним храмом, що був зведений навпроти саме того місця, де втопився та був чудесно врятований младенець¹¹⁸.

У Львові, у свій час, головним храмом міста був храм в честь святого Миколая. Цей храм був збудований з нагоди заснування та закладення міста в XIII ст. Саме цей храм став родинною усипальницею галицько – волинських князів¹¹⁹.

Значний розвиток культу святого Миколая відбувся за часів митрополита *Петра Могилы* (1596-1647)¹²⁰. У 1635 році на руїнах Десятинної церкви було

¹¹⁵ Верещагіна Н. *Николай Мирликийский – духовный патрон новообращенного Киева*. Одесса 2012, 84.

¹¹⁶ Петров Н. *Чудо св. Николая Мирликийского о половчине и Переяславский клад 1912 года // Древняя Русь: во времени, в личностях, в идеях*. 2006, 301 [PDF].

¹¹⁷ Верещагіна. *Николай Мирликийский – духовный патрон новообращенного Киева*, 85.

¹¹⁸ Верещагіна. *Николай Мирликийский – духовный патрон новообращенного Киева*, 85.

¹¹⁹ *Львівська міська рада, Церква Святого Миколая // city-adm.lviv.ua* (13.04.2020).

¹²⁰ Петро Могила – церковний і культурно-освітній діяч, богослов, митрополит Київський, Галицький і всієї Русі (з 1633). За його ініціативи відновлювалися православні святині – Софійський собор, Свято-Михайлівський

збудовано храм в честь святого Миколая. З того часу, народна назва храму стала «Миколай Десятинний»¹²¹.

За сприянням українського гетьмана Івана Мазепи (1687-1709), поблизу Києво – Печерської Лаври було збудовано кам'яний храм. При цьому храмі було засновано також монастир, який отримав назву «Великий Миколай»¹²².

Впродовж століть, лише в самому Києві було зведено близько вісімнадцяти храмів. Культ святителя Миколая у Київській Церкві в ході століть набирив всенародного характеру, а сам святий Миколай, архієпископ Мир Ликійських став покровителем цілої держави¹²³.

собор Видубицького монастиря, церкви – Десятинна, побудована на фундаменті давньоруської Десятинної церкви // *Петро Могила* // resource.history.org.ua (13.04.2020).

¹²¹ Верещагіна Н. *Николай Мирликийский – духовный патрон новообращенного Киева*. Одесса 2012, 88.

¹²² Верещагіна Н. *Николай Мирликийский – духовный патрон новообращенного Киева*, 88.

¹²³ *Почитание Николая Чудотворца в Киевской Руси* // hram-nikola.kiev.ua (14.04.2020).

РОЗДІЛ 2

ІСТОРИЧНО – БОГОСЛОВСЬКИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТІВ СВЯТА В ЧЕСТЬ СВЯТОГО МИКОЛАЯ, АРХИЄПИСКОПА МИР ЛИКІЙСЬКИХ

У попередньому розділі було висвітлено життя та діяльність святого Миколая та процес проголошення його святим, процес становлення та поширення його культу. Проголошення святим та офіційне встановлення свята передбачає наявність літургійних текстів у богослужбових книгах та імені святого у місяцесловах¹.

У літургійній традиції Церкви важливу роль відіграють богослужбові тексти. Окрім того, що тексти богослужінь сприяють зміцненню та розумінню християнської віри², вони розкривають богословський зміст празників, які Церква святкує впродовж літургійного року.

У цьому розділі, беручи за основу богослужбові книги доступних видань, буде висвітлено історичний розвиток свята та богослужбового уставу в честь святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських в літургійній традиції УГКЦ впродовж XVII-поч. XXI ст. Історичний розвиток включатиме огляд наявності свята в честь святителя Миколая в місяцесловах (календарях) та богослужбових книгах.

В цьому розділі розглянемо розвиток змінних літургійних текстів богослужінь *Вечірні, Утрені та Божественної Літургії* в честь святого Миколая, архієпископа Мир Ликійського. Окрім цього, представимо богословський аналіз даних текстів богослужінь в честь святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських.

¹ Пларіон. *Канонізація святих в українській Церкві*. Вінніпег 1965, 153.

² Шмеман А. *Литургия и жизнь*. Москва 2018, 31.

2.1. Зародження та поширення богослужбових текстів свята в честь святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських в рукописній традиції

У літургійній традиції деяких східних Церков та зокрема в УГКЦ, існує декілька служб святителю Миколаю, архієпископу Мир Ликійських. У місяцеслові УГКЦ поміщено службу в честь Переставлення святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських (Святого отця нашого Миколая Чудотворця), яка літургійно звершується 6 (19) грудня³.

Наступний літургійний текст, який міститься в місяцеслові УГКЦ є служба в честь перенесення мощей святого отця нашого Миколая чудотворця з Мир Ликійських до міста Барі, яка літургійно звершується 9 (22) травня⁴. В октоїху розміщено 8 служб, в яких щочетверга спогадується пам'ять святителя⁵. Проте, в даному підпункті досліджуватиметься історія формування богослужбових текстів служби в честь Переставлення святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських (Святого отця нашого Миколая Чудотворця), яка літургійно звершується 6 (19) грудня.

Єрусалимські літературні пам'ятки VII ст містять такі відомості про день 6 грудня – «Пам'ять Миколая, єпископа великого города»⁶. Місяцеслови грецького походження містять тексти та піснеспіви даного свята та датуються не пізніше X ст⁷.

Відтак, авторство перших трьох стихир на «Господи взиваю» служби в честь переставлення святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських (Святого отця нашого Миколая Чудотворця) приписують Герману⁸, патріарху

³ Тропарі - Календар // Молитвослов. Часослов – Октоїх – Тріодь – Мінея, Рим – Торонто: Видавництво ОО. Василіан 1990, 1330.

⁴ Тропарі - Календар // Молитвослов, 1295.

⁵ Молитвослов, 205.

⁶ Катрій Ю. Пізнай свій обряд. Львів 2010, 257.

⁷ Катрій. Пізнай свій обряд, 257.

⁸ Герман, майбутній константинопольський патріарх (II пол. VII ст - I пол. VIII ст). Був єпископом у місті Кизики, а за оборону православної віри та боротьбу з іконоборцями був поставлений патріархом Константинопольським. По собі залишив велику літургійну та піснетворчу спадщину: стихири, канони... // Петровская И. Церковные песнетворцы // azbyka.ru (27.10.2020).

Константинопольському⁹. Авторство наступних стихир приписують святому Йосифу Піснєписцю¹⁰.

Авторство *литійних стихир* приписують імператору Леву Мудрому¹¹, а їх творення датується Х ст. Твердження, що автором цих стихир є імператор Лев Мудрий, базується на основі підписів імператора «*ϠϞϩαντιέβο*»¹².

Цікавим є той момент, що наславник литійних стихир «*Благій рабе вѣрный [...]*»¹³ приписується авторству патріарха Сергія Константинопольського¹⁴. Натомість *наславник* стихир на стиховні «*Человѣче вѣтъ и вѣрный [...]*» приписується авторству Івана монаха¹⁵. На думку дослідника В. Легких, авторство цих стихир могло належати як і Йоану Євхейському¹⁶ так і Йоану Дамаскину¹⁷.

Окремий блок богослужбових текстів свята переставлення святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських формують *канони*. Найбільш поширеним та знаним *канон* в честь святителя Миколая є *канон* «*Вѣнценосецъ прѣтолѣ христовѣ [...]*» авторства Феофана¹⁸. Цікавим є той факт, що *канон*

⁹ Легких В. *Развитие гимнографии в славянском мире: служба на переставление святителя Николая Мирликийского и на перенесение мощей святителя Николая из Мир Ликийских в Бари в славянской рукописной традиции XII – начала XVII веков*. Санкт - Петербург 2010, 27 [PDF].

¹⁰ Легких В. *Развитие гимнографии в славянском мире: служба на переставление святителя Николая Мирликийского и на перенесение мощей святителя Николая из Мир Ликийских в Бари в славянской рукописной традиции XII – начала XVII веков*, 10 [PDF].

¹¹ Лев VI Мудрый (886 – 912)- візантійський імператор із Македонської династії. За любов та прихильність до словесності Лев VI отримав прізвисько Мудрий. Імператор є автором гомілій, духовних поем, церковних піснєспівів: канонів, стихир... // Кузенков П. *Лев VI Мудрый* // bigenc.ru (27.10.2020).

¹² Гумилевский Ф. *Исторический обзор писнопевцев и писнопения греческой Церкви*. Санкт – Петербург 1902, 289.

¹³ Надалі всі канони та стихири ми будемо цитувати декількома першими словами.

¹⁴ Легких В. *Развитие гимнографии в славянском мире: служба на переставление святителя Николая Мирликийского и на перенесение мощей святителя Николая из Мир Ликийских в Бари в славянской рукописной традиции XII – начала XVII веков*, 27 [PDF].

¹⁵ Там само.

¹⁶ Йоан Євхейський (XI ст) – митрополит Євхейський. Візантійський ритор, поет, письменник і педагог. Творець канонів та Житій святих // *Иоанн Евхейский* // drevo-info.ru (27.10.2020).

¹⁷ Там само.

¹⁸ Легких В. *Развитие гимнографии в славянском мире: служба на переставление святителя Николая Мирликийского и на перенесение мощей святителя Николая из Мир Ликийских в Бари в славянской рукописной традиции XII – начала XVII веков*, 28 [PDF].

написаний акровіршем – «ΓΕΒΓΗ ΝΙΚΟΛΑΕ ΚΟΙΝΩΒΑΙΟΥ ΕΓΧΕΙΡΤΕΝΝΟΕ ΠΕΝΤΕ [...]»¹⁹.

Проте, дослідник Ф. Гумілевський стверджує, що автором цього *канону* є Йосиф Піснеписець²⁰. Згідно з думкою дослідника, цей *канон* стоїть в ряду з іншими *седмичними канонами* в честь святителя Миколая, автором яких є Йосиф Піснеписець. А акростих *канону* має схожість з іншими акростихами *канонів*, автором яких є цей гімнограф²¹.

Дослідник М. Желтов стверджує, що окрім Йосифа Піснеписця були й інші творці *канонів* свята в честь святителя Миколая²². Серед авторів гімнографії святому Миколаю були святитель Георгій Нікомедійський, Герман Константинопольський та Йоан Дамаскин²³.

Як бачимо, процес формування літургійних текстів свята в честь переставлення святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських зазнавав багатьох редакцій та змін. У грецькій гімнографії перші згадки про формування літургійного почитання святителя Миколая датуються не пізніше X ст. Натомість в слов'янських мінеях служба в честь переставлення святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських датується XII ст²⁴.

¹⁹ Див. Додаток № 1.1.

²⁰ Гумілевський Ф. *Історический обзор писнопевцев и писнопения греческой Церкви*. Санкт – Петербург 1902, 276.

²¹ Легких В. *Развитие гимнографии в славянском мире: служба на переставление святителя Николая Мирликийского и на перенесение мощей святителя Николая из Мир Ликийских в Бари в славянской рукописной традиции XII – начала XVII веков*. Санкт - Петербург 2010, 28 [PDF].

²² Желтов М. *Святитель Николай Мирликийский в византийской гимнографии*. Москва, 2010.

²³ Желтов. *Святитель Николай Мирликийский в византийской гимнографии*, 2010.

²⁴ Легких. *Развитие гимнографии в славянском мире: служба на переставление святителя Николая Мирликийского и на перенесение мощей святителя Николая из Мир Ликийских в Бари в славянской рукописной традиции XII – начала XVII веков*, 28 [PDF].

2.2. Наявність згадок та текстів свята в честь святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських у друкованих богослужбових книгах XVII – поч. ХХІ ст.

Видання *Київського Часослова 1616 року*²⁵ подає тропар та кондак святителю Миколаю на Літургію в четвер. Цікавим є той момент, що у місяцеслові даної богослужбової книги не має згадки свята в честь святителя Миколая. Натомість подаються тропарі та кондаки служб Руським святим²⁶.

Одним із перших друкованих служебників Унійної Церкви є *Віленський Служебник 1617 року*²⁷. У цій богослужбовій книзі подано відпуст, який виголошується в середу ввечері на Вечірні та в четвер на *Утрени* та *Божественній Літургії*²⁸.

Одним з перших друкованих *анфологонів* XVII ст, який містить тексти богослужінь свята в честь святителя Миколая є *Київський Анфологон 1619 року*²⁹. У цій книзі поміщені змінні частини богослужінь *Малої Вечірньої, Великої Вечірньої* та *Утрени* свята в честь святителя Миколая³⁰. Цікавим є той факт, що даний *анфологон* подає змінні частини *Божественної Літургії* в честь свята святителя Миколая: тропар, кондак, прокімен, алилуарій зі стихами та причасний³¹.

Місяцеслов *Львівського Анфологону 1638*³² року містить згадку свята в честь святителя Миколая. Ця богослужбова книга подібно до *Київського*

²⁵ ОРОЛОГИОН [...]. Київ 1616, 181-182.

²⁶ Тропарі і кондаки руським святим // ОРОЛОГИОН [...]. Київ 1616, 187.

²⁷ СЛУЖБЕННИК [...]. Вильно 1617.

²⁸ СЛУЖБЕННИК [...]. Вильно 1617, 413.

²⁹ Антологіон // АНΘΟΛΟΓΙΟΝ єз ПГОМЗ єздєржїаї црковнѣю єлѣжєѣ нѣєранны єтѣхѣ на єєєз гòдѣ [...]. Київ 1619. Див. Додаток №1. 2.

³⁰ Антологіон // АНΘΟΛΟΓΙΟΝ єз ПГОМЗ єздєржїаї црковнѣю єлѣжєѣ нѣєранны єтѣхѣ на єєєз гòдѣ [...]. Київ 1619, 482-498. Див. Додаток № 1.2.

³¹ Антологіон // АНΘΟΛΟΓΙΟΝ єз ПГОМЗ єздєржїаї црковнѣю єлѣжєѣ нѣєранны єтѣхѣ на єєєз гòдѣ [...]. Київ 1619, 498.

³² Антологіон // АНΘΟΛΟΓΙΟΝ єз ПГОМЗ єздєржїаї црковнѣю єлѣжєѣ нѣєранны єтѣхѣ на єєєз гòдѣ [...]. Львів 1638. Див. Додаток № 1.3.

Анфологіону 1619 року подає тексти богослужінь *Малої Вечірні, Великої Вечірні, Утрені* та устав *Божественної Літургії* свята в честь святителя Миколая³³.

Місяцеслов *Требника Петра Могили 1646*³⁴ року містить згадку свята в честь святителя Миколая Чудотворця.

*Євангеліє 1665 року*³⁵ друковане у Львові в місяцеслові містить згадку про свято в честь святителя Миколая, архиєпископа Мир Ликійських. Цікавою є та деталь, що місяцеслов подає Євангельські читання свята в честь святого Миколая на *Утрені* та *Божественній Літургії*³⁶.

Місяцеслови *Почаївського Службеника 1733 року*³⁷ та *Стрятинського Службеника 1758 року*³⁸ містять згадку про шосте грудня, як день пам'яті святителя Миколая, архиєпископа Мир Ликійських. Також ці службеники містять богослужбові тексти в честь празника святителя Миколая: тропар та кондак свята, прокімен зі стихом, текст Апостола та Євангельське читання, аलिлуарій з стихами та причасний³⁹.

Місяцеслов *Супральського Молитвослова 1788 року*⁴⁰ містить згадку свята в честь святителя Миколая. У місяцеслові поміщені лише початок тропаря та кондака свята. У примітках вказується, що повні тексти тропаря та кондака подано у четверговій службі святителю Миколаю⁴¹.

³³ ANΘΟΛΟΓΙΟΝ [...]. Λεβόβζ 1638, 187a-1946.

³⁴ Місяцеслов // ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ ἢ ΜΟΛΙΤΒΟΣΛΟΒΖ, ἢ ΛΙ ΤΡΕΒΝΗΚΙΛ ἢ ΜΕΛΛΗ ΕΖ ΣΕΒΕ ΤΕΡΚΟΒΝΗΛ ΡΑΖΛΙΝΗΛ Ποιηδὸβἰλἰλ Ἰερέωμζ ποδὸβἰνἰα [...]. Κίεβ 1646, 419.

³⁵ Місяцеслов // ΕΒΑΝΓΕΛΙΟΝ σίρτѣѣ: εἰγοβѣстїе εἰδοἰновѣныхъ εβανгелїиτѣ [...]. Λεβόβζ 1665.

³⁶ Місяцеслов // ΕΒΑΝΓΕΛΙΟΝ σίρτѣѣ: εἰγοβѣстїе εἰδοἰновѣныхъ εβανгелїиτѣ [...]. Λεβόβζ 1665. Див. *Додаток 1.4*.

³⁷ Місяцеслов // ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΡΙΟΝ ἢ ΛΕΛΥΖΕΒΗΝΙΚΑ содержѣицъ в себѣ по чинѣ Сѣѣѣлἰ Корѣочнἰл Црѣвἰ Анѣргἰн [...]. Почѣевз 1733, 4.

³⁸ Місяцеслов // ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΝ σἰ ἔртѣ ΛΕΛΥΖΕΒΗΝΙΚΑ содержѣицъ в себѣ по чинѣ Сѣѣѣлἰ Корѣочнἰл Црѣвἰ Анѣргἰн [...]. Сѣпрѣлз 1758, 138. Див. *Додаток 1.5*.

³⁹ Місяцеслов // ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΡΙΟΝ ἢ ΛΕΛΥΖΕΒΗΝΙΚΑ содержѣицъ в себѣ по чинѣ Сѣѣѣлἰ Корѣочнἰл Црѣвἰ Анѣргἰн [...]. Почѣевз 1733, 118-119.

⁴⁰ *Місяцеслов // ΜΟΛΙΤΒΟΣΛΟΒΖ* [...]. Сѣпрѣлз, 1788.

⁴¹ *Місяцеслов // ΜΟΛΙΤΒΟΣΛΟΒΖ* [...]. Сѣпрѣлз, 1788, 585.

У місяцеслові *Почаївського Службеника 1798 року*⁴² є згадка свята в честь святителя Миколая. В цій богослужбовій книзі подані тропар, кондак та прокімен свята⁴³.

У *Службенику 1842 року*⁴⁴, виданому у Львові, немає згадки про свято в честь святителя Миколая. Цікавим є той момент, що у цій богослужбовій книзі подаються лише тропарі та кондаки празників Успення та Покрови Пресвятої Богородиці⁴⁵.

*Архиєратикон XIX ст виданий у Львові 1886 року*⁴⁶ не містить жодних згадок та богослужбових текстів в честь празника святителя Миколая, архиєпископа Мир Ликійських.

У місяцесловах *Службеників 1894*⁴⁷ та *1899*⁴⁸ року немає жодних згадок про свято в честь святителя Миколая, архиєпископа Мир Ликійських.

Збірник *Вечірня та Утреня на празники неподвижні 1912 року*⁴⁹ вміщає тексти *Великої Вечірні* та *Утрени*. Подається устав *Малої Вечірні* свята в честь святителя Миколая, архиєпископа Мир Ликійських⁵⁰.

*Службеник 1927 року*⁵¹ подає текст тропаря та кондака святителю Миколаю. Цікавим є той момент, що цей службеник подає лише початок тексту тропаря загальної служби святителю⁵², який є ідентичним із текстом тропаря *Божественної Літургії* в четвер та присвячений святителю Миколаю⁵³.

⁴² Місяцеслов // ЛЕГІОНІРІОНА ІЛИ СЛУЖБЕНИКА СОДЕРЖАЦЬ ВЪ СЕБѢ ПО ЧИНѢ С҃ТЫМЪ ВОСТОЧНАА ЦР҃КВЕ ЛНТ҃РГІН [...]. Почаївкѣ 1798.

⁴³ Місяцеслов // ЛЕГІОНІРІОНА ІЛИ СЛУЖБЕНИКА СОДЕРЖАЦЬ ВЪ СЕБѢ ПО ЧИНѢ С҃ТЫМЪ ВОСТОЧНАА ЦР҃КВЕ ЛНТ҃РГІН [...]. Почаївкѣ 1798, 101. Див. *Додаток № 1.6*.

⁴⁴ ЛНТ҃УРГІВОНА І С҃Т҃Ъ СЛУЖБЕНИКА. ЛНТ҃УРГІА ІЖЕ ВЪ С҃Т҃ІХЪ ДЦА НАШЕГО [...]. Львовъ 1842.

⁴⁵ ЛНТ҃УРГІВОНА І С҃Т҃Ъ СЛУЖБЕНИКА. ЛНТ҃УРГІА ІЖЕ ВЪ С҃Т҃ІХЪ ДЦА НАШЕГО [...]. Львовъ 1842, 38-40.

⁴⁶ СЛУЖБЕНИКЪ СВЯТИТЕЛСКИИ [...]. Львовъ 1886.

⁴⁷ ЛНТ҃УРГІВОНА І С҃Т҃Ъ СЛУЖБЕНИКА. ЛНТ҃УРГІА ІЖЕ ВЪ С҃Т҃ІХЪ ДЦА НАШЕГО [...]. Львовъ 1894.

⁴⁸ ЛНТ҃УРГІВОНА І С҃Т҃Ъ СЛУЖБЕНИКА. ЛНТ҃УРГІА ІЖЕ ВЪ С҃Т҃ІХЪ ДЦА НАШЕГО [...]. Львовъ 1899.

⁴⁹ Календар цілого року // ВЕЧІРНЯ І УТРЕНЯ на празники неподвижні [...]. Жовква: Печатня ОО. Василян 1912.

⁵⁰ Календар цілого року // ВЕЧІРНЯ І УТРЕНЯ на празники неподвижні [...], Жовква: Печатня ОО. Василян 1912, 734-750.

⁵¹ ЛНТ҃УРГІВОНА І С҃Т҃Ъ СЛУЖБЕНИКА. ЛНТ҃УРГІА ІЖЕ ВЪ С҃Т҃ІХЪ ДЦА НАШЕГО [...]. Жовква 1927.

⁵² ЛНТ҃УРГІВОНА І С҃Т҃Ъ СЛУЖБЕНИКА. ЛНТ҃УРГІА ІЖЕ ВЪ С҃Т҃ІХЪ ДЦА НАШЕГО [...]. Жовква 1927, 115.

⁵³ ЛНТ҃УРГІВОНА І С҃Т҃Ъ СЛУЖБЕНИКА. ЛНТ҃УРГІА ІЖЕ ВЪ С҃Т҃ІХЪ ДЦА НАШЕГО [...]. Жовква 1927, 95.

*Римський Службеник 1942 року*⁵⁴ року подає тексти прокімена на *Утрені*, прокімена на *Літургії* та причасний свята. Натомість немає текстів тропаря та кондака свята⁵⁵. Слід наголосити, що у примітках даного тексту вказано, що в день пам'яті святителя Миколая є пом'якшення посту⁵⁶ та дозволяється вживання вина та елею⁵⁷.

Місяцеслов *Іерейського Молитвослова 1950*⁵⁸ року подає тропар, кондак та прокімен на *Утрені* свята в честь святителя Миколая⁵⁹.

Подібні тексти до *Римського Службеника 1942* року подає *Службеник 1952 року*⁶⁰ та *Римський Службеник 1983 року*⁶¹. В цих богослужбових книгах подаються тексти прокіменів на *Утрені*, прокіменів на *Літургії*, алилуарій зі стихами та причасні свята.

Місяцеслови видань Євангелій та Апостолів ХХ ст, які подають тексти для *Божественної Літургії*, містять згадки про свято в честь святителя Миколая: *Апостол 1900 року*⁶², *1922 року*⁶³, *1955 року*⁶⁴, *1966 року*⁶⁵, *1969 року*⁶⁶, *1991 року*⁶⁷ та *Євангеліє 1943*⁶⁸ року.

⁵⁴ Місяцеслов // СЛУЖБЕНИК. Рим: В з тїпографїи крїптоферратїкиа бїгїтель 1942.

⁵⁵ Місяцеслов // СЛУЖБЕНИК. Рим: В з тїпографїи крїптоферратїкиа бїгїтель 1942, 517.

⁵⁶ Рїздвяний пїст (*Пилїпївка*) – від 15/28 листопада до Рїздва Христоваго. У постї, що починається пїсля свята апостола Филипа, яке припадає на 14/27 листопада, Церква літургїїно відтворює очїкуваннї Спасителя в історїї спасїннїя. Цей пїст триває до Рїздва Христоваго, тому називається Рїздвяним постом або Пилїпївкою // Синод Української Греко – Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко – Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, 67.

⁵⁷ Місяцеслов // СЛУЖБЕНИК. Рим: В з тїпографїи крїптоферратїкиа бїгїтель 1942, 517.

⁵⁸ Місяцеслов // *Іерейський Молитвослов*. Рим: В з тїпографїи крїптоферратїкиа бїгїтель 1950.

⁵⁹ Місяцеслов // *Іерейський Молитвослов*. Рим: В з тїпографїи крїптоферратїкиа бїгїтель 1950, 936-937.

⁶⁰ Місяцеслов // ЛІТУРГІОНІ і џїтї СЛУЖБЕНИК, Рим: В з фотолїтографїи Г. Д. Ц. 1952.

⁶¹ Місяцеслов // СЛУЖБЕНИК. Рим: В з тїпографїи крїптоферратїкиа бїгїтель 1983.

⁶² *Апостоли і Євангелїя на недїлі, празники і днї святих цілого року [...]*. Львів 1900, 195.

⁶³ *Апостоли і Євангелїя на недїлі і свята цілого року*. Жовква 1922, 219.

⁶⁴ Місяцеслов // АПОСТОЛ. Рим 1955, 695.

⁶⁵ *Євангелїські і апостольські читаннїя на недїлі і свята*. Прудентопіль 1966, 198.

⁶⁶ Місяцеслов // *Читаннїя Апостольські на недїлі, празники і рїзнї потреби*. Рим 1969, 220.

⁶⁷ Місяцеслов // *Апостол*. Рим 1991, 552-553.

⁶⁸ *Євангелїя на недїлі, празники і рїзличнїе потреби*. Рим 1943, 133.

У богослужбових книгах *Требниках* 1925⁶⁹, 1926⁷⁰, 1952⁷¹, 1960⁷² років не подано жодної згадки про свято в честь святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських.

Требники 1973⁷³ та 2001⁷⁴ років у чині загального молебня містять тропар в честь святителя Миколая.

Місяцеслов збірки *апостольських читань* 2003⁷⁵ року містить згадку та подає текст свята в честь святителя Миколая.

Біблійні читання на *Вечірні* свята в честь святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських подано в *Паремії* 2006⁷⁶.

2.3. Богословський аналіз текстів свята в честь святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських

У цьому підрозділі ми намагатимемося дати богословський аналіз текстам *Вечірні, Утрені* свята в честь святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських. За основу для порівняльного аналізу використовуватимуться богослужбові тексти *Мінеї* 1761⁷⁷ року та *Молитвослова* 1990⁷⁸ року. Також розглянемо змінні частини *Божественної Літургії* свята в честь святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських.

⁶⁹ Місяцеслов // *Требник*. Львів 1925.

⁷⁰ *СѦХОЛОПОНЪ и ѿ҃тъ҃ ТРЕБНИКЪ* [...]. Жовква 1926.

⁷¹ Місяцеслов // *ТРЕБНИКЪ*. Рим: Въ тѣпографїи крѣпѣоферратскѣи бѣнѣель 1952.

⁷² *СѦхологон* або *Требник* [...]. Вініпег 1960.

⁷³ *Требник*. Рим 1973, 328.

⁷⁴ *Требник*. Львів: Видавництво «Свічадо» 2001, 459.

⁷⁵ Збірник дванадцяти місяців // *Читання Апостола день за днем*. Львів 2003, 191.

⁷⁶ *Паремії*. Львів: Видавництво «Свічадо» 2006, 287-290.

⁷⁷ *КНИГА МНІЯ, МЦѢ ДЕКЕМВРІЙ* [...]. Почаев 1761.

⁷⁸ *Молитвослов. Часослов – Октоїх – Трїодь – Мінея*. Рим – Торонто 1990.

2.3.1. ВЕЧІРНЯ

Вечірня (εσπερινός) – богослужіння, молитовне значення якого полягає у прославі Господа, каятті за провини і прохання про дари⁷⁹. Богослужіння *Вечірні*, з якого починається літургійний день, є одним із двох головних богослужінь добового кола⁸⁰ та богослужінням, яке найбільше ввійшло у літургійне парафіяльне життя⁸¹.

Псалом 103, який мовиться на початку *Вечірні*, говорить про прославу Господа, а у молінні *Господи, взиваю я до Тебе* висловлюється каяття за сподіяні злі вчинки⁸².

Богослужіння *Вечірні* звершувалося із заходом сонця, під час якого запалювалися світильники⁸³. Роль світла у молінні *Вечірні* відіграло та відіграє важливу роль. У гімні *Світе тихий* світлом названо самого Христа, який здолав владу темряви та дарував життя всьому світу⁸⁴.

У гімні *Сподоби Господи* висловлюється прохання збереження від гріхів, а пісня Симеона *Нині відпускаєш* описує радість прийдешньої зустрічі з Христом⁸⁵.

Із видань *Саваїтських типіконів* дізнаємося, що є три види *Вечірні*: *Повсякденна*, *Велика* та *Мала*⁸⁶. Надалі розглядатимемо тексти цих трьох видів *Вечірні*.

У *Молитвослові 1990 року* відсутні богослужбові тексти *Малої Вечірні*. Натомість *Мінея 1761 року* подає ці тексти. Відсутність текстів *Малої Вечірні* у *Молитвослові 1990 року* пояснюється втратою практики моління цього богослужіння у парафіяльних та кафедральних храмах. Практика звершення

⁷⁹ Синод Української Греко – Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко – Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, 173.

⁸⁰ Тафт Р. *Литургический лексикон*, Омск 2003, 28.

⁸¹ *Катехизм Української Греко – Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, 173.

⁸² *Катехизм Української Греко – Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, 173.

⁸³ Тафт. *Литургический лексикон*, 28.

⁸⁴ *Катехизм Української Греко – Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, 173.

⁸⁵ *Катехизм Української Греко – Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, 174.

⁸⁶ Тафт. *Литургический лексикон*, 28.

Малої Вечірні залишилось у деяких монастирях напередодні великих свят, день перед початком бдіння з *Великою Вечірнею*⁸⁷.

На богослуженні *Малої Вечірні*, *Мінея 1761 року* приписує чотири стихири на *Господи возвах*, 4-го подібного гласу «Іакв дѡблѡ»⁸⁸, а саме:

«Мѣромъ бжѣтвеннымъ тѡ помѡза бжѣтвеннаѡ блгодѡтъ дхѡ [...]]»⁸⁹.

«Іакв ѡсѡдѡтелѡ тѡ незаходѡмаго, іакв свѣтѡильника всемірнаго [...]]»⁹⁰.

«Н здѣ сѡн, н іавлѡлѡ вѡ сѡннхъ, нѡкѡлѡ [...]]»⁹¹.

«Преслѡбное житѡе твое всюдѡ предѡвна тѡ показѡ, бгомѡдре ѡче свѡщеннѣншѡй [...]]»⁹².

Ці стихири описують боговгодне життя та чуда святителя Миколая. Вірне заступництво святителя та швидко допомогу всім, хто попросить в святого помочі. У стихирах Миколая порівнюють з апостолами та пророками та називають співгромадянином ангелів⁹³.

Відтак, слідує *наславник* святителю 6-го гласу, та *I нині* богородичний за гласом *Слава*.

«Слѡва, глѡсѡ ѡ. Возѡлѡ, іакже сѡнце, твоеѡ, сѡтѡтелю, пѡмѡтъ [...]]»⁹⁴.

На стиховні подаються наступні стихири 6-го гласу «По трьох днях воскрес еси»:

«Нѡкѡлѡ блженне, припадающа мѡ ѡщѡдрѡ [...]]»⁹⁵.

«Врагѡвѡ, нщѡщнхъ слоготворѡтн мнѡ, свѡте, нзмѡ ма [...]]»⁹⁶.

«Прнстѡннѡ тѡ небѡрное, н стѡенѡ нешворѡмѡю [...]]»⁹⁷.

⁸⁷ Тафт Р. *Литургический лексикон*, Омск 2003, 28.

⁸⁸ Надалі писатимемо лише декілька перших слів, якими починається стихира.

⁸⁹ КНИГА МИНИА, Мѡѡ Декѡмврѡй [...]. Почѡев 1761, 22а.

⁹⁰ КНИГА МИНИА, Мѡѡ Декѡмврѡй [...]. Почѡев 1761, 22а.

⁹¹ КНИГА МИНИА, Мѡѡ Декѡмврѡй [...]. Почѡев 1761, 22а.

⁹² КНИГА МИНИА, Мѡѡ Декѡмврѡй [...]. Почѡев 1761, 22а.

⁹³ Див. КНИГА МИНИА, Мѡѡ Декѡмврѡй [...]. Почѡев 1761, 22а.

⁹⁴ КНИГА МИНИА, Мѡѡ Декѡмврѡй [...]. Почѡев 1761, 22а.

⁹⁵ КНИГА МИНИА, Мѡѡ Декѡмврѡй [...]. Почѡев 1761, 22б.

⁹⁶ КНИГА МИНИА, Мѡѡ Декѡмврѡй [...]. Почѡев 1761, 22б.

⁹⁷ КНИГА МИНИА, Мѡѡ Декѡмврѡй [...]. Почѡев 1761, 22б.

Стихири на стиховні є поділені між собою стихами із загальної служби святителю. «Честна предъ гдемъ смерть прѣбныхъ ѣгѡ» та «Свѣщенницы твоѣ ѡблекѡтсѧ въ правдѡ, ѡ прѣбни твоѣ возрадоуютсѧ»⁹⁸ (Див. Пс 131,9). Тексти стихир носять характер прохання. Прохання звернене до особи святителя Миколая, щоб за його молитовним заступництвом Господь дарував просвіщення очей серця та спасіння душі.

Далі слідує *наславник*: *Слава, ѡ нынѣ, бѣгородиченъ*: «Возревновѡвѡ, сопѣрникъ, протѣвѡ стѡдѡ твоѡмѡ, прѣчѣтѡвѡ [...]»⁹⁹.

Характер *наславника* носить форму благання захисту Пречистої Диви Марії від диявольських спокус, який чекає на людські проступки. Цією стихирою та *тропарем*¹⁰⁰ святителю Миколаю завершується богослужіння *Малої Вечірні*.

Наступний текст, що слідує у *Мінеї 1761 року* є текст *Великої Вечірні* свята, в честь святителя Миколая. Є припис співати гімн *Блажен муж* та подано вісім стихир на *Господи возвах*: чотири стихири 2-го подібного гласу «Бгда ѡ дрѣва» та чотири стихири того ж гласу «Кѡнми похвѡльными». *Слава* 6-го самогласного гласу. *І нині стихира* 6-го гласу *Богородична*, передсвяття празника Різдва ГНІХ: «Вертѣпе, бѣгоукраїсѡ, ѡгница бо градѣтѡ, чревоносѡци хрѣтѡ»¹⁰¹.

Текст *Молитвослова 1990 року* містить дещо відмінні змінні частини. Є припис співати *Блажен муж*, проте на *Господи возвах* подано шість стихир, з яких 3 стихири 2-го подібного гласу «*Коли з дерева*», а інші три стихири того ж гласу «*Якими похвальними*». *Слава*, ідентично як в *Мінеї 1761 року*: самогласна стихира 6-го гласу, і *Богородичний* передсвяття Різдва ГНІХ за гласом *наславника*. У п'ятницю та суботу ввечері приписано співати *догмат* *чергового гласу*¹⁰².

⁹⁸ КНИГА МІНЕЯ, МЦЪ ДЕКЕМВРІЙ [...]. Почѡев 1761, 226.

⁹⁹ КНИГА МІНЕЯ, МЦЪ ДЕКЕМВРІЙ [...]. Почѡев 1761, 226.

¹⁰⁰ Тропар розглядатиметься у наступному підрозділі.

¹⁰¹ Див. КНИГА МІНЕЯ, МЦЪ ДЕКЕМВРІЙ [...]. Почѡев 1761, 226-23а.

¹⁰² Див. *Богослужби з Мінеї // Молитвослов*, 1081-1083.

Три стихирини 2-го подібного гласу «Б҃гда ѿ дрѣвѣ» *Мінеї 1761 року*¹⁰³ є ідентичними з стихирами, які подано в *Молитвослові 1990 року*¹⁰⁴. Для унаочнення подібностей подаємо тексти першої стихирини обох редакцій в наступній таблиці:

<i>Мінея 1761 року</i>	<i>Молитвослов 1990 року</i>
<p>«Въ мѣрѣхъ пожнѣвъ чѣственнѣ, мѣро воинственнѣ гвѣнѣа єси, мѣромъ помазавѣа оумнымъ, свѣте нїкѡлае, свѣтителю хрїстовѣ: ѿ благоуханїи лица, вѣрою ѿ любовїю твою вселѣвнѣю памѣть совершающнхъ прїснѣ, разрѣшѣа бѣдѣ ѿ напѣстей ѿ скорбей снхъ, Отче, къ бгѣ твоимн молїтвамн»¹⁰⁵.</p>	<p>«У Мирях проживаючи тілесно,* ти, помазаний духовним миром, святителю Христовий, святий Миколаю,* з'явився як справжнє миро, що духовними пахощами сповняє тих,* які з вірою й любов'ю завжди святкують славу твою пам'ять, Отче,* спасаючи їх твоїми молитвами до Господа* від бїди, напастей і скорбот»¹⁰⁶.</p>

У цих стихирах міститься пневматологічний аспект. Миколай – святитель та ревний пастир, є ведений Духом Святим задля Божого люду. Стихири описують святителя Миколая як швидкого заступника у бїдах всіх тих, які до нього прибігають. У стихирах також віднаходимо христологічний аспект. Подібно як Христос є помазаником Божим (Пс 2,2), Миколая названо тим, який є помазаний духовним миром.

Цікавою є та деталь, що у *Мінеї 1761 року* міститься ще одна стихира на відміну від *Молитвослова 1990 року*, а саме: «Гвѣнѣа єси кѡнстантїнѣ царю»¹⁰⁷. У цій стихирині описується одне із земних чуд святителя Миколая, а саме коли святець явився у сні царю Костянтину та наказав йому звільнити із темниці незаконно засуджених бранців.

¹⁰³ Див. *КНИГА МИНИЯ, Мѣхъ Декѣмврїи* [...]. Почѣев 1761, 226-23а.

¹⁰⁴ Див. *Богослужби з Мінеї // Молитвослов*, 1081-1082.

¹⁰⁵ *КНИГА МИНИЯ, Мѣхъ Декѣмврїи* [...]. Почѣев 1761, 22б.

¹⁰⁶ *Богослужби з Мінеї // Молитвослов*, 1081.

¹⁰⁷ *КНИГА МИНИЯ, Мѣхъ Декѣмврїи* [...]. Почѣев 1761, 23а.

Наступні стихири 2-го подібного гласу «Кі́нми похвѣ́льнимн» на *Господи воззвах* містяться в обох текстах і є практично продубльовані:

<i>Мінея 1761 року</i>	<i>Молитвослов 1990 року</i>
«Кі́нми похвѣ́льнимн вѣ́нцѣ́и о́уба́зѣ́мъ сѣ́нїтелеа; плѣ́тїю въ мѹ́рѣхъ сѣ́ща, њ дѹ́хѣ́нѡ вѣ́мъ достнзѣ́юща, чїстѣ́ того́ лѹ́бѣ́щымъ: вѣ́хъ предстѣ́телеа њ застѹ́пника, њ вѣ́хъ скѣ́рбныхъ о́утѣ́шителеа: њ вѣ́хъ сѣ́щнхъ въ бѣ́дахъ прїе́бѣ́жнїце, благочѣ́стїа столпѣ́, вѣ́рныхъ побѣ́рника. Ѡ́гѡ́же рѣ́ди шатѣ́нїа врагѡ́въ хрї́тоѡз ннзложнѣ́, њмѣ́аѡ вѣ́лю мнѡ́стѣ́» ¹⁰⁸ .	«Якими похвальними піснями увінчаємо святителя? * Хоч тілом далекий, але всім доступний духом, * як усіх начальник і заступник, утішитель зажурених, * пристановище всіх, що в бідах, * стовп благочестя і вірних оборонець. * За його посередництвом Христос перемагає чванливість ворогів, * з великої своєї милости» ¹⁰⁹ .

У *Мінеї 1761 року* є припис вживати 4 стихири, проте поміщено лише три. Стихиру «Кі́нми похвѣ́льнимн вѣ́нцѣ́и о́уба́зѣ́мъ сѣ́нїтелеа» приписано співати двічі.

Мінея 1761 року після стихир на *Господи воззвах* приписує: *Вхід, Прокімен* дня, і три *Читання*. Два читання з книги Приповідок «Пѣ́мѣ́тъ прѣ́веднагѡ въ похвалѣ́мн, њ благословѣ́нїе гдѣ́не на главѣ́ Ѡ́гѡ́ [...] (Прип 3,13-16; Прип 8,6)»¹¹⁰, «О́устѣ́ прѣ́нагѡ ка́плютъ премо́дростѣ́, ѡ́зѣ́къ же непра́веднагѡ погнѣ́нетъ [...] (Прип 8,22-30)»¹¹¹ та одне читання з книги Мудрости, «Пра́ведникъ, ѡ́це постї́гнетъ сконча́тнѣа, въ покѡ́н вѣ́детъ [...] (Муд 4,7-15)»¹¹². *Молитвослов 1990 року* подає повністю ідентичні рубрики та читання. За своїм змістом читання спонукають осягнути святість життя так, як це робив святий Миколай. Читання закликають

¹⁰⁸ КНИГА МИНИА, МѢ́ѡ́ ДѢ́КѢ́МВРІ́И [...]. Почѣ́ев 1761, 226.

¹⁰⁹ *Богослужби з Мінеї // Молитвослов*, 1082.

¹¹⁰ КНИГА МИНИА, МѢ́ѡ́ ДѢ́КѢ́МВРІ́И [...]. Почѣ́ев 1761, 23а.

¹¹¹ КНИГА МИНИА, МѢ́ѡ́ ДѢ́КѢ́МВРІ́И [...]. Почѣ́ев 1761, 23б.

¹¹² КНИГА МИНИА, МѢ́ѡ́ ДѢ́КѢ́МВРІ́И [...]. Почѣ́ев 1761, 23б.

зрозуміти, що істинною мудрістю є життя з Творцем.

Рубрики *Мінеї 1761 року* приписують звершувати *Литію*¹¹³, використовуючи стихири храму та свята в честь святителя Миколая. Відтак, подаються шість стихир на *Литії* 2-го, 4-го та 8-го самогласного гласу, а саме:

«Правно вѣры ѿ ѿбразз крѣпости, гавнѣ тѣ стѣдѣ твоємѣ хрѣтоу бѣз, стѣнѣтелю нѣкѣлае [...]»¹¹⁴.

«Оче нѣкѣлае, мѣроположнѣца моуѣнѣ твоу ху мѣры ѿбогацѣетѣ [...]»¹¹⁵.

«Оче нѣкѣлае, ѣце ѿ мѣрескаѣ стѣранѣ молчѣтѣ [...]»¹¹⁶.

Стихира 4-го самогласного гласу «Оче нѣкѣлае, прѣстѣгѣ дѣла [...]»¹¹⁷.

Стихири 8-го самогласного гласу «Дѣблѣстѣнѣ твоу ху, прѣпѣне Оче [...]»¹¹⁸.

«На хвалѣ потѣкѣз ѣсѣ гѣню, нѣкѣлае [...]»¹¹⁹.

Слава 6-го гласу «Благѣнѣ рабе вѣрнѣнѣ, дѣблѣтелю вѣнограда хрѣтоу [...]»¹²⁰ *І нині Богородичнѣнѣ* за гласом *наславнѣка*.

Із вище поданих стихир можна виділити певну закономірність. Ці стихири поперемінно описують чуда святителя Миколая за його земного життя та чуда, даровані по цілому світу від його мироточивих мощей вже після земної кончини.

Натомість *Молитвослов 1990 року* подає лише дві литійні стихири свята в честь святителя Миколая: «Святителю Миколаю!* Правилѣм вѣри ѣ зразком смиренности [...]»¹²¹ та «Отче Миколаю!* Хоч мѣвчѣть Мирликѣйска краѣна [...]»¹²². *Слава і нині*: «Сіѣне торжѣстѣвуй, весѣлѣся Єрусалиме [...]»¹²³.

Цей факт дозволяє стверджувати, що видання *Молитвослова 1990 року*

¹¹³ Див. *КНИГА МИНИА, Мѣзѣ Дѣкѣмѣрѣнѣ [...]*. Почѣев 1761, 236.

¹¹⁴ *КНИГА МИНИА, Мѣзѣ Дѣкѣмѣрѣнѣ [...]*. Почѣев 1761, 236.

¹¹⁵ *КНИГА МИНИА, Мѣзѣ Дѣкѣмѣрѣнѣ [...]*. Почѣев 1761, 24а.

¹¹⁶ *КНИГА МИНИА, Мѣзѣ Дѣкѣмѣрѣнѣ [...]*. Почѣев 1761, 24а.

¹¹⁷ *КНИГА МИНИА, Мѣзѣ Дѣкѣмѣрѣнѣ [...]*. Почѣев 1761, 24а.

¹¹⁸ *КНИГА МИНИА, Мѣзѣ Дѣкѣмѣрѣнѣ [...]*. Почѣев 1761, 24а.

¹¹⁹ *КНИГА МИНИА, Мѣзѣ Дѣкѣмѣрѣнѣ [...]*. Почѣев 1761, 24а.

¹²⁰ *КНИГА МИНИА, Мѣзѣ Дѣкѣмѣрѣнѣ [...]*. Почѣев 1761, 24а.

¹²¹ *Богослѣужѣби з Мінеї // Молитвослов*, 1084.

¹²² *Богослѣужѣби з Мінеї // Молитвослов*, 1084.

¹²³ *Богослѣужѣби з Мінеї // Молитвослов*, 1085.

містить лише вибранні литійні стихири та є більш скороченим у порівнянні із *Мінеєю 1761 року*.

Мінея 1761 року та *Молитвослов 1990 року* подають однакові *стихири на стиховні*, свята в честь святителя Миколая. Співаємо ці стихири на 5-тий подібний глас «Радуйся». Стихи, які співаються на стиховні містять незначні доповнення, проте не несуть жодного богословського навантаження. Для наочного порівняння подаємо одну із стихир обох видань у наступній таблиці:

<i>Мінея 1761 року</i>	<i>Молитвослов 1990 року</i>
«Радуйся, священна главо, чистий добродетелей доме, божественнейшаго священства правило, пастырю великий, светильниче светлейший, иже победы носил иже, и молящымея милостивенз преклонитель, прощальныи кз немощных прощальныи, избавителю готовейший, хранителю спасительный, вѣмз, вѣроу чтущымз всеславную память твою, хрѣта молни, преблаженне, низпослати миръ велию милость» ¹²⁴ .	«Радуйся, священна голово,* чистий доме чесноти, божественного священства правило,* пастырю великий, світлий свільнику,* що носиш імення перемоги,* і милостивий захиснику твоїх молільників!* Ти прихилиєшся до просьби немічних, готовий визволяти, захищати й спасати всіх,* що віроу пошановують твою славу пам'ять.* Моли Христа, Преблаженний, щоб послав світові велику милість» ¹²⁵ .

Із цих стихир можна виділити два важливі аспекти: христологічний – Миколая, подібно до Христа, названо великим пастирем та тріадологічний – Миколая названо чистим житлом Тройці. Кожна стихира починається закликом «радуйся» та оспівує духовні скарби святителя.

У *Мінеї 1761 року* подано наславник «Человѣче вѣжій и вѣрный рабе, слѣго гдѣнь, мѣждѣ желаній, соуде избранныи, столпе и оутвержденіе цркви, цртвѣа

¹²⁴ *КНИГА МІНІЯ, МЦѢ ДЕКЕМВРІЙ* [...]. Почаев 1761, 226.

¹²⁵ *Богослужби з Мінеї // Молитвослов*, 1085-1086.

насла́днице, не премолчи, вопіла́ за ны́ ко гдѣ»¹²⁶, а у *Молитвослові 1990 року Слава* лучиться з *і нині*. Незважаючи на те, що тести *наславників* та *Богородичних* є різними, в обох випадках вони оспівують передсвяття празника Різдва ГНІХ:

<i>Мінея 1761 року</i>	<i>Молитвослов 1990 року</i>
«Безневѣстнаѣ дѣо, ѿкъдѣ пришла єси; ктѣ роди́вый тѣ, ктѣ њ ма́ти твоѣ; ка́кво зяжди́телеѣ но́иши на рѣкѣ; ка́кво не рассти́лаѣ єси о́убрѣбою [...]» ¹²⁷ .	«[...] Сьогодні до Вифлеєму приходить вагітна Діва, щоб родити Господа,* хори ангельські супроводжають її [...]» ¹²⁸ .

Мінея 1761 року на благословенні хлібів приписує співати тропар святителеві 4-го гласу, *Слава і нині* Богородице Діво. На *Великій Вечірні по Нині відпускаєш* – тропар святителеві 4-го гласу, *Слава і нині* Богородичний воскресний¹²⁹. Натомість в *Молитвослові 1990 року* є лише припис співати тропар святителеві один раз та Богородице Діво на благословенні хлібів¹³⁰.

Велика Вечірня закінчується Великим відпустом з поминанням святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських¹³¹.

2.3.2. УТРЕНЯ

Утреня (ὄρθρος) – ранішнє богослужіння у візантійському обряді, яке звершується вдосвіта для посвячення прийдешнього дня Богові¹³². Як згадувалось вище, *утреня* рівно як і *вечірня* були одним із головних богослужінь добового кола як катедральної так і монашої традиції¹³³.

¹²⁶ КНИГА МІНІЯ, МІЦЬ ДЕКЕМВРІЙ [...]. Почієв 1761, 24б.

¹²⁷ КНИГА МІНІЯ, МІЦЬ ДЕКЕМВРІЙ [...]. Почієв 1761, 25а.

¹²⁸ *Богослужби з Мінеї // Молитвослов*, 1086.

¹²⁹ КНИГА МІНІЯ, МІЦЬ ДЕКЕМВРІЙ [...]. Почієв 1761, 25а.

¹³⁰ *Богослужби з Мінеї // Молитвослов*, 1086.

¹³¹ Дольницький І. *Типик Української Католицької Церкви*. Львів 2012, 17.

¹³² Тафт Р. *Литургический лексикон*, Омск 2003, 159.

¹³³ Див. Тафт. *Литургический лексикон*, 159.

Утрєня складається з декількох основних частин: *шестипсалмія*, *Євангельського читання*, *канону та хвалитних псалмів*.

Шестипсалмія (репрезентує очікування спасенного приходу Христа), *Євангельське читання* (оповідає про радість перемоги Світла над темрявою гріха)¹³⁴. Піснеспів *канону* описує звеличувану подію в ході історії спасіння. На *хвалитних псалмах* оспівується благодарення за дар Христового Об'явлення, світла, що показало нам Світло¹³⁵. *Утрєня* завершується благальним проханням за життя цілого світу та всю Христову Церкву¹³⁶.

Рубрики *Мінеї 1761 року та Молитвослова 1990 року* подають однаковий припис початку *Великої Утрєні* свята, в честь святителя Миколая: тропар святителеві двічі; *Слава і нині* богородичний воскресний за гласом тропаря святителеві.

Перші відмінності між *Мінеєю 1761 року та Молитвословом 1990 року* знаходимо в текстах сідальних 1-го подібного гласу. *Молитвослов 1990 року* подає скорочений варіант текстів: текст *Слава* лучиться з *І нині*. Натомість *Мінея 1761 року* подає їх окремо:

<i>Мінея 1761 року</i>	<i>Молитвослов 1990 року</i>
«СЛАВА: Ѡблнставаѣши на землѣ чдѣсѣз лѣчїамн, нїкóлае мѡдре, н двїжеши всѣкѣз лѣзїкѣз, на славу же н хвалѣ на землї та прославлѣшигѡ [...]]» «Н нынѣ, бѣгородиченз: Всѣхъ творца, бѣга же н создѣтеля, всенепорочнаа чїтаа [...]]» ¹³⁷ .	«Слава і нині: Всенепорочна Чиста!* Ти божественним Духом зачала в лонї* і без зотління народила Творця всїх,* Бога же й Будівника.* Його величаючи, оспівуємо тебе, Дїво,* як палату Всецаря і захисницю світу» ¹³⁸ .

Аналогічну ситуацію знаходимо у текстах 2-го сідального обох видань:

¹³⁴ Див. Синод Української Греко – Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко – Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, 174.

¹³⁵ Див. *Катехизм Української Греко – Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, 174.

¹³⁶ *Катехизм Української Греко – Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, 174.

¹³⁷ *ВНИГЯ МННІА, МЦѣ Декѣмвріи* [...]. Почаїв 1761, 25а.

¹³⁸ *Богослужби з Мінеї // Молитвослов*, 1086.

<i>Мінея 1761 року</i>	<i>Молитвослов 1990 року</i>
«Слава, гласъ ѿ: Подобенъ: Премудрости: Источникъ чдесъ, ѿче мудре, пріемъ ѿ гдѣ [...]]» «И нынѣ, бѣгородиченъ: Въ тинѣ впадъ грѣхѣвъ, ѿ нѣсть мнѣ поштоѣнїа [...]]» ¹³⁹ .	«Слава і нині: Всенепорочна Діво, що породила предвічного Бога!* Моли його безнастанно зі святителем Миколаєм,* щоб дав нам перед смертю прощення гріхів* і виправдання життя,* бо ми тебе, Діво всехвальна,* з належною вірою і любов'ю оспівуємо.» ¹⁴⁰ .

Опісля слідує *поліслей* та *величання*. У *Мінеї 1761 року* не подано текстів *поліелею* та *величання* служби святителя Миколая. Натомість *Молитвослов 1990 року* приписує співати *поліслей* та подає тексти *величання* святителю Миколаю, яке співається по чергово із стихами:

Величаємо тебе, святителю Христовий Миколаю,* і шануємо святу пам'ять твою,* бо ти молиш за нас Христа, Бога нашого¹⁴¹.

Стих: Уста мої висловлять премудрість, і думки серця мого – розумні речі (Пс 49,4)¹⁴².

Стих: Я оповів про справедливість на великім зборі (Пс 40,10)¹⁴³.

Стих: Щасливі ті, що живуть у твоїм домі; вони повіки тебе хвалять (Пс 84,5)¹⁴⁴.

Далі слідує третій в структурі *утрені* поліелейний сідальний 5-го подібного гласу «*Собезначальное слово*», який є практично ідентичний в обох виданнях:

<i>Мінея 1761 року</i>	<i>Молитвослов 1990 року</i>
«Премудраго ієрарха восхвалимъ, ѿкъ тѣпла въ бѣдѣхъ ѿ въ скорбехъ свѣща ѿ бѣа помощника ѿ защитника, всѣ	«Прославмо, вірні, побожно премудрого ієрарха,* богоносного Миколая,* щирого заступника в горю

¹³⁹ КНИГА МІНЕІА, Міцъ Декемвріи [...]. Почаєв 1761, 25а-25б.

¹⁴⁰ Богослужби з Мінеї // Молитвослов, 1087.

¹⁴¹ Богослужби з Мінеї // Молитвослов, 1087.

¹⁴² Богослужби з Мінеї // Молитвослов, 1087.

¹⁴³ Богослужби з Мінеї // Молитвослов, 1087.

¹⁴⁴ Богослужби з Мінеї // Молитвослов, 1087.

<p>ніко́лаа, вѣ́рніи, бѣ́гоно́снаго блага́чѣстнѡ: мо́литсѧ бо ко гдѣ́ ѡ́ вѣ́рою твора́щихъ и́ пою́щихъ бжѣ́твеннѡю па́мать є́го̀»¹⁴⁵.</p>	<p>та в скорботах.* Він бо молиться до Господа за тих,* що з вірою шанують* святу його пам'ять»¹⁴⁶.</p>
--	--

Мінея 1761 року подає тексти *Слава*: «Предста́тель теплѣ́ншіи црѣ́кве хрѣ́товы [...]]»
гласу 4-го та *I нині* богородичний «Ско́роу прѣ́мнѣ, влѣ́ще, моли́твы на́ша [...]]»¹⁴⁷.

У *Молитвослові* 1990 року дані тексти відсутні.

Тексти сідалного в структурі *утрені* обох видань вкотре спонукають вірних прославляти святителя Миколая, який славно прославився як в житті дочасному так і у вічності та є заступником тих, хто з вірою шанує його святу пам'ять.

Далі слідує *Степенна пісня* 1-го антифону 4-го гласу та *прокімен* зі стихами, який є однаковим в обох виданнях:

<i>Мінея 1761 року</i>	<i>Молитвослов 1990 року</i>
<p>«Честна́ предъ гдѣ́мъ сме́рть прѣ́бныхъ є́го̀. Сти́хъ: Чтѡ́ возда́мъ гдѣ́ви ѡ́ вѣ́рхъ, ѣ́же воздаде́ ми»¹⁴⁸</p>	<p>«Чесна перед Господом смерть* преподобних його. <i>Стих</i>: Що віддам Господеві за все, що він дав мені?»¹⁴⁹.</p>

Згодом слідує читання *Євангелії*. На *Утрені* свята в честь святителя Миколая читається Євангельський уривок від Йоана 10, 9-16 (36 зачало). Євангельський текст яскраво підкреслює та наголошує яким повинен бути добрий пастир. Доброму пастиреві належить все віддати своїм вівцям, навіть життя (Йо 10,15).

По *Євангелії*, розспівується *50 Псалом*. Опісля співається стихира 6-го гласу:

<i>Мінея 1761 року</i>	<i>Молитвослов 1990 року</i>
<p>«Нале́днице бжѣ́и, соприча́стниче хрѣ́то́въ, служі́телю гдѣ́нь, свѣ́те ніко́лае, по</p>	<p>«Спадкoємцю Божий, спільнику Христовий,* слуго Господній, святителю Миколаю!* Яке ім'я твоє,</p>

¹⁴⁵ КНИГА МІНЕЯ, МІЦЬ ДЕКЕМВРІЙ [...]. Почаєв 1761, 256.

¹⁴⁶ Богослужби з Мінеї // Молитвослов, 1087.

¹⁴⁷ КНИГА МІНЕЯ, МІЦЬ ДЕКЕМВРІЙ [...]. Почаєв 1761, 256.

¹⁴⁸ КНИГА МІНЕЯ, МІЦЬ ДЕКЕМВРІЙ [...]. Почаєв 1761, 256.

¹⁴⁹ Богослужби з Мінеї // Молитвослов, 1088.

<p>ИМЕНИ ТВОЕМОУ ТАКЖЕ И ЖИТИЕ ТВОЕ: ПРОСИА БО СЕДИНЦЕ РАЗУМЪ, СВИДЕТЕЛЬСТВОВАШЕ СВѢТЛОСТЬ ЛИЦА ТВОЕГО ДУШЕВНОЕ НЕЗЛОБИЕ, ИЗВѢСТВОВАШЕ КРОТКОСТЬ СЛОВА МОЛЧАЛИВОЕ. ЖИЗНЬ ТВОА СЛАВНА, И ОУСПЕНИЕ СО СТЫМН: МОЛИ У ДУШАХЪ НАШИХЪ»¹⁵⁰.</p>	<p>таке й життя:* розум бо твій яснів разом із сивиною;* світле обличчя твое свідчило про доброту духа,* а смирненне слово – тихість.* Славне було життя твоє й упокій твій між святими.* Молися за душі наші»¹⁵¹.</p>
---	---

Ця стихира пояснює істинну суть перемоги. Ім'я Миколай, що означає переможець народів, показує, що лише чеснотливим та боговгодним життям можливо досягнути перемогу над гріхом та силою цього світу.

Наступною частиною *Утрени* є канон. Канон – один із жанрів церковної гімнографії, в якому оспівується свято чи святий¹⁵². Канон на *утрені* складається із дев'яти пісень. Кожна пісня це серія поетичних віршів та приспівів на теми однієї із біблійних пісень¹⁵³.

Тексти *Мінеї 1761 року* подають три канони: Богородичний канон (Канѡнъ бѣи со ірмосѡмъ на ѡ). на 6 тропарів. Незважаючи на припис «со ірмосѡмъ на ѡ», тексти *Мінеї 1761 року* не подають такої кількості ірмосів богородичного канону¹⁵⁴. Два наступні канони написані в честь святителя Миколая. Розглянемо їхню структуру та зміст більш детальноше.

Цікавим є той факт, що тексти подають примітку про написання канонів святителю Миколаю акровіршем: «ТѢБѢ, НИКОЛАЕ, ВОСПѢВАЮ БЖІТВЕННОЕ ПѢНІЕ»¹⁵⁵.

Проте, наочно цього у слов'янському тексті не можемо спостерігати. Цей факт дає підстави припускати, що тексти подані не мовою оригіналу, а є

¹⁵⁰ КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ [...]. Почіевъ 1761, 256.

¹⁵¹ Богослужби з Мінеї // Молитвослов, 1088.

¹⁵² Канон (песнопение) // drevo-info.ru (10.11.2020).

¹⁵³ Тафт Р. Литургический лексикон, Омск 2003, 62.

¹⁵⁴ Див. КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ [...]. Почіевъ 1761, 26а.

¹⁵⁵ Див. КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ [...]. Почіевъ 1761, 26а.

перекладом¹⁵⁶. Розглянемо детальніше канони присвячені святителю Миколаю.

Мінея 1761 року подає два канони в честь святого Миколая: Гласъ ѿ. Пѣснь ѿ. Ірмосъ: «Во глѣбннѣхъ постла ѿногдѣ фараоннѣтское всебѣнство» та другій канѡнъ Гласъ ѿ. Пѣснь ѿ. Ірмосъ: «Хрѣтѡсъ раждѣется, славити».

Перший канон святителю:

Пісня перша 2-го голосу. Ірмос «Во глѣбннѣхъ постла ѿногдѣ фараоннѣтское всебѣнство [...]»¹⁵⁷. 2 тропарі пісні «Вѣнценосецъ прѣтолѣ хрѣтѡвѣ [...]»¹⁵⁸, «Проглавлѣнъ всѣмъ гдѣ [...]»¹⁵⁹, Слава і нині богородичний «Бравнѣтисѣ желѣніе мнѣ вложивъ смѣи вселѣкѣвыи [...]»¹⁶⁰.

Пісня третя 2-го голосу. Ірмос «Процвѣла ѣсть пѣстына [...]»¹⁶¹. 2 тропарі «Ніколае блжѣнне, влѣкн ѿскренній [...]»¹⁶², «Учѣсти рабѣ твоѣ [...]»¹⁶³. Слава і нині богородичний «Учтолѣ смѣщеніе дѣшнѣ моеѣ [...]»¹⁶⁴.

Сідальний 8-го гласу, подібний: Премудрости «Возшедъ на высотѣ добродѣтелей»¹⁶⁵, Слава другий сідальний «Рѣкѣ ѿцѣленій ѡбильнѣ [...]»¹⁶⁶, та і нині богородичний «Іѣкѡ дѣлѣ ѿ єдинѣ въз женѣхъ [...]»¹⁶⁷.

Пісня четверта 2-го голосу. Ірмос «Пришелъ єси ѡ дѣвы не ходѣтай [...]»¹⁶⁸. 3

¹⁵⁶ Желтов М. *Святитель Николай Мирликийский в византийской гимнографии*. Москва, 210.

¹⁵⁷ КНИГА МИНИА, Мѣзъ дѣкѣмврїи [...]. Почѣевъ 1761, 26а.

¹⁵⁸ КНИГА МИНИА, Мѣзъ дѣкѣмврїи [...]. Почѣевъ 1761, 26а.

¹⁵⁹ КНИГА МИНИА, Мѣзъ дѣкѣмврїи [...]. Почѣевъ 1761, 26а.

¹⁶⁰ КНИГА МИНИА, Мѣзъ дѣкѣмврїи [...]. Почѣевъ 1761, 26а.

¹⁶¹ КНИГА МИНИА, Мѣзъ дѣкѣмврїи [...]. Почѣевъ 1761, 26б.

¹⁶² КНИГА МИНИА, Мѣзъ дѣкѣмврїи [...]. Почѣевъ 1761, 26б.

¹⁶³ КНИГА МИНИА, Мѣзъ дѣкѣмврїи [...]. Почѣевъ 1761, 26б.

¹⁶⁴ КНИГА МИНИА, Мѣзъ дѣкѣмврїи [...]. Почѣевъ 1761, 26б.

¹⁶⁵ КНИГА МИНИА, Мѣзъ дѣкѣмврїи [...]. Почѣевъ 1761, 27а.

¹⁶⁶ КНИГА МИНИА, Мѣзъ дѣкѣмврїи [...]. Почѣевъ 1761, 27а.

¹⁶⁷ КНИГА МИНИА, Мѣзъ дѣкѣмврїи [...]. Почѣевъ, 1761, 27а.

¹⁶⁸ КНИГА МИНИА, Мѣзъ дѣкѣмврїи [...]. Почѣевъ 1761, 28а.

тропарі «Прнелїжнвѣа чїстѣ зарамз [...]»¹⁶⁹, «НЗбавлѣа ѿ смѣртн [...]»¹⁷⁰, «Ѡблнстѣлз єї»¹⁷¹ Слава і нині богородичний «Нїде на тѣ вѣка твѣрн»¹⁷².

Пісня п'ята 2-го голосу. Ірмос «Проевѣцїенїе во тмѣ лежѣцнхз [...]»¹⁷³. 2 тропарі «Бѣголѣпнымз жнтїемз [...]»¹⁷⁴, «На нѣстѣхз прнсносѣцнѣю [...]»¹⁷⁵ Слава і нині богородичний «да твѣой взыцешн Ѡбразз»¹⁷⁶.

Пісня шоста 2-го голосу. Ірмос «вз бѣзднѣ грѣхѣвнѣн влѣлѣа [...]»¹⁷⁷. 2 тропарі «Нже повѣды, нїкѣоле [...]»¹⁷⁸, «Ѡумерцвлѣна мѣ, блаженне [...]»¹⁷⁹. Слава і нині богородичний «На тѣ надѣжды возложнхз»¹⁸⁰.

Кондак 3-го гласу подібний «дѣа днѣсь»¹⁸¹, «вз мѣрѣхз, свѣтѣ [...]»¹⁸² та ікос «вспоїмз нынѣ стїнѣла пѣснѣмн [...]»¹⁸³.

Пісня сьома 2-го голосу. Ірмос «Ѡбразз златѣмз [...]»¹⁸⁴. 2 тропарі «Ѡстрѣмз нскѣшенїю впадѣхз [...]»¹⁸⁵, «Незахѣднмагѣ свѣтѣа [...]»¹⁸⁶. Слава і нині

¹⁶⁹ КНИГА МННІА, Мѣцѣ Декѣмврїн [...]. Почѣев 1761, 28а.

¹⁷⁰ КНИГА МННІА, Мѣцѣ Декѣмврїн [...]. Почѣев 1761, 28а.

¹⁷¹ КНИГА МННІА, Мѣцѣ Декѣмврїн [...]. Почѣев 1761, 28а.

¹⁷² КНИГА МННІА, Мѣцѣ Декѣмврїн [...]. Почѣев 1761, 28а.

¹⁷³ КНИГА МННІА, Мѣцѣ Декѣмврїн [...]. Почѣев 1761, 28а.

¹⁷⁴ КНИГА МННІА, Мѣцѣ Декѣмврїн [...]. Почѣев 1761, 28а.

¹⁷⁵ КНИГА МННІА, Мѣцѣ Декѣмврїн [...]. Почѣев 1761, 28а-28б.

¹⁷⁶ КНИГА МННІА, Мѣцѣ Декѣмврїн [...]. Почѣев 1761, 28б.

¹⁷⁷ КНИГА МННІА, Мѣцѣ Декѣмврїн [...]. Почѣев 1761, 29а.

¹⁷⁸ КНИГА МННІА, Мѣцѣ Декѣмврїн [...]. Почѣев 1761, 29а.

¹⁷⁹ КНИГА МННІА, Мѣцѣ Декѣмврїн [...]. Почѣев 1761, 29а.

¹⁸⁰ КНИГА МННІА, Мѣцѣ Декѣмврїн [...]. Почѣев 1761, 29а.

¹⁸¹ КНИГА МННІА, Мѣцѣ Декѣмврїн [...]. Почѣев 1761, 29а.

¹⁸² КНИГА МННІА, Мѣцѣ Декѣмврїн [...]. Почѣев 1761, 29а.

¹⁸³ КНИГА МННІА, Мѣцѣ Декѣмврїн [...]. Почѣев 1761, 29а.

¹⁸⁴ КНИГА МННІА, Мѣцѣ Декѣмврїн [...]. Почѣев 1761, 29б.

¹⁸⁵ КНИГА МННІА, Мѣцѣ Декѣмврїн [...]. Почѣев 1761, 29б.

¹⁸⁶ КНИГА МННІА, Мѣцѣ Декѣмврїн [...]. Почѣев 1761, 29б.

богородичний «Молѣ хрѣта, сѣа твоего»¹⁸⁷.

Пісня восьма 2-го голосу. Ірмос «Въ пѣць ѡгненнѣю [...]»¹⁸⁸. 2 тропарі «Гѣкѡ
блѣгъ ѡ сострадаѣтеленъ [...]»¹⁸⁹, «Тайновѡждь ещѣнхъ пѣче оумѣ [...]»¹⁹⁰. Слава і нині
богородичний «Нѣзнеголетъ моѡ нынѣ оумъ»¹⁹¹.

Пісня девята 2-го голосу. Ірмос «Безначальна родителѣ [...]»¹⁹². 2 тропарі
«Свѣщамѣн блѣгодѣти [...]»¹⁹³, «Нѣже въ рѣнѣ сладоути [...]»¹⁹⁴. Слава і нині
богородичний «Премѣдростъ, ѡ сѣла»¹⁹⁵.

Цей канон має на меті показати простоту та святість життя святого Миколая.
Зауважуємо цікаву деталь, що у каноні подано ряд обіцянок, які будуть дані тому,
хто з молитвою звертатиметься до святителя Миколая.

Другий канон святителю:

Пісня перша 1-го голосу. Ірмос «Хрѣтоу раждѣтелѣ, славити [...]»¹⁹⁶. 3
тропарі пісні «Недоумѣннѣмъ ѡзѣкомъ ѡ оустнѣамѣ [...]»¹⁹⁷, «Человѣкъ сѣи
нѣнѣи, равнооугленъ [...]»¹⁹⁸, «Сказѣетъ всѣа подсолнечнѣа [...]»¹⁹⁹, Слава троїчний
«Трѣцѣ четвѣрю неозданнѣю [...]»²⁰⁰, і нині богородичний «Безсѣменнѡ слѡво зачлѣ

¹⁸⁷ КНИГА МИНИА, Мѣцѣ Декѣмвриѣ [...] Почѣев 1761, 29б.

¹⁸⁸ КНИГА МИНИА, Мѣцѣ Декѣмвриѣ [...] Почѣев 1761, 30а.

¹⁸⁹ КНИГА МИНИА, Мѣцѣ Декѣмвриѣ [...] Почѣев 1761, 30а.

¹⁹⁰ КНИГА МИНИА, Мѣцѣ Декѣмвриѣ [...] Почѣев 1761, 30б.

¹⁹¹ КНИГА МИНИА, Мѣцѣ Декѣмвриѣ [...] Почѣев 1761, 30б.

¹⁹² КНИГА МИНИА, Мѣцѣ Декѣмвриѣ [...] Почѣев 1761, 30б-31а.

¹⁹³ КНИГА МИНИА, Мѣцѣ Декѣмвриѣ [...] Почѣев 1761, 31а.

¹⁹⁴ КНИГА МИНИА, Мѣцѣ Декѣмвриѣ [...] Почѣев 1761, 31а.

¹⁹⁵ КНИГА МИНИА, Мѣцѣ Декѣмвриѣ [...] Почѣев 1761, 31а.

¹⁹⁶ КНИГА МИНИА, Мѣцѣ Декѣмвриѣ [...] Почѣев 1761, 26а.

¹⁹⁷ КНИГА МИНИА, Мѣцѣ Декѣмвриѣ [...] Почѣев 1761, 26а.

¹⁹⁸ КНИГА МИНИА, Мѣцѣ Декѣмвриѣ [...] Почѣев 1761, 26б.

¹⁹⁹ КНИГА МИНИА, Мѣцѣ Декѣмвриѣ [...] Почѣев 1761, 26б.

²⁰⁰ КНИГА МИНИА, Мѣцѣ Декѣмвриѣ [...] Почѣев 1761, 26б.

Є́СН [...]]»²⁰¹.

Пісня третя 1-го голосу. Ірмос «Прѣжде вѣкѣз [...]»²⁰². З тропарі пісні «Скрижа́ль вѣ се́рдцы стѣжа́вѣз [...]»²⁰³, «Показа́ бл҃годѣ́ть на тебе́ [...]»²⁰⁴, «Живѣши њ по сме́рти [...]»²⁰⁵, Слава троїчний «Ми́лостива бѣди́ мнѣ́ [...]»²⁰⁶, і нині богородичний «Дѣ́ши, вѣ́е, спасѣ́ніѧ [...]»²⁰⁷.

Сідальний 8-го гласу, подібний: Премѣдрости «Возше́дѣз на вы́сотѣх до́бродѣ́телей»²⁰⁸, Слава другий сідальний «Рѣкѣ́ ѡцѣ́леніѣ ѡбнѣ́нѣ́ [...]»²⁰⁹, та і нині богородичний «І́ѧкѡ дѣ́х њ є́ди́нѣх вѣз же́нѧх [...]»²¹⁰.

Пісня четверта 1-го голосу. Ірмос «Жѣ́злѣз њзѣз ко́рене ієссе́ева [...]»²¹¹. З тропарі пісні «І́меновѧ́ніє твоє́, є́ди́но [...]»²¹², «Престѡ́лѣх предсто́лѣ бѣ́ію [...]»²¹³, «Врачевѧ́ніѧ тѡ́чиши всѣ́дѣх [...]»²¹⁴, Слава троїчний «Безнача́льнагѡ бѣ́гствѧ [...]»²¹⁵, і нині богородичний «Тѣ́ воістѣ́ннѣх пѧ́че земнѣ́х њ нѣ́бнѣ́х чести́ѣиши є́ди́на Є́СН, бѣ́городнѣ́тельнице [...]»²¹⁶.

²⁰¹ КНИГА МИНИА, МѢ́ѣз дѣ́кемвѣ́рїѣ [...] . Почѧ́ев 1761, 26б.

²⁰² КНИГА МИНИА, МѢ́ѣз дѣ́кемвѣ́рїѣ [...] . Почѧ́ев 1761, 26б.

²⁰³ КНИГА МИНИА, МѢ́ѣз дѣ́кемвѣ́рїѣ [...] . Почѧ́ев 1761, 27а.

²⁰⁴ КНИГА МИНИА, МѢ́ѣз дѣ́кемвѣ́рїѣ [...] . Почѧ́ев 1761, 27а.

²⁰⁵ КНИГА МИНИА, МѢ́ѣз дѣ́кемвѣ́рїѣ [...] . Почѧ́ев 1761, 27а.

²⁰⁶ КНИГА МИНИА, МѢ́ѣз дѣ́кемвѣ́рїѣ [...] . Почѧ́ев 1761, 27а.

²⁰⁷ КНИГА МИНИА, МѢ́ѣз дѣ́кемвѣ́рїѣ [...] . Почѧ́ев 1761, 27а.

²⁰⁸ КНИГА МИНИА, МѢ́ѣз дѣ́кемвѣ́рїѣ [...] . Почѧ́ев 1761, 27а.

²⁰⁹ КНИГА МИНИА, МѢ́ѣз дѣ́кемвѣ́рїѣ [...] . Почѧ́ев 1761, 27а.

²¹⁰ КНИГА МИНИА, МѢ́ѣз дѣ́кемвѣ́рїѣ [...] . Почѧ́ев 1761, 27а.

²¹¹ КНИГА МИНИА, МѢ́ѣз дѣ́кемвѣ́рїѣ [...] . Почѧ́ев 1761, 27б.

²¹² КНИГА МИНИА, МѢ́ѣз дѣ́кемвѣ́рїѣ [...] . Почѧ́ев 1761, 27б.

²¹³ КНИГА МИНИА, МѢ́ѣз дѣ́кемвѣ́рїѣ [...] . Почѧ́ев 1761, 28а.

²¹⁴ КНИГА МИНИА, МѢ́ѣз дѣ́кемвѣ́рїѣ [...] . Почѧ́ев 1761, 28а.

²¹⁵ КНИГА МИНИА, МѢ́ѣз дѣ́кемвѣ́рїѣ [...] . Почѧ́ев 1761, 28а.

²¹⁶ КНИГА МИНИА, МѢ́ѣз дѣ́кемвѣ́рїѣ [...] . Почѧ́ев 1761, 28а.

Пісня п'ята 1-го голосу. Ірмос «*Нѣтъ смѣнъ мѣръ [...]*»²¹⁷. З *тропарі* пісні «*Проповѣдѣтъ твоѣ, ѿче, чюдеса [...]*»²¹⁸, «*Питатель вдовъ и отцев сиротъ [...]*»²¹⁹, «*Преставился єси ѿ земли [...]*»²²⁰, *Слава* троїчний «*Собезначальна трієдиннопрестольна [...]*»²²¹, і *нині* богородичний «*Человѣкомъ спасеніе [...]*»²²².

Пісня шоста 1-го голосу. Ірмос «*Низъ оутробы іонъ [...]*»²²³. З *тропарі* пісні «*Нобый гавился єси авраамъ [...]*»²²⁴, «*Странна и оужасна содѣваша чуда, николае [...]*»²²⁵, «*Окомъ оумнымъ провидѣ ездуща [...]*»²²⁶, *Слава* троїчний «*Чтѣи почитаю тріцу [...]*»²²⁷, і *нині* богородичний «*Весь воплощенъ во оутробѣ твоєи [...]*»²²⁸.

Кондак 3-го гласу подібний «*Два днесь*»²²⁹, «*Въ мѣсѣхъ, вѣдѣхъ [...]*»²³⁰ та *ікос* «*Воспоймъ нынѣ стїхотелѣ прѣсньми [...]*»²³¹.

Пісня сьома 1-го голосу. Ірмос «*Отроцы благочестію совопитани [...]*»²³². З *тропарі* пісні «*Влакнхъ лютыхъ недѣхъ [...]*»²³³, «*Нзбавивъ древле воеводы ѿ*

²¹⁷ КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ [...]. Почаев 1761, 28б.

²¹⁸ КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ [...]. Почаев 1761, 28б.

²¹⁹ КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ [...]. Почаев 1761, 28б.

²²⁰ КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ [...]. Почаев 1761, 28б.

²²¹ КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ [...]. Почаев 1761, 28б.

²²² КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ [...]. Почаев 1761, 28б.

²²³ КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ [...]. Почаев 1761, 29а.

²²⁴ КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ [...]. Почаев 1761, 29а.

²²⁵ КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ [...]. Почаев 1761, 29а.

²²⁶ КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ [...]. Почаев 1761, 29а.

²²⁷ КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ [...]. Почаев 1761, 29а.

²²⁸ КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ [...]. Почаев 1761, 29а.

²²⁹ КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ [...]. Почаев 1761, 29а.

²³⁰ КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ [...]. Почаев 1761, 29а.

²³¹ КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ [...]. Почаев 1761, 29а.

²³² КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ [...]. Почаев 1761, 29б.

²³³ КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ [...]. Почаев 1761, 30а.

смѣрѣти [...]»²³⁴, «Премѣдрости чаши прѣближнѣса тѣнственнѣ [...]»²³⁵, *Слава* троїчний «Тѣце, тѣ воспѣваемъ [...]»²³⁶, *і нині* богородичний «Гѣкѣ всѣхъ тѣврѣи въшши [...]»²³⁷.

Пісня восьма 1-го голосу. Ірмос «Чѣдо преестѣственнаго [...]»²³⁸. З *тропарі* пісні «Чини патріарховъ ѣ апловъ [...]»²³⁹, «Высочайшій всецрѣю [...]»²⁴⁰, «Свѣтомъ просвѣща непритѣпнымъ [...]»²⁴¹, *Слава* троїчний «Жвотѣ ѣ животѣ [...]»²⁴², *і нині* богородичний «Чѣдо страннѣпно [...]»²⁴³.

Пісня дев'ята 1-го голосу. Ірмос «Тѣнство странное вѣжѣ [...]»²⁴⁴. З *тропарі* пісні «Ликовствѣдемъ дѣховнѣ вѣ [...]»²⁴⁵, «Дѣ поутѣ пѣньми [...]»²⁴⁶, «Гѣкѣ достѣнное прѣмнѣ пѣнѣ [...]»²⁴⁷, *Слава* троїчний «Соединѣтѣса ѣдностѣчною вѣлею тѣца [...]»²⁴⁸, *і нині* богородичний «Потрѣбнѣса всѣка печаль [...]»²⁴⁹.

Порівнюючи цей канон із попереднім, можна зауважити, що основою цього канону становлять титули, якими знаменують Миколая: годувальник вдів і сиріт, «новий Авраам», стовп православної віри, лікар лютих недуг... Цей канон є

²³⁴ КНИГА МИНІА, Мѣцѣ дѣкѣмврѣи [...]. Почѣевъ 1761, 30а.

²³⁵ КНИГА МИНІА, Мѣцѣ дѣкѣмврѣи [...]. Почѣевъ 1761, 30а.

²³⁶ КНИГА МИНІА, Мѣцѣ дѣкѣмврѣи [...]. Почѣевъ 1761, 30а.

²³⁷ КНИГА МИНІА, Мѣцѣ дѣкѣмврѣи [...]. Почѣевъ 1761, 30а.

²³⁸ КНИГА МИНІА, Мѣцѣ дѣкѣмврѣи [...]. Почѣевъ 1761, 30б.

²³⁹ КНИГА МИНІА, Мѣцѣ дѣкѣмврѣи [...]. Почѣевъ 1761, 30б.

²⁴⁰ КНИГА МИНІА, Мѣцѣ дѣкѣмврѣи [...]. Почѣевъ 1761, 30б.

²⁴¹ КНИГА МИНІА, Мѣцѣ дѣкѣмврѣи [...]. Почѣевъ 1761, 30б.

²⁴² КНИГА МИНІА, Мѣцѣ дѣкѣмврѣи [...]. Почѣевъ 1761, 30б.

²⁴³ КНИГА МИНІА, Мѣцѣ дѣкѣмврѣи [...]. Почѣевъ 1761, 30б.

²⁴⁴ КНИГА МИНІА, Мѣцѣ дѣкѣмврѣи [...]. Почѣевъ 1761, 31а.

²⁴⁵ КНИГА МИНІА, Мѣцѣ дѣкѣмврѣи [...]. Почѣевъ 1761, 31а.

²⁴⁶ КНИГА МИНІА, Мѣцѣ дѣкѣмврѣи [...]. Почѣевъ 1761, 31а.

²⁴⁷ КНИГА МИНІА, Мѣцѣ дѣкѣмврѣи [...]. Почѣевъ 1761, 31а.

²⁴⁸ КНИГА МИНІА, Мѣцѣ дѣкѣмврѣи [...]. Почѣевъ 1761, 31б.

²⁴⁹ КНИГА МИНІА, Мѣцѣ дѣкѣмврѣи [...]. Почѣевъ 1761, 31б.

більш стилістично оформлений. Ще однією особливістю цього канону є наявність частих згадок празника Різдва ГНІХ.

Текст *Молитвослова 1990 року* не подає цілого канону, а подає лише дев'яту пісню. Слід наголосити, що текст дев'ятої пісні *Молитвослова 1990 року* не є цілісним у порівнянні з *Мінеєю 1761 року*, а є витягами із трьох канонів. Відтак, канон *Молитвослова 1990 року* складається з ірмосу «Безначального Отця Син [...]»²⁵⁰, який відповідає ірмосу 9 пісні 1-го канону святителеві «Безначальна родителю снъ [...]»²⁵¹ 2-ох тропарів: «Стріли обманця і гріховні посягання [...]»²⁵², який відповідає тропарю 7-ої пісні 1 канону святителеві «Отромъ ѿскъшенію впадѡхъ»²⁵³ та тропаря «Ти засоромив Арія безумця [...]»²⁵⁴, який відповідає тропарю 2-го канону 6-ої пісні «Окомъ оумнымъ провидѡ бѣдѡцѡмъ»²⁵⁵. Слава і нині богородичний «Царице, що зродила всіх Царя»²⁵⁶, що відповідає наславнику 2-го канону 6-ій пісні святителеві «Всѣмъ воплѡщѡмъ во оутрѡбѣ твоѣй»²⁵⁷.

Як бачимо, така адаптація текстів *Молитвослова 1990 року* не є дуже вдалою. Так як вибранні уривки не передають цілісної картини чи то життя, чудес чи молитов прослави святителя Миколая у редакції *Мінеї 1761 року*. Більше того, зауважуємо значні відмінності у змісті та стилі самих ірмосів та тропарів у редакції *Молитвослова 1990 року* та *Мінеї 1761 року*.

Прикінцевою частиною *Утрени* є тексти хвалитних стихир, які подано як у текстах *Мінеї 1761 року* так і *Молитвослова 1990 року*.

²⁵⁰ *Богослужби з Мінеї // Молитвослов*, 1088.

²⁵¹ *КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ* [...]. Почаев 1761, 306-31а.

²⁵² *Богослужби з Мінеї // Молитвослов*, 1088.

²⁵³ *КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ* [...]. Почаев 1761, 29б.

²⁵⁴ *Богослужби з Мінеї // Молитвослов*, 1088.

²⁵⁵ *КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ* [...]. Почаев 1761, 29а.

²⁵⁶ *Богослужби з Мінеї // Молитвослов*, 1089.

²⁵⁷ *КНИГА МИНИА, МѢСЯЦЪ ДЕКЕМВРІИ* [...]. Почаев 1761, 29а.

Мінея 1761 року приписує 6-ть стихир 1-го самогласного гласу: На хвалітьєх стіхїры, на ѿ, гласъ ѧ. Самогласн: «Воззрѣвъ неѡклоннѡ [...]»²⁵⁸, «Человѣче бжїи [...]»²⁵⁹; Їны стіхїры, гласъ тоѡже.

Подобенз: Нѣныхъ чинѡвъ: «Цркѡвныѡ цвѣты ѡблетѡ [...]»²⁶⁰, «Свѡщенныѡ ѡдѣжды красотѣ [...]»²⁶¹, «Невидимыхъ доброты прохѡдѡ [...]»²⁶², «Иѡкѡ во снѣ [...]»²⁶³ Слава, гласъ ѿ: «Вострѣбемз трѣбѡю пѣсней, възиграемз [...]»²⁶⁴ И нынѣ, бѣгородиченз, подобенз. «Вострѣбемз трѣбѡю пѣсней прннїкши [...]»²⁶⁵.

Текст *Молитвослова 1990 року* подає значно менше стихир на псалмї похвальнїм: 2 стихири 5-го гласу «Радуйся Владики віковїчного свїтла зїрнице пресвїтла [...]»²⁶⁶ та «Радуйся взоре святителїв»²⁶⁷; *Слава і нинї* «Радуйся печатко пророкїв [...]»²⁶⁸.

З поданих стихир обох видань можемо зробити висновок, що текст *Молитвослова 1990 року* не подає вибранї стихири із *Мінеї 1761 року*, а формує власнї. Цї стихири набагато простїші, як літературно, так і богословсько. Відтак, *Хвалитнї* стихири *Молитвослова 1990 року* можемо назвати компїляцією стихир, якї подано у *Мінеї 1761 року*. Таке поєднання не є доречним, так як втрачається цілісна картина, в якїй оспївуються подвиги, чуда та здобутки святителя Миколая для Христової Церкви.

Утрєня завершується *Великим Славослов'ям*, тропарем святителю

²⁵⁸ КНИГА МИНИА, Мѡѡзъ дѣкѣмврїи [...]. Почѡев 1761, 31б.

²⁵⁹ КНИГА МИНИА, Мѡѡзъ дѣкѣмврїи [...]. Почѡев 1761, 31б.

²⁶⁰ КНИГА МИНИА, Мѡѡзъ дѣкѣмврїи [...]. Почѡев 1761, 31б.

²⁶¹ КНИГА МИНИА, Мѡѡзъ дѣкѣмврїи [...]. Почѡев 1761, 32а.

²⁶² КНИГА МИНИА, Мѡѡзъ дѣкѣмврїи [...]. Почѡев 1761, 32а.

²⁶³ КНИГА МИНИА, Мѡѡзъ дѣкѣмврїи [...]. Почѡев 1761, 32а.

²⁶⁴ КНИГА МИНИА, Мѡѡзъ дѣкѣмврїи [...]. Почѡев 1761, 32а.

²⁶⁵ КНИГА МИНИА, Мѡѡзъ дѣкѣмврїи [...]. Почѡев 1761, 32а.

²⁶⁶ Богослужби з Мінеї // Молитвослов, 1089.

²⁶⁷ Богослужби з Мінеї // Молитвослов, 1089-1090.

²⁶⁸ Богослужби з Мінеї // Молитвослов, 1090.

Миколаю, *сугубою та прохальною екте́ніями* та великим відпустом з поминанням служби святителя Миколая²⁶⁹.

2.3.3. ЗМІННІ ЧАСТИНИ БОЖЕСТВЕННОЇ ЛІТУРГІЇ

У літургійному житті Церкви *Божественна Літургія* є центральним та головним богослужінням²⁷⁰. *Літургія*, з грецької «спільне діло», богослужіння, в часі якого звершується поєднання Бога і людини у Христі²⁷¹. У візантійському обряді відомими та найбільш поширеними є *Літургії* константинопольського походження: *Йоана Золотоустого* та *Василія Великого*²⁷² та *Літургія передшеосвячених Дарів*²⁷³.

У свято в честь святого отця нашого Миколая, архієпископа Мир Ликійських служиться *Божественна Літургія* св. Йоана Золотоустого. Устав цієї *Літургії* містить наступні змінні частини: *тропар і кондак; прокімен зі стихом; читання Апостола; алилуарій; читання Євангелія та причасний*²⁷⁴.

Першими змінними частинами *Божественної Літургії* є *тропар* та *кондак* свята в честь святителя Миколая. Незважаючи на те, що *тропар і кондак* є одними із перших змінних частин *Божественної Літургії*, ми зустрічаємо ці тексти у більшості богослужінь добового кола. До прикладу, як і *Мінея 1761 року* так і *Молитвослов 1990 року* подають *тропар* 4-го гласу, який містить наступний текст:

<i>Мінея 1761 року</i>	<i>Молитвослов 1990 року</i>
«ПРА́ВНО ВѢ́РЫ ꙗ́ Ѣ́БРАЗЪ КРО́ТОСТИ, ВОЗДЕРЖА́НІА ОУ́ЧИТЕЛА ꙗ́ВІ ЧА С҃АДЪ ТВОЕМОУ ꙗ́ЖЕ ВЕЩЕ́Й И́СТИНА. СЕГѠ РА́ДН	«Правилом віри, взірцем лагідности й учителем стриманости* явила тебе твому стадові найвища Істина.* Тому придбав ти собі смиренням

²⁶⁹ Див. Дольницький І. *Типик Української Католицької Церкви*. Львів 2012, 38-40.

²⁷⁰ Синод Української Греко – Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко – Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, 119.

²⁷¹ *Катехизм Української Греко – Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, 119.

²⁷² Тафт Р. *Литургический лексикон*, Омск 2003, 20.

²⁷³ *Катехизм Української Греко – Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, 134.

²⁷⁴ Служби празників і святим, 6 грудня, Служба святому Миколаю Чудотворцю // *Прийдіте поклонімся. Молитовник*, Львів 2013, 725-726.

<p>СТАЖАЛЪ ѿ СМІРЕНІЕМЪ ВЪСѠКАА, НИЩЕТОЮ БОГАТАА: ѾЧЕ СВЯЩЕННОЧАЛЫНЧЕ НИКОЛАЕ, МОЛИ ХРІСТА БГА, СПАСТИСА ДУШАМЪ НАШЫМЪ»²⁷⁵.</p>	<p>величність,* а вбозтвом багатство, отче святителю Миколаю!* Моли Христа Бога, щоб спаслися душі наші»²⁷⁶.</p>
--	--

Тропарі, які подано у виданнях *Мінеї 1761 року* та *Молитвослова 1990 року* є практично ідентичними. Тропар, яким оспівуємо святого Миколая є тропарем загальної служби святителю²⁷⁷. Текст цього панагеричного звороту оспівує ідеал пастиря – єпископа, яким був святитель Миколай. Цікавим є момент біблійної алюзії. Святитель Миколай є тим, хто дослухавшись слова Христа придбав багатство, будучи убогим (Мт 5,3).

Завершується тропар, як і більшість стихир *Вечірні* та *Утрени*, проханням про молитовне заступництво та спасіння душ.

Наславником тропаря є кондак 3-го гласу свята в честь святителя Миколая. Кондак подається у богослужбових текстах обох редакцій:

<i>Мінея 1761 року</i>	<i>Молитвослов 1990 року</i>
<p>«Въ мѠрѠхъ, свѠте, свѠщеннодѠствитель показѠса ѿ СМІРЕНІЕМЪ БО, ПРПЕНЕ, ѾЧЕ НИЩЕТОЮ, ПОЛОЖИЛЪ ѿ ДУШѠ ТВОЮ Ѡ ЛЮДЕХЪ ТВОИХЪ, И СПАСЪ ѿ НЕПОВИНЫА Ѡ СМЕРТИ. СЕГѠ РАДН ѠСВѠТИЛСА ѿ СМІРЕНІЕМЪ, ІАКѠ ВЕЛИКІЙ ТАИНИКЪ БЖІА БЛГОДАТИ»²⁷⁸.</p>	<p>«У Мирах, Святий, показався ти священнослужителем;* Христове бо Євангеліє, преподобний, сповнивши,* поклав ти душу свою за народ твій і спас неповинних від смерти,* тому й освятив ти себе, як великий служитель Божої благодаті»²⁷⁹.</p>

Текст кондака в стислій формі репрезентує основні моменти із життя святителя Миколая. Святий був священником та єпископом у місті Мири, де своїм боговгодним життям засвідчив послух науці Христа. Численними чудами та молитвою допомагав Божому люду, а своєю витривалістю за Христову віру

²⁷⁵ КНИГА МИНЕЯ, МІЦЬ ДЕКЕМВРІЙ [...]. Почаєв 1761, 22а.

²⁷⁶ Тропарі повсякденні // Молитвослов, 1237.

²⁷⁷ Див. Тропарі загальні святым // Молитвослов, 1239.

²⁷⁸ КНИГА МИНЕЯ, МІЦЬ ДЕКЕМВРІЙ [...]. Почаєв 1761, 29а.

²⁷⁹ Тропарі повсякденні // Молитвослов, 1237.

кріпив на душі народ.

Апостольському читанню передує прокімен зі стихом 7-го гласу, який звучить наступним чином: «Возвелеи́тъсѧ прѣвѣдникъ ѡ гдѣѣ, ѡ оупова́етъ на него»²⁸⁰ (Пс 63,11). *Стих*: «Оуслы́ши, бже, гласъ мой»²⁸¹.

Цей *прокімен* яскраво підкреслює, що святий Миколай істинним джерелом радості, яке не минає, вважав Бога. Численні чуда та твердість віри були тому підтвердженням.

Слід наголосити, що ці тексти знаходимо лише у виданні *Мінеї 1761 року*.

Основою Апостольського читання на *Божественній Літургії* свята в честь святого Миколая слугує послання святого апостола Павла до євреїв (Євр 13,17-21)²⁸². Основним закликом цього послання апостола Павла до євреїв є послух наставникам, які послані Богом, для опіки та нагляду за душами вірних. Більше того, апостол говорить про спасительну жертву великого Пастиря – Ісуса Христа, задля нашого спасіння. Читання саме цього *Апостола* в день почитання святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських є не випадковим. Святий Миколай всіма своїми ділами та служінням був добрим наставником для свого стада та приніс Богові добрі плоди.

Алилуарій на *Божественній Літургії* включає в себе стих, 4-го воскресного гласу: «Сваці́енницы твоѣ ѡблекѡтъсѧ въ прѣвдѡ»²⁸³ (Пс 131,9). Текст цього стиха, який представлений уривком із псалма, показує що правда – чеснота, яка свідчить про велич та міць Божої слави, яку досвідчив святий Миколай.

Євангелія від Луки (24 зачало), що читається на *Божественній Літургії*, в особливий спосіб підкреслює велич свята в честь святого Миколая. Блаженства, які виголошує Ісус Христос перед народом, немов би окреслюють життя святого Миколая. Уривок із *читання Євангелія* розповідає про численні

²⁸⁰ КНИГА МИНИА, МЦЪ ДЕКЕМВРІЙ [...]. Почаев 1761, 326.

²⁸¹ КНИГА МИНИА, МЦЪ ДЕКЕМВРІЙ [...]. Почаев 1761, 326.

²⁸² 335 зачало. Див. КНИГА МИНИА, МЦЪ ДЕКЕМВРІЙ [...]. Почаев 1761, 326.

²⁸³ КНИГА МИНИА, МЦЪ ДЕКЕМВРІЙ [...]. Почаев 1761, 326.

оздоровлення та чуда Ісуса. Подібно Спасителю святий Миколай прибігав на допомогу тим, хто молитовно про це його просив (Лк 6,18-20).

Причасний свята підкреслює, що життя у цьому світі є скороминущим. Лише праведність, якою удостоюємось перед Господом не мине, а пам'ять про праведника буде вічною²⁸⁴.

Божественна Літургія закінчується *відпустом* з поминанням служби святого Миколая.

²⁸⁴ Див. *КНИГА МННІЯ, МЦЪ ДЕКЕМБРІЙ* [...]. Почіев 1761, 326.

РОЗДІЛ 3

ІСТОРИЧНО – БОГОСЛОВСЬКИЙ АНАЛІЗ ІКОНИ СВЯТОГО МИКОЛАЯ, АРХИЄПИСКОПА МИР ЛИКІЙСЬКИХ

У добу раннього християнства іконами називали святих, з метою протиставлення їх язичницьким ідолам¹. Згодом, іконами почали називати лише мальовані зображення, щоб відрізнити їх від мозаїк та фресок². Важливо підкреслити, що поняття ікони у класичному розумінні бере початок із VI ст³. Попри те, що ікони мали зображальну та доктринальну функції, основними її функціями й до сьогодні залишаються молитовна та літургійна⁴.

Літургія (грецькою ληιτοϋς-εργον) означає «спільна справа» та у Церкві є центральним богослужінням⁵. Божественна Літургія сформована на основі Божого Слова, а ікона слугує немовби видимою “іпостасю” цього Слова⁶. Власне те, що виражає слово, особливо через богослужбові тексти церковних свят, у видимий спосіб зображено на іконі⁷. Звідси випливає головне призначення ікони – показати те, що ми чуємо та злучити творіння з Творцем.

У цьому розділі висвітлюватиметься розуміння ікони у східнохристиянській традиції. Досліджуватимуться деякі із іконографічних зразків ікони святого отця нашого Миколая, архієпископа Мир Ликійських, чудотворця, їх становлення та розвиток в ході століть. Наприкінці розділу розглядатимуться сучасні ікони святого Миколая деяких храмів Львівської Архiepархії УГКЦ.

¹ Панасенко І. *Ікони – як одне із джерел духовності*. Київ 2008, 26 [PDF].

² Панасенко. *Ікони – як одне із джерел духовності*, 26 [PDF].

³ Клявза К. *Богословська герменевтика ікони*. Львів 2009, 88.

⁴ Шпідлік Т. – Рупнік М. *Про що розповідає ікона*. Львів 1999, 10.

⁵ Языкова И. *Со-творение образа. Богословие иконы*. Москва 2012, 54.

⁶ Языкова. *Со-творение образа. Богословие иконы*, 54.

⁷ Креховецький Я. *Богослов'я та духовність ікони*. Львів 2008, 159.

3.1. Значення та розуміння ікони в честь святого (святих) у східній традиції

«В системі християнської культури ікона займає унікальне місце та є однією із вершин людської творчості⁸. Проте, Церква ніколи не розглядала ікону як лише витвір мистецтва. Ікона перш за все – це віроучительний текст, покликаний допомогти досягнути істини»⁹. Святі Отці називали ікону Символом віри вираженим не словом, але образом¹⁰.

Не відкидаючи естетичної цінності ікони, вона є “живим” словом. Відтак, її завданням є прилучити молільника до Слова¹¹.

З містичної точки зору, ікона закликає людину до заглиблення в тайни Божого Царства¹². Ікона є нагадуванням про містерію воплощення Божого Сина, задля любові до свого творіння¹³: «Бо не послав Бог у світ Сина світ засудити, лише Ним – спасти світ» (Йо 3,17).

У сотеріологічному аспекті ікона відкриває майбуття переображеного світу¹⁴.

На думку відомого іконописця В. Лепакіна, ікона повинна наставляти та виховувати особу. Виконуючи виховну функцію, ікона покликана налаштувати людину до освячення та наслідування святих, які на ній зображені¹⁵.

Зображення святих на іконах – це один із елементів прослави святих всією Церквою¹⁶. На іконах зображають святих, яких канонізувала Церква: пророків, праотців, преподобних, мучеників, безсрібників та святителів¹⁷.

Творення ікони та зображення на ній святих осіб чи подій, повинні базуватися на основі Святого Письма, яке є підвалиною християнського

⁸ Языкова И. *Со- творение образа. Богословие иконы*. Москва 2012, 26.

⁹ Языкова. *Со- творение образа*, 26.

¹⁰ Языкова. *Со- творение образа*, 26.

¹¹ Креховецький Я. *Богослов'я та духовність ікони*. Львів 2008, 158.

¹² Креховецький. *Богослов'я та духовність ікони*, 158.

¹³ Креховецький. *Богослов'я та духовність ікони*, 159.

¹⁴ Карелин Р. *О языке православной иконы*. Санкт – Петербург 1997, 1.

¹⁵ Лепакін В. *Ікона та іконічність*. Львів 2001, 28.

¹⁶ Алексеев С. *Зримая Истина*. Москва 2003, 230.

¹⁷ Алексеев. *Зримая Истина*, 230.

одкровення та Святому Переданні (соборному досвіді Церкви)¹⁸. Для ортодоксального зображення існує ряд вимог, згідно яких твориться ікона. В іконописі ці правила називаються іконописним канон¹⁹.

Ікона являє живу присутність зображуваного та є благодатною²⁰. «Завдяки освяченню ікона стає місцем присутності в образі самого Зображуваного»²¹. Освячення ікони (церковне іменування) є кінцевою необхідністю для молитовного її вжитку прилюдного чи особистого²². Іменування ікони дає можливість їй бути вживаною для богочитання²³.

Як бачимо, зображення святих на іконах – це невід’ємна частина східнохристиянської традиції. Через ікону об’являється божественний вимір на ній зображуваного, тим самим роблячи її інструментом дії невидимого Бога у видимому світі²⁴.

3.2. Іконографічний канон зображення святителя у східній традиції

Як згадувалося вище, іконописне зображення твориться за чіткими правилами та структурою, в якій кожен окремий елемент та деталь є важливими та виконують свою функцію. Основними знаками, які творять цілісну картину є колір, жести, лики, простір²⁵. Ці елементи є обов’язковими для написання кожної ікони, зокрема ікони святителя.

¹⁸ Языкова И. *Со- творение образа. Богословие иконы*. Москва 2012, 27.

¹⁹ Іконописний канон – сукупність затверджених Церквою правил і прийомів іконографії та іконописання. Становлення іконописного канону розпочалося у 691 році на Трульському соборі // Алексеев С. *Зримая Истина*. Санкт – Петербург 2006, 33.

²⁰ Синод Української Греко – Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко – Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, 191.

²¹ *Катехизм Української Греко – Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, 191.

²² Сабат П. «Історія виникнення та формування обряду іменування (благословення й освячення) ікон в українських церквах Київської традиції» // *Metron (Метрон) № 12 (2015) 66*.

²³ Сабат П. «Історія виникнення та формування обряду іменування (благословення й освячення) ікон в українських церквах Київської традиції», 66.

²⁴ Клявза К. *Богословська герменевтика ікони*. Львів 2009, 58.

²⁵ Языкова И. *Со- творение образа. Богословие иконы*. Москва 2012, 52.

Ікона в честь святих – це зображення священнослужителів, які здійснюють промисел Божий, свідчать у Церкві Божій (Тілі Христовому) своєю ревністю пастирського служіння та святістю свого життя²⁶.

До лику святих належать патріархи, митрополити, архієпископи, єпископи. Тобто ті, хто очолюють спільноту вірних, маючи учительський уряд та через покладання рук звершують апостольське наступництво²⁷.

Зазвичай святих на іконах зображають у богослужбовому облаченні єпископа. Головний убір - митра²⁸ (часто можна побачити зображення святих на іконі з клобуком²⁹ на голові або непокритою головою)³⁰. Верхньою частиною облачення єпископа є сакос³¹, поверх якого лежить омофор³² – довгий, стрічкоподібний плат, прикрашений хрестами (омофор є невід’ємною частиною облачення святих для священнодіяння)³³. На іконах права рука святих благословляє або повернена до книги, яку у лівій руці тримає зображуваний. На деяких зразках ікон ліву руку святих, яка тримає книгу Святого Євангелія, не видно, так як вона прикрита частиною омофора, що свідчить про особливе, благоговійне ставлення зображуваного до Слова Божого, учителем якого, він був³⁴.

До числа святих належить святий Миколай, який був архієпископом у місті Мирах.

²⁶ Алексеев С. *Зримая Истина*. Санкт – Петербург 2006, 157.

²⁷ *Іконографія святих* // arpoletik.ru (17.07.2020).

²⁸ Митра (з грецької «пов’язка») є знаком духовної влади, дарованої єпископові Царем Небесним. // Синод Української Греко – Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко – Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, 201.

²⁹ Клобук – високий циліндричної форми головний убір із покривалом, який носять ченці // Тафт Р. *Литургический лексикон*. Омск 2013, 62.

³⁰ Алексеев, *Зримая Истина*, 157.

³¹ Сакос (з грецької «веретище») є символом влади єпископа, слуги Христового, який покликаний провадити народ Божий прикладом покаяння // *Катехизм Української Греко – Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, 201.

³² Омофор (з грецької «наплічник») знак того, що єпископ як добрий пастир, за прикладом Христа, опікується довіреною йому духовною паствою та йде шукати загублених овець // *Катехизм Української Греко – Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, 201.

³³ *Іконографія святих*.

³⁴ Алексеев С. *Зримая Истина*. Санкт – Петербург 2006, 158.

3.3. Розвиток ікони святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських в VIII-XXI ст.

У цьому підрозділі розглядатиметься процес зародження, формування та поширення ікони святого отця нашого Миколая, архієпископа Мир Ликійських в Церкві. Історичний розвиток включатиме представлення типів зображень святителя: поясного, ростового, з житійними клеймами, погрудного (оплечного) та інших.

Формування основних іконографічних типів зображення святого Миколая відбувалося у візантійському середовищі в XI-XII ст³⁵. Проте, згідно однієї версії, одним із перших та найдревніших зображень святого Миколая є фреска римського храму Санта Марія Антиква, датована VIII ст³⁶. Більше того, згідно із думкою дослідниці А. Захарової, у храмі Санта Марія Антиква зустрічаємося із одним з перших зображень святого Миколая в одному із збережених розгорнутих святительських чинів³⁷.

Згідно іншої версії, найбільш раннім зображенням святого Миколая є створка триптиха³⁸ із монастиря святої Катерини на Синаї, датована VII-VIII ст. Святий Миколай зображений як старець у святительському облаченні та довгою загостреною бородою із закритою книгою Євангелія³⁹.

В X ст був сформований образ святого Миколая, який згодом став традиційним: високий лоб та округла коротка борода⁴⁰.

Важливо підкреслити, що на поясних зображеннях святитель одягнений у фелон⁴¹ пурпурового кольору та омофор, вишитий хрестами. Права рука святого

³⁵ Мороз Я. *Культ та іконографія святого Миколая в українській середньовічній культурі*. Львів 2009, 83 [PDF].

³⁶ Великий Чудотворец. *Из истории иконографии свт. Николая* // www.st-alipy.ru (07.09.2020). Див. Додаток 2.1.1.

³⁷ Захарова А. *Изображения святых в монументальной декорации раннехристианских и византийских храмов до XI в.* Москва 2015, 47 [PDF].

³⁸ Триптих - композиція з трьох картин, барельєфів, малюнків, об'єднаних спільною темою, ідеєю (в мистецтві). Складана ікона, що має три стулки (в іконографії) // *Триптих* // sum.in.ua (08.09.2020).

³⁹ Виноградов А. *Иконография в западноевропейском искусстве. Николай Мирликийский* // bigenc.ru (08.09.2020).

⁴⁰ Виноградов А. *Иконография в западноевропейском искусстве. Николай Мирликийский* // bigenc.ru (08.09.2020).

⁴¹ Історично сакос – верхня частина одягу царів. Правителі Константинополя, бажаючи удостоїти честі патріархів столиці, дають їм право носіння сакосу. Відтак, з XI – XII ст сакос стає частиною облачення лише Константинопольського патріарха. Єпископи всіх інших областей облачалися у фелони, поверх яких носили омофори // *Настольная книга священнослужителя*. Москва 1983, 133.

благословляє, а в лівій руці закрита або відкрита книга Святого Євангелія. Ліва рука, яка тримає Євангелія, закрита ризою та омофором, що свідчить про велику шану Божественному Слову⁴².

На думку дослідниці Н. Верещагіної, найбільш стійким іконографічним типом святителя Миколая був саме поясний тип⁴³. Традиційне зображення святителя, про яке згадувалось вище, було найбільш характерним для станкового живопису⁴⁴ X ст. Поясні іконографічні зразки святителя Миколая є представлені рядом синайських ікон періоду X-XI ст, мозаїчними іконами другої половини XII ст та кам'яними нагрудними іконами XIII ст⁴⁵.

Відомим зразком поясного зображення святителя є створка триптиха капели Сан-Мартіно базиліки міста Барі. Автором є кіпрський майстер другої половини XV ст – Андреас Рицоса⁴⁶.

Поясні іконографічні зразки святого Миколая часто зустрічаються із зображенням обабіч Христа і Богородиці. Ісус та Марія на іконах вручають Євангеліє та омофор святителю⁴⁷, що свідчить про боговибраність Миколая, архієпископа Мир Ликійських⁴⁸.

Зразок зображення XII ст з Михайлівського Золотоверхого монастиря представляє фреску святого Миколая. На ній святитель зображений в повний ріст: правою рукою святитель благословляє, а лівою рукою тримає відкрите Євангеліє. Слід наголосити, що це зображення є першим відомим зображенням святого із відкритою книгою Євангелія⁴⁹. Зображення такого типу є відомими та ширяться на руських землях. Натомість, на іконографічних пам'ятках

⁴² *Святой Николай Чудотворец. Иконография* // icon.spbda.ru (13.09.2020).

⁴³ Верещагина Н. *Николай Мирликийский – духовный патрон новообращенного Киева*. Одесса 2012, 103.

⁴⁴ Станковий живопис – це картини (ікони), зазвичай створені на мольберті (тобто на станку) художника (іконописця). У станковому живописі переважають твори, виконані олійними фарбами, з використанням інших барвників (темпера, акрил, акварель, гуаш, пастель). Переважно пишуться на полотні, натягнутому на раму або на дерев'яних плоских дощечках // *Види живопису* // sites.google.com (29.09.2020).

⁴⁵ Верещагина. *Николай Мирликийский – духовный патрон новообращенного Киева*, 103. Див. Додаток 2.1.2.

⁴⁶ *Николай Святитель Чудотворец* // Православная Энциклопедия. Москва 2018, 141.

⁴⁷ Життя Святих подають опис події, яка трапилася із єпископом Миколаєм на Нікейському Соборі. Після виступу Арія на соборі, святитель Миколай вдарив його по обличчю за єретичне вчення. Після того, за цей вчинок, святителя позбавили сану. Проте, з'явився Христос та Богородиця і наказали повернути Миколаю відзнаки єпископа: омофор та Євангеліє // Туптало Д. *Життя Святих, Том IV. Грудень*. Львів 2007, 188.

⁴⁸ Виноградов А. *Иконография в западноевропейском искусстве. Николай Мирликийский*.

⁴⁹ *Великий Чудотворец. Из истории иконографии свт. Николая* // www.st-alipy.ru (08.09.2020). Див. Додаток 2.1.4.

візантійського походження святий зображається з прикладеними до тіла руками. Святий облачений у фелон, з під якого видно палицю⁵⁰, та омофор⁵¹.

Наступний відомий іконографічний тип святого Миколая – з житійними клеймами. Традиція зображення житійних сцен святого Миколая з'являється в XI ст⁵². Починаючи з XII ст формуються житійні сцени у фресках, які використовуються у балканському та італійському мистецтві⁵³. Найдревніші житійні ікони святого Миколая цього типу датуються XII-XIII ст та зберігаються на Синаї та Кіпрі⁵⁴.

На Київських землях відомості про житійні ікони датуються початком XIV ст. Джерелом для їхнього створення були іконографічні зразки запозичені з Візантії, через мистецтво Сербії та Болгарії. Згідно досліджень О. Смирнової, поява більшості ікон такого типу припадає на період XIV-XV ст⁵⁵.

Джерелом для створення ікон з житієм святого Миколая були численні писемні пам'ятки життя святого різних періодів: записи константинопольського пресвітера Євстратія (VI ст), похвальне слово святому Миколаю, авторства преподобного Андрея Критського (поч. VIII ст), похвальне слово святому Миколаю, написане константинопольським патріархом Мефодієм (IX ст), похвальне слово святому Миколаю, написане дияконом Неаполітанської Церкви (близько 860 року) та інші⁵⁶.

Слід зазначити, що ікони з житійними клеймами мають найдосконаліше розпрацьовану іконографію в цілому та особи святого і клейм зокрема. Найпоширенішими життєвими сюжетами ікон є народження, здобуття освіти, ієрейське рукоположення, допомога в бідах та чуда святого, які шанувалися в

⁵⁰ Палиця – це чотирикутний плат, що підвішується за один кут, зверху сакоса на правому стегні. Палиця, як і набедренник, означає духовний меч, тобто Слово Боже, яким повинні бути озброєні духовні особи для боротьби з невір'ям і нечестям // Слобідський С. *Закон Божий*. Київ 2006, 567.

⁵¹ *Святой Николай Чудотворец. Иконография* // icon.spbda.ru (13.09.2020).

⁵² Н. Погребняк. *Из истории иконографии святого Николая* // www.pravmir.ru (14.09.2020).

⁵³ Мороз Я. *Культ та іконографія святого Миколая в українській середньовічній культурі*. Львів 2009, 83.

⁵⁴ *Николай Святитель Чудотворец* // Православная Энциклопедия. Москва 2018, 139.

⁵⁵ *Николай Святитель Чудотворец* // Православная Энциклопедия. Москва 2018, 150.

⁵⁶ Комлева Ю. *Святитель Николай Чудотворец, архиепископ Мир Ликийских в свете современных исследований* // pravoslavie.ru (13.09.2020).

особливий спосіб⁵⁷. Більше того, на думку дослідника М. Баччі, саме схема житійної ікони святителя Миколая послужила зразком для створення житійних ікон інших святих⁵⁸.

До XIV ст у візантійському іконописі святителя Миколая зображали з двома розділеними пасмами волосся, які спадали на лоба. Згодом, зображення зазнало змін – відкритий на всю висоту лоб, або коротке пасмо, яке не закриває лоба⁵⁹.

Ще одним типом ікон, які зазнали найбільшого поширення в XVI ст є оплечні ікони святителя Миколая. Тип ікон оплечний знаний на руських землях з XV ст, а у Візантії набагато раніше. Оплечні ікони святого Миколая створювалися як скорочений варіант поясних ікон. Відомими ранніми зображеннями цього типу є ікони, які зустрічаються в монастирі Дафни та храмі святого Луки, датовані XI ст⁶⁰.

Слід наголосити, що ікони святого цього типу поширювалися у Візантії впродовж XI-XIII ст. Найдревніше зображення такого типу датоване початком XI ст в монастирі святої Катерини на Синаї⁶¹. На зображеннях оплечного типу видно лише плечі святителя, білий омофор з хрестами. Єпископ Мир Ликійських зображується з великими очима, широким лобом, тонким довгим носом і невеликим ротом. Усі ці іконографічні деталі, особливо великий лик, який займає більшість поверхні ікони, покликані виходити назустріч молільнику, який стоїть перед іконою святого⁶².

Існують інші, менше відомі типи ікон святителя Миколая. До прикладу, ікона святителя круглої форми на дерев'яній дошці. Іконографічних зразків цього типу у візантійському мистецтві не збереглося. Проте, існують припущення, що тип круглих ікон бере свій початок з XI-XII ст⁶³.

⁵⁷ Святой Николай Чудотворец. Иконография // icon.spbda.ru (13.09.2020).

⁵⁸ Николай Святитель Чудотворец // Православная Энциклопедия. Москва 2018, 140.

⁵⁹ Виноградов А. Иконография в западноевропейском искусстве. Николай Мирликийский // bigenc.ru (08.09.2020).

⁶⁰ Мороз Я. Культ та іконографія святого Миколая в українській середньовічній культурі. Львів 2009, 83.

⁶¹ Великий Чудотворец. Из истории иконографии свт. Николая // www.st-alipy.ru (08.09.2020).

⁶² Святой Николай Чудотворец. Иконография // icon.spbda.ru (15.09.2020).

⁶³ Великий Чудотворец. Из истории иконографии свт. Николая // www.st-alipy.ru (16.09.2020).

3.4. Особливо відомі ікони святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських

У цьому підрозділі розглянемо одні із найвідоміших зображень основних іконографічних типів святого отця нашого Миколая, архієпископа Мир Ликійських, а саме: ікону святого Миколая з житійними клеймами «Миколай Зарайський», ікону святого Миколая у повний зріст «Миколай Можайський» та поясну ікону святого Миколая «Миколай Мокрий».

3.4.1. Ікона святого Миколая з житійними клеймами «Миколай Зарайський»

Миколай Зарайський – один із найбільш поширених іконографічних зразків з житійними клеймами. Число клейм може різнитися та досягати декількох десятків⁶⁴. Історія цієї ікони тісно пов'язана із порятунком міста Зарайськ.

На думку дослідника Д. Лихачова, відомості про цю подію записані у циклі літописів «Повісті про Миколая Зарайського», визначній давньоруській літературній пам'ятці⁶⁵. Згідно цієї повісті, ікону святителя Миколая у 1225 році було перенесено із міста Корсуня (Херсонес), з храму, де охрестився князь Володимир, на територію рязанського князівства⁶⁶. Після навали хана Батия, прилеглі землі були спустошені, а князя та його дружину було вбито. Після цих подій ікона прославилася великою кількістю чудес та почала називатись «Миколай Зарайський»⁶⁷.

Даний іконографічний тип є широко відомим⁶⁸. Миколай з житієм, а фігура середника представлена типом «Миколай Зарайський». Святитель зображений в повний ріст з розпростертими руками: права рука піднята для благословення, а в лівій руці книга Євангелія. Святий облачений у стихар темно – зеленого кольору, білий фелон з чорними хрестами. Поверх фелону омофор з полосами та

⁶⁴ Балашихинский Н. *Иконография Зарайского образа святителя Николая* // mepar.ru (22.09.2020).

⁶⁵ Полянчева О. *Чудотворный образ Николы Зарайского. Краткий исторический очерк* // mepar.ru (22.09.2020).

⁶⁶ Перевезенцев С. *Тайны русской веры*. Москва 2001, 152.

⁶⁷ Нефедова Н. *Святитель Николай Чудотворец: иконы, фрески и мозаики* // nikola2017.ru (22.09.2020).

⁶⁸ Див. Додаток 2.1.5.

коричневими хрестами⁶⁹. Широкий лоб та великі очі. Навколо голови золотий німб, прикрашений орнаментом. Обабіч німба святителя у червоних кругах зображені по пояс Христос та Богородиця, які подають Миколаю омофор та Євангеліє⁷⁰.

Найдавнішу українську ікону такого типу датують XIV ст. Цікавим є той факт, що київські іконографічні зразки є відмінними від візантійських та російських. До прикладу, візантійська ікона святителя відрізняється від західноукраїнської наявністю великої кількості клейм. Більше того, на візантійських іконах сцени життя святителя розміщені по цілому периметру середника⁷¹.

Навколо зображення архиєрея по центру, двадцять вісім клейм з сценами із життя святого: 1. Різдво Миколая. На фоні стіни на високому ложі сидить мати Миколая. Перед ложем сцена умовіння дитини.

2. Хрещення Миколая. На фоні храму з розпростертими руками стоїть у купелі Миколай. Праворуч батьки, ліворуч – пресвітер.

3. Навчання грамоти. Зображено трьох юнаків з відкритими книгами. Вчитель – монах з ігуменським посохом. Миколай виділений німбом⁷².

4. Постриг Миколая. За високим престолом велика фігура Христа. Миколай, приклонивши коліна, приймає благословення від пресвітера. Миколай одягнений у мантию.

5. Поставлення у диякони. Миколай у дияконському облаченні. Перед ним старець у єпископській одежі.

6. Чудо від ікони Миколая⁷³ (порятунок половця, який був у полоні київлянина).

7. Поставлення у єпископи.

⁶⁹ Косцова А. *Древнерусская живопись*. Санкт – Петербург 1992, 309.

⁷⁰ Косцова *Древнерусская живопись*, 310.

⁷¹ Ярема Д. *Іконопис західної України XII – XV ст.* Львів 2005, 267.

⁷² Див. Додаток 2.1.5.

⁷³ Петров Н. *Чудо св. Николая Мирликийского о половчине и Переяславский клад 1912 года // Древняя Русь: во времени, в личностях, в идеях 2006*, 301 [PDF].

8. Зображення младенця Миколая, який не приймає молоко матері у посні дні⁷⁴.
9. Поставлення у пресвітери. Біля Миколая, який стоїть на колінах, зображенні єпископ та диякон . Миколай облачений у ієрейські ризи.
10. Явління у сні царю Костянтину⁷⁵.
11. Явління Миколая у сні єпарху Євлавію.
12. Спасіння трьох чоловіків від меча.
13. Зцілення сліпого і кривого.
14. Зцілення біснுவатого Миколаєм.
15. Чудо Миколая про трьох дівиць⁷⁶.
16. Вигнання біса із криниці.
17. Миколай приймає дари від імператора Костянтина.
18. Повернення до батьків Василя, якого із полону врятував святитель.
19. Чудо порятунку корабля в бурю⁷⁷.
20. Явління Миколая трьом чоловікам у темниці.
21. Чудо від ікони святого Миколая.
22. Спасіння від утоплення Димитрія.
23. Покупка килима у старця. Зображений старець, який продає килим. Перед ним Миколай, який у руках тримає книгу святого Євангелія та згорток, яким святий розраховується за покупку⁷⁸.
24. Миколай віддає килим дружині старця.
25. Зміст клейма незрозумілий.
26. Явління Богородиці у сні Миколаю.
27. Перенесення мощей Миколая.
28. Погребення Миколая.

⁷⁴ На клеймі зображений младенець Миколай, який згідно легенди будучи ще дитиною показав схильність до життя в утриманні та пості. У середу та п'ятницю Миколай споживав материнське молоко один раз на день (ввечері) // Косцова А. *Древнерусская живопись*. Санкт – Петербург 1992, 310.

⁷⁵ Сюжет клейма пов'язаний із легендою про трьох воєначальників, несправедливо засуджених на смертну кару. // Луцик І. *Життя Святих, пам'ять яких УГКЦ кожного дня впродовж року почитає*. Львів 2011, 698.

⁷⁶ Трух Д. *Життя Святих у чотирьох книгах. Книга 4*. Торонто 1960, 204.

⁷⁷ Ростовский Д. *Жития святых, Декабрь*. Москва 1999, 198.

⁷⁸ Косцова А. *Древнерусская живопись*. Санкт – Петербург 1992, 310.

Середником ікони святителя Миколая в житії⁷⁹ виступає зображення «Миколая Зарайського», яке водночас може існувати як окремий іконографічний зразок, а кількість житійних сюжетів, представлених клеймами, можуть коливатися.

3.4.2. Ікона святого Миколая у повний зріст «Миколай Можайський»

В попередньому підпункті ми згадували, що ікона «Миколая Зарайського», яка служить середником житійної ікони, може виступати як окремий іконографічний тип. В цьому підпункті розглядатиметься ікона «Миколай Можайський», яка представляє іконографічний тип святителя Миколая – ростовий⁸⁰.

Іконографічний зразок «Миколая Можайського» - це прототип чудотворної дерев'яної статуї⁸¹, яка датується XIV ст. Найбільш раннє скульптурне зображення святого Миколая пов'язане із романським мистецтвом⁸².

Згідно передання, під час ворожої навали на місто Можайськ, мешканцям цього міста явився святитель Миколай. У правій руці він тримав меч, а у лівій храм, обнесений муром. Побачивши це чудо, налякані вороги кинулися втікати, а мешканці міста вирізьбили статую святого⁸³.

Цікавим є той момент, що існують різні версії, щодо витоків створення таких різьблених статуй, а відтак ікон. Згідно однієї версії, ікона «Миколая Можайського» – це результат древньоруської традиції зображення ікон «Миколая Зарайського»⁸⁴. Святитель зображений із розведеними в бік руками. Його атрибути книга і плат замінюються на модель міста та меч⁸⁵. Згідно іншої версії цей іконографічний тип був запозичений із Західної Європи, де пропагувався образ войовничого єпископа з мечем в руці⁸⁶.

⁷⁹ Див. Додаток 2.1.5.

⁸⁰ Див. Додаток 2.1.6.

⁸¹ Див. Додаток 2.1.7.

⁸² Некрасова А. *Древнерусское изобразительное искусство*. Москва 1937, 203.

⁸³ Нефедова Н. *Святитель Николай Чудотворец: иконы, фрески и мозаики* // nikola2017.ru (24.09.2020).

⁸⁴ Нефедова. *Святитель Николай Чудотворец: иконы, фрески и мозаики*.

⁸⁵ Косцова А. *Древнерусская живопись*. Санкт – Петербург 1992, 395.

⁸⁶ *Святой Николай Чудотворец. Иконография* // icon.spbda.ru (24.09.2020).

Дослідниця А. Риндіна висунула версію, що створення дерев'яної різьбленої фігури святителя Миколая пов'язане з візантійською традицією почитання святих мощей. На початку XIV ст сербський король Урош наказав помістити у базиліку міста Барі статую святителя, яка б мала стояти над ракою із його мощами. Це припущення пов'язує походження різьблених образів зі скульптурою святителя⁸⁷.

Особливого поширення ікона «Миколай Можайський» зазнала в часі військових дій та ворожих набігів XV-XVI ст. Поширеним було двояке трактування зображення меча святителя: 1) меч – військове знаряддя, захист від іноплеменників; 2) «меч духовний» – Слово Боже (Еф. 6, 17), яке січе гріхи⁸⁸.

3.4.3. Ікона святого Миколая поясна «Миколай Мокрий»

Поясний іконографічний тип святителя Миколая паралельний канонічному образу Христа. В ньому підкреслюється особливий статус святителя в загальнохристиянському почитанні святих. Саме такий іконографічний тип представлений іконою «Миколая Мокрого»⁸⁹.

Перші відомості про ікону «Миколая Мокрого» походять з передання – «Чудо про дитину, яка втонула», що датоване не пізніше XI ст⁹⁰. Точних даних про походження цього іконографічного зразка немає, проте існує декілька версій, щодо створення образу. Іконографічний архетип міг прибути у Київ, як трофей князя Володимира та бути сучасником події хрещення Русі⁹¹. Інша версія – ікона могла слугувати приданим дружини князя – Анни, сестри візантійських імператорів⁹². Не виключено, що ікону могли написати грецькі майстри, які працювали у Софійському соборі. У всякому разі, постає очевидним той факт,

⁸⁷ Нефедова Н. *Святитель Николай Чудотворец: иконы, фрески и мозаики* // nikola2017.ru (24.09.2020).

⁸⁸ Нефедова Н. *Святитель Николай Чудотворец: иконы, фрески и мозаики* // nikola2017.ru (24.09.2020).

⁸⁹ Верещагина Н. *Николай Мирликийский – духовный патрон новообращенного Киева*. Одесса 2012, 103. Див. Додаток 2.1.8.

⁹⁰ Крутова М. *Святитель Николай Чудотворец в древнерусской письменности*. Москва 1997, 76.

⁹¹ Верещагина Н. *Николай Мирликийский – духовный патрон новообращенного Киева*, 105.

⁹² Верещагина Н. *Николай Мирликийский – духовный патрон новообращенного Киева*, 105.

що іконографія та походження цього образу мають візантійське коріння⁹³. Доказом візантійського походження ікони святителя Миколая є спільні ознаки із фресковими та мозаїчними зразками зображень святителя у соборі святої Софії в Константинополі⁹⁴.

Святитель зображений фронтально, на голові немає митри та панегії. У лівій руці єпископа книга святого Євангелія, а правою він благословляє. Довкола голови святителя є напис: «О агіос – отець Николае». Обабіч святого зображені Христос та Богородиця, які вручають омофор та Євангеліє, що згідно досліджень В. Антонової є давньою київською традицією⁹⁵.

Цікавою щодо цього є думка дослідника П. Лебединцева. Він стверджує, що на типі ікони «Миколай Мокрий» святитель був зображений у фелоні зеленої барви із золотими кантами. А наявність слов'янського напису обабіч лика святого свідчить про пізніше поновлення ікони⁹⁶.

Важливо зауважити, що ікона «Миколай Мокрий» є одним із перших іконографічних типів поясного зображення святителя на руських землях. Дане зображення святого Миколая послужило аналогією для створення інших традиційних поясних зображень святителя, наприклад ікони «Миколай Липний».

3.5. Ікони святого Миколая, архієпископа Мир Ликійських деяких храмів УГКЦ

Іконографія святителя Миколая має широку типологію. Ікони святого можна побачити у різних храмах УГКЦ в Україні та закордоном. Проте, в даному дослідженні ми розглянемо лише іконографічні типи святого деяких храмів Львівської Архієпархії УГКЦ.

Іконографія святителя Миколая, архієпископа Мир Ликійських відіграє значну роль в оздобленні храму. Проте, місцем, де в особливий спосіб

⁹³ Верещагіна Н. *Николай Мирликийский – духовный патрон новообращенного Киева*. Одесса 2012, 105.

⁹⁴ Олійник М. *Найдавніша чудотворна київська ікона* // gisu.ua (01.10.2020).

⁹⁵ Олійник. *Найдавніша чудотворна київська ікона*.

⁹⁶ Олійник. *Найдавніша чудотворна київська ікона*.

зустрічаються іконографічні зразки святителя є іконостас⁹⁷. Перший ряд, де розміщені Царські ворота, дияконські двері та найголовніші ікони, звичайно називається «намісним»⁹⁸. Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха» говорить: «Обабіч іконостаса, поруч з дияконськими дверима, з південного (правого) боку розміщується храмова ікона, а з північного (лівого) боку за звичаєм – ікона святого чудотворця Миколая Мир Ликійського»⁹⁹.

Звичай розміщення ікон святителя Миколая в намісному ряді іконостасу є поширеним для храмів УГКЦ та Львівської Архиепархії зокрема, та дає підстави стверджувати про особливе шанування святого.

У храмах Львівської Архиепархії зустрічаємо різні іконографічні типи святителя Миколая. Проте, на іконостасі Архикатедрального собору св. Юра Галицького протопресвітеріату¹⁰⁰ зображення святого Миколая немає. Однак у храмі міститься ікона святого Миколая, зображеного по пояс. На ній святитель облачений у традиційне архиєрейське облачення: фелон та омофор. Святий благословляє десницею, а у лівій руці тримає книгу Євангелія¹⁰¹.

До прикладу, у храмі Святого Духа, Львівської духовної семінарії¹⁰² зустрічаємо поясне зображення святителя. Таке зображення вважається традиційним: святитель благословляє десницею, а у лівій руці, яка є покрита омофором, тримає книгу Святого Євангелія. Іконографічні типи з непокритою кистю лівої руки та закритим Євангелієм зустрічаються значно рідше¹⁰³. На поточному іконографічному зразку святий зображений фронтально, облачений у поліставріоновий фелон, з під якому видний стихар темно – зеленого кольору. Омофор білий з червоними хрестами, поручі – золотисті¹⁰⁴. Палітурка Євангелія коричнева, прикрашена геометричним орнаментом з імітацією дорогоцінного

⁹⁷ Іконостас – «стіна», яка відділяє і водночас поєднує святилище і храм вірних // Синод єпископів УГКЦ. Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха». Львів 2011, 191.

⁹⁸ Стрижев А. Богословие образа. Икона и иконописцы. Москва 2002, 262.

⁹⁹ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха». Львів 2011, 191.

¹⁰⁰ Шематизм Львівської Архиепархії 2017 / впоряд. С. СТЕСЕНКО, Львів 2017, 50.

¹⁰¹ Див. Додаток 2.3.1.

¹⁰² Шематизм Львівської Архиепархії 2017, 101.

¹⁰³ Косцова А. Древнерусская живопись. Санкт – Петербург 1992, 302.

¹⁰⁴ Див. Додаток 2.3.2.

каміння. Обріз книги червоний з двома заціпками. Лик святого коричневого відтінку, широкий лоб, сиве волосся. Німб золотий із тонким червоним обведенням. Обабіч німба надпис: «Святїи Нїколаї»¹⁰⁵.

У храмі святих Володимира і Ольги Франківського протопресвітеріату¹⁰⁶ в намісному ряді розміщено ікону святого Миколая. Це зображення належить до іконографічного типу ростовий. Святитель зображений фронтально, облачений у хрещатий фелон (поліставріон), підкладка помаранчевого кольору. Стихар зеленої барви, поверх якого помаранчевий епитрахиль. Цікавим є той момент, що на цій іконі не зображено набедренник (або палицю), одну із архиєрейських відзнак¹⁰⁷. Німб позолочений із тонким червоним обрамленням.

У храмі Переображення ГНІХ Галицького протопресвітеріату¹⁰⁸ зустрічаємо цікаве зображення святого Миколая. Святий зображений у повний зріст, облачений у синій стихар та багряний фелон, поверх якого білий омофор¹⁰⁹. Особливістю цієї ікони є те, що у правій руці святитель тримає архиєрейський жезл, а не благословляє, як на більшості іконографічних зразків. У лівій руці святого Миколая книга Святого Євангелія, оздоблена різьбою та візерунками. Ще однією особливістю, про яку ще не згадувалось, є зображення святителя в архиєрейській митрі.

Зображення святого Миколая у митрі зустрічається на хоругвах, датованих ХІХ ст. До прикладу, на хоругві із села Моранці, Яворівського району Львівської області зустрічаємо победренне зображення святого Миколая. Святитель облачений в архиєрейські ризи, на голові митра, а на грудях невеликий дерев'яний хрест¹¹⁰.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що іконографія святителя Миколая почала розвиватися одразу після його смерті. Перші іконографічні зразки

¹⁰⁵ Див. Додаток 2.3.2.

¹⁰⁶ *Шематизм Львівської Архiepархії 2017*, 107.

¹⁰⁷ Див. Додаток 2.3.3.

¹⁰⁸ *Шематизм Львівської Архiepархії 2017* / впоряд. С. СТЕСЕНКО, Львів 2017, 51.

¹⁰⁹ Див. Додаток 2.3.4.

¹¹⁰ Косів Р. *Українські хоругви*. Київ 2009, 328. // Див. Додаток 2.3.5.

святителя різних типів, про які згадувалося вище, датовано VII-VIII ст. На Київській землях почитання та поширення іконографічного культу святителя Миколая спостерігається в XI-XII ст. Починаючи з XII ст, іконографія святого Миколая стрімко розвивається та поширюється на землях Московії, беручи за основу для створення ікон списки образів Київських ікон.

ВИСНОВОК

Дане дослідження розкриває постать святого отця Миколая, архієпископа Мир Ликійських, чудотворця. Праведне життя молодого хлопця Миколая утверджувало християн та наvertало поган на Христову віру. Діяльність та суворий аскетизм життя отця Миколая показали його як Христового проповідника. Отець Миколай був захисником благочестя та оборонцем нужденних і скривджених. Святість життя Божого угодника Миколая засяяла по всьому світі. Його святу пам'ять вшановують як на Сході православні християни, так і на Заході католики.

У цій праці нами було досліджено свято в честь святого отця нашого Миколая, архієпископа Мир Ликійських, чудотворця у літургійній традиції УГКЦ. Поточне дослідження базувалося на висвітленні історії виникнення та становлення свята, аналізу літургійних текстів та іконографії.

Провівши історично – богословський аналіз свята в честь святого отця нашого Миколая, нам вдалося наголосити на значущості почитання цього святого у літургійному році УГКЦ. Більше того, нам вдалося наголосити на цінності літургійного почитання святого отця Миколая у традиції Київської Церкви. Адже постать святого отця нашого Миколая, архієпископа Мир Ликійських і до сьогодні слугує зразком боговгодного життя та молитовним заступництвом для вірних УГКЦ та християн цілого світу.

Цю магістерську роботу було поділено на три розділи. У першому розділі ми розглянули життя святого отця Миколая, хронологічно висвітлюючи його діяльність. Також представили підстави проголошення отця Миколая святим та вшанування його мощей. Наприкінці розділу було висвітлено процес поширення його культу у Київській Церкві та по всьому світі. Виконавши поставлені завдання у цьому розділі, ми зауважили, що життєвий шлях угодника Божого отця Миколая був сповнений випробувань та терпінь. Отець Миколай своїм життям засвідчив вірність Богові та Христовій науці. Святість життя та чуда після смерті святого Миколая сприяли швидкому поширенню слави святителя.

Миколай, архієпископ Мир Ликійських, чудотворець є одним із найбільш знаних святих у латинському, візантійському та слов'янському світах.

У другому розділі цієї магістерської праці було представлено історично – богословський аналіз текстів свята в честь святого отця Миколая, архієпископа Мир Ликійських, чудотворця. Нам вдалося висвітлити процес зародження та формування богослужбових текстів даного свята. Більше того, шляхом порівняльного аналізу богослужбових книг XVII-поч. XXI ст нам вдалося виявити наявність та відсутність згадок та змінних текстів свята в честь святого Миколая в місяцесловах і його служби у виданнях цього періоду. Беручи за основу видання *Мінеї 1761 року* та *Молитвослова 1990 року* ми провели богословський та порівняльний аналіз змінних літургійних текстів богослужінь *Великої Вечірні*, *Великої Утрени* та змінних частин *Божественної Літургії*. Богословський аналіз літургійних текстів включав христологічний, тріадологічний та пневматологічний аспект.

Порівняльний аналіз дозволив побачити відмінність у літургійних текстах свята в честь святого отця Миколая офіційного церковнослов'янського видання УГКЦ (*Мінеї 1761 року*) та Молитвослова, який не є офіційним виданням¹, проте є дозволеним у літургійному вжитку УГКЦ сьогодні, до моменту затвердження та друку офіційного видання.

У сучасній богослужбовій практиці УГКЦ, яка використовує *Типик* авторства о. Ісидора Дольницького, свято в честь святого отця нашого Миколая, архієпископа Мир Ликійських, чудотворця є бдінним та звершується за правилом святого зі всенічним в неділю та святого зі всенічним у дні седмичні і в суботу.

У третьому розділі цього дослідження ми представили іконографію святого отця нашого Миколая, шляхом проведення історично – богословського аналізу. Нам вдалося дослідити одні із перших іконографічних зображень святого отця нашого Миколая із римського храму Санта Марія Антиква та монастиря святої Катерини з Синаю (VII-VIII ст). У дослідженні вдалося представити основні

¹ Див. Додаток 2.4.

іконографічні типи зображень святителя Миколая, на основі особливо відомих ікон в його честь. Більше того, вдалося з'ясувати, що іконографія святого отця нашого Миколая, архієпископа Мир Ликійських чудотворця стрімко розвивалася на Київських землях в XI-XII ст. Починаючи з XII ст, іконографія в честь святителя Миколая також поширюється на землі Московії, беручи за основу списки Київських ікон святого Миколая.

Наприкінці поточного розділу було зроблено аналіз деяких іконографічних зразків святого Миколая, що зображені у храмах Львівської Архиепархії УГКЦ. Нам вдалося дослідити, що сучасні ікони в честь святителя Миколая є відповідниками іконографічних зразків, які формувалися впродовж століть та були написані відповідно до канону (правил) зображення святителя у традиції УГКЦ та Церков Київської традиції.

На нашу думку, ми досягли поставленої мети та завдань, які були нам поставлені у цій праці, і нам вдалося зробити такі висновки:

- Досліджуючи життя та діяльність святого отця Миколая, архієпископа Мир Ликійських, чудотворця ми можемо стверджувати, що святитель Миколай і до сьогодні слугує прикладом християнського подвигу та є моральним авторитетом. Про що свідчить спогадування його пам'яті у цілому християнському світі.

- У цьому дослідженні ми побачили, що свято в честь святителя Миколая як і було бдінним, так і ним залишилося. Проте, з'ясувалося, що сучасні літургійні тексти, які є у вжитку в УГКЦ (*Молитвослов 1990 року*) є скороченими та не несуть того богословського навантаження у порівнянні з церковнослов'янськими текстами (*Мінея 1761 року*). Цей факт свідчить про видозміну літургійного почитання свята в честь святого отця нашого Миколая, архієпископа Мир Ликійських, чудотворця в УГКЦ.

- Щодо іконографії святого отця Миколая, то можна з певністю стверджувати, що іконографія цього святого є однією із найбільш широких і розпрацьованих та слугувала основою для створення інших іконографічних

зображень святителя у східнохристиянській традиції та Церков Київської традиції.

Не дивлячись на те, що нам вдалося виконати поставлені завдання у цій праці, в ході дослідження ми зіткнулися із певними труднощами. Значною трудностю цієї роботи була відсутність доступу до джерельної та літературної бази для другого розділу. Доступні джерела дозволили лише коротко представити тему, яка досліджувалася в поточному розділі.

Відтак, можна стверджувати, що ця магістерська праця можливо не є вичерпним дослідженням, проте вона може слугувати відправною точкою та підґрунтям для майбутніх досліджень в царині даної теми.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

I. ДЖЕРЕЛА

БОГОСЛУЖБОВІ ДЖЕРЕЛА:

1. **ΑΝΘΟΛΟΓΙΟΝ** σήρβчз: цвѣтослѡ ѿли тρύφολογз, сзсгавлѣнный ѿ Сѣтыѡ Ѳцз ѿзвѣражѣнныхз здѣ. Всеснлѣ Бѣ во Трѣци Блѣгтїю: Блѣвѣнїем Четверопрестѡльныхз Патрїархз: Преосцѣен: Петрѡ Могнлы [...]. Лвѡвз 1638.
2. **ΑΝΘΟΛΟΓΙΟΝ** сз Бгѡмз сздержѣлѣ црковнѡю слѡжѣлѣ ѿзбранны сѣтыхз на вѣсз гѡдз. По Чннѣ Взсгѡчнаго Благѡгтїа ѿсправлене, ѿ по всемѣ ѿ грѣчаского превѣдено. Напечатано вз Ѳвѣнтелн Ѳвщежїтѣльной монастырѣ Печѣрскаго в Кїевѣ в лѣто бытїа адѣмла зрїкс ѿ Взплоцѣнїа 1619.
3. **ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ** ѣлѡ Молитвѡсловз, ѿлѣ ТРѢБНИКІЛ ѿмѣлѣн вз сѣбѣ церкѡвнаѣ разлїчнаѣ Послѣдовѣїѣ Іерѣѡмз подобѣющѣѣ. Ѳ сѣтыхз ѿплз прѣжде, потѡмже ѿ сѣтыхз ѿ Бгѡгоснѣ Ѳтѣчз вз разлїчныхз врѣменахз предѣнаѣ. ѿпѣже блѣвѣнїемз ѿ повелѣнїемз мѣне Превелѣ: вз Бѣѣ мѣ: Гнѣ Ѳцѣ Петрѣ Могнлы мнѣрополїтѣ Кїевскагѡ, ѿ прѡ: Нѣдѣ вз С: велїкон Чѡдогѡ: Лѣврѣ Печѣ: Кїѣ: Рѡ. 1646.
4. **ΟΡΟΛΟΓΙΟΝ** [...]. Кїевѣ 1616.
5. *Апостол. Рим* 1991.
6. *Апостоли і Євангелїя на недїлї і свѣта цїлого року.* Жовква 1922.
7. *Апостоли і Євангелїя на недїлї, празники і днї свѣтых цїлого року* [...]. Львїв 1900.
8. *ΑΠΟCΤΟΛΗ. Ρήμα* 1955.

9. СЛУЖБЕННИКЪ СВЯТИТЕЛСКІЙ [...]. Лвовъ 1886.
10. ВЕЧІРНЯ І УТРЕНЯ на празники неподвижні з пред-попразденьствами та неділі цілого року, з царскими Часами і великим Повечерієм Богоявлене, Благовіщене і Рождество Хр. І календар цілого року з пасхалією. Часть Друга, Жовква: Печатня ОО. Василян 1912.
11. Дольницький Ісидор. *Типик Української Католицької Церкви*. Львів 2012.
12. СВХОЛОГІОНЪ і ѿ҃тъ ТРЕБНИКЪ [...]. ЖОВКВА 1926.
13. ЄВАНГЕЛІОН сѣрѣчъ: БѢГОВѢСТІЕ БГОДѢХНОВѢНЫХЪ ЄВАНГЕЛІСТЪ ЗА ПРВЛЕНІЕМЪ ѿ Королев: МѢТИ, а за БѢГСЛОВЕНІЕМ СѢФІШІИ ПѢТРІИ ѿ БГОЛЮБИВАГО ѿ МѢТИ ГѢНА ѿца ІДДАНАСІА ЖЕЛНБОРСКАГО ЄПА, ЛВОВСКІА: ГІЛІИ: ѿ Кам: Подѡ вѡ ЛВОВѢ РОКѢ 1665.
14. *Євангелія на неділі, празники и различніе потреби*. Рим 1943.
15. *Євангельські ѿ апостольські читання на неділі і свята*. Прудентопіль 1966.
16. *Євхологіон або Требник* [...]. Вініпег 1960.
17. *Іерейський Молитвослов*. Рїмъ: Вѡ ТѢПОГРАФІИ КРѢПТОФЕРРАТСКІА ОБІТЕЛЬ 1950.
18. КНИГА МИНІА, МѢЦЪ ДЕКЕМВРІИ [...], Почіев 1761.
19. ЛЕГІОНАРІОНЪ илї СЛУЖБЕННИКЪ содержѡи вѡ себѣ по чинѢ СѢТІА ВОСТОЧНЫА ЦѢРКВЕ АНТѢРГІИ, Іже во СѢТІХЪ ѡЦЪ НАШНХЪ, ІѡАННА ЗЛАТОУСТОГО, ВАСІЛІА ВЕЛІКАГО, ѿ ГРИГОРІА ДВОСЛОВА ПАПЫ РІМСКАГО, со всѣми чрѡ вѣсь годъ на всѡкъ день РАДОВІИИ, тѡже прѡздничными и ѡбцими слѡжебами [...]. Почіевъ 1798.
20. ЛЕГІОНАРІОНЪ илї ѿ҃тъ СЛУЖБЕННИКЪ содержѡи в себѣ по чинѢ СѢТІА ВОСТОЧНЫА ЦѢРКВИ АНТѢРГІИ, Іже вѡ СѢТІХЪ ѿЦЪ НАШНХЪ ІѡАННА ЗЛАТОУСТОГО,

Васіліа Велікаго, ѿ Грнгоріа Двоелоба Папы Рімскаго, со всѣми Слѣжбѣми, Недѣльными ѿ Празнініми в Уневѣ первое Тѣпом ѿздадеа в ѿбентелн Оүспеніа Прѣстѣа Бѣы, ѿ веегда Дѣы Мрїн ЧннѢ Сѣтого Васіліа Велікаго в лѣто ѿ Рождества Хѣа 1733.

21. ЛІТУРГІА РІОНА сі ѣстѣ СЛУЖБЕННА СОДЕРЖАЦІ В СЕБѢ ПО ЧННѢ СѣТІА ВОСТОЧНА ЦРКВЕ АнтѢргїн, ѿже вѣ СвѣтѣхѢ ѢтѣцѢхѢ нѣшнѣхѢ Іѡанна ЗлатоѢстого, Васіліа Велікаго, ѿ Грнгоріа Двоелоба Папы Рімскаго, со всѣми Слѣжбѣми, Недѣльными ѿ двїжнмыхѢ ѿ не двїжнмыхѢ ѿ на кѣждо днѣ веегò лѣта. СѢпраелѢ 1758.
22. ЛІТУРГІОНА сі ѣстѣ СЛУЖБЕННА СОДЕРЖАЦІ В СЕБѢ ПО ЧННѢ СѣТІА ВОСТОЧНА ЦРКВЕ АнтѢргїн, ѿже вѣ СѣтѣхѢ ѿцѢхѢ нѣшнѣхѢ Іѡанна ЗлатоѢстого, Васіліа Велікаго, ѿ Грнгоріа Двоелоба Папы Рімскаго, со всѣми Слѣжбѣми, Недѣльными ѿ Празнініми [...]. ЛѢовѢ 1842.
23. ЛІТУРГІОНА сі ѣстѣ СЛУЖБЕННА СОДЕРЖАЦІ В СЕБѢ ПО ЧННѢ СѣТІА ВОСТОЧНА ЦРКВЕ АнтѢргїн, ѿже вѣ СѣтѣхѢ ѢцѢхѢ нѣшнѣхѢ Іѡанна ЗлатоѢстогѢ, Васіліа ВелікагѢ, ѿ Грнгоріа Двоелоба Папы Рімскаго, со Слѣжбѣми, Нѣными, прѣдннчнмы ѿ Ѣцнмы. ЛѢовѢ 1899.
24. ЛІТУРГІОНА сі ѣстѣ СЛУЖБЕННА СОДЕРЖАЦІ В СЕБѢ ПО ЧННѢ СѣТІА ВОСТОЧНА ЦРКВЕ АнтѢргїн, ѿже вѣ СѣтѣхѢ ѢцѢхѢ нѣшнѣхѢ Іѡанна ЗлатоѢстогѢ, Васіліа ВелікагѢ, ѿ Грнгоріа Двоелоба Папы Рімскаго, со Слѣжбѣми, Недѣльными ѿ Празнініми [...]. ЖѢвѢва 1927.

25. ЛІТУРГИКОНЪ сі ѿстѣ СЛУЖЕБНИКЪ, Рїмъ: Въ фотолїтографїи Г. Д. Ц. 1952.
26. ЛІТУРГИКОНЪ сі ѿстѣ СЛУЖЕБНИКЪ. содержáць въ себѣ по чїнѣ Сѣыхъ Восточнаа Црїкве Антїргїи, ѣже въ Сѣыхъ Ѡцѣхъ ншїхъ Іоáнна Златоустога, Васїліа Великага, ѣ Гргорїа Двоелѡва Пáпы Рїмскаго, съ Слѣжеáми, Нльными, прáдднчными ѣ ѡбцными. Лковъ 1894.
27. *Молитвослов. Часослов – Октоїх – Трїодь – Мінея.* Рим – Торонто: Видавництво ОО. Василян 1990.
28. МОЛИТВОСЛОВЪ [...]. СѸпраслз 1788.
29. *Паремїї.* Львїв: Видавництво «Свїчадо» 2006.
30. *Прийдїте поклонїмся. Молитовник.* Львїв 2012.
31. СЛУЖЕБНІКЪ [...]. Вильно 1617.
32. СЛУЖЕБНИКЪ. Рїмъ: Въ тѣпографїи крѣптоферрáтскїа ѡбѣтель 1983.
33. СЛУЖЕБНИКЪ. Рїмъ: Въ тѣпографїи крѣптоферрáтскїа ѡбѣтель 1942.
34. *Требник.* Львїв 1925.
35. *Требник.* Львїв: Видавництво «Свїчадо» 2001.
36. *Требник.* Рим 1973.
37. ТРЕБНИКЪ. Рїмъ: Въ тѣпографїи крѣптоферрáтскїа ѡбѣтель 1952.
38. *Читання Апостола день за днем.* Львїв: Монастир Свято-Іванївська Лавра, Видавничий вїддїл «Свїчадо» 2003.
39. *Читання Апостольські на недїлі, празники ѣ рїзнї потреби.* Рим 1969.

II. ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА:

1. N Jules de Vault, «Святой» // К. Леон-Дюфур (ред), *Словарь библейского богословия* / Перевод со второго французского издания. Брюссель 1990.
2. Towarzystwo naukowe katolickiego uniwersytetu lubelskiego Jana Pawła II. *Katolicka Encyklopedia* 2008.
3. Алексеев Сергей. *Зримая Истина*. Москва 2003.
4. Верещагина Надежда. *Николай Мирликийский – духовный патрон новообращенного Киева*. Одесса 2012.
5. Гаврилов Михаил. *Святитель Николай Мир Ликийских чудотворец*. Брюссель 1987.
6. Гумилевский Филарет. *Исторический обзор писнопевцев и писнопения греческой Церкви*. Санкт – Петербург 1902.
7. Дорожинський Діонісій. *Празники церковного року*. Львів 2013.
8. Желтов Михаил. *Святитель Николай Мирликийский в византийской гимнографии*. Москва, 2010.
9. Захарова Анна. *Изображения святых в монументальной декорации раннехристианских и византийских храмов до XI в.* Москва 2015 [PDF].
10. Іларіон. *Канонізація святих в українській Церкві*. Вінніпег 1965.
11. Карелин Рафаил. *О языке православной иконы*. Санкт – Петербург 1997.
12. Катрій Юліан. *Пізнай свій обряд*. 3- тє вид. Львів 2004
13. Кашуба Марія. *Києво – Печерський Патерик*. Львів 2010.
14. Клявза Кароль. *Богословська герменевтика ікони*. Львів 2009.
15. Князев Е. – Евстигнеев. *Святитель Николай Чудотворец*. Москва 2013.
16. Косів Роксолана, *Українські хоругви*. Київ 2009.
17. Косцова Александра. *Древнерусская живопись*. Санкт – Петербург 1992.
18. Крестовоздвиженское православное братство, *Житие святителя Николая Мирликийского*. Москва 2009

19. Креховецький Яків. *Богослов'я та духовність ікони*. Львів 2008.
20. Крутова Марія. *Святитель Николай Чудотворец в древнерусской письменности*. Москва 1997.
21. Легких В. *Развитие гимнографии в славянском мире: служба на переставление святителя Николая Мирликийского и на перенесение мощей святителя Николая из Мир Ликийских в Бари в славянской рукописной традиции XII – начала XVII веков*. Санкт - Петербург 2010 [PDF].
22. Лепакін Валерій. *Ікона та іконічність*. Львів 2001.
23. Луцик Ієронім. *Життя Святих, пам'ять яких УГКЦ кожного дня впродовж року почитає*. Львів 2011.
24. Мороз Ярослав. *Культ та іконографія святого Миколая в українській середньовічній культурі*. Львів 2009 [PDF].
25. Нанетти А. Рецензія: Карпов С. *Кодекс Морозини: мир, как он виден из Венеции*. // *Средние века* 72 (2012) 361.
26. *Настольная книга священнослужителя*. Москва 1983.
27. Некрасова А. *Древнерусское изобразительное искусство*. Москва 1937.
28. *Николай Святитель Чудотворец* // *Православная Энциклопедия*. Москва 2018.
29. Панасенко Інна. *Ікони – як одне із джерел духовності*. Київ 2008 [PDF].
30. Перевезенцев Сергей. *Тайны русской веры*. Москва 2001.
31. Петров Николай. *Чудо св. Николая Мирликийского о половчине и Переяславский клад 1912 года* // *Древняя Русь: во времени, в личностях, в идеях*, 2006. 301 [PDF].
32. Петров Николай. *Чудо св. Николая Мирликийского о половчине и Переяславский клад 1912 года* // *Древняя Русь: во времени, в личностях, в идеях*, 2006 [PDF].
33. Ростовский Димитрий. *Жития святых, Декабрь*, Москва 1999.
34. *Святе Письмо* / пер. з араб. та грец. Хоменка І. Жовква 1992.
35. Святитель Николай Чудотворец. *Житие, перенесение мощей, чудеса*. Москва 2011 [PDF].

36. Синод єпископів УГКЦ *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*. Львів 2011.
37. Слобідський Серафим. *Закон Божий*. Київ 2006.
38. Стрижев Александр. *Богословие образа. Икона и иконописцы*. Москва 2002.
39. Тафт Роберт. *Литургический лексикон*, Омск 2003.
40. Трух Григорій. *Життя Святих у чотирьох книгах. Книга 4*. Торонто 1960.
41. Туптало Дмитро. *Життя Святих, Том IV. Грудень*. Львів 2007.
42. *Шематизм Львівської Архиепархії 2017* / впоряд. С. СТЕСЕНКО, Львів 2017.
43. Шмеман Александр. *Литургия и жизнь*. Москва 2018.
44. Шпідлік Томаш. – Рупнік Марко. *Про що розповідає ікона*. Львів 1999.
45. Языкова Ирина. *Со- творение образа. Богословие иконы*. Москва 2012.
46. Ярема Дмитрій. *Иконопис західної України XII – XV ст.* Львів 2005.

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ:

1. Кекош Марія. *Собор святого Миколая у місті Барі // З любов'ю у світ* (червень 2012).
2. Сабат Петро. *«Історія виникнення та формування обряду іменування (благословення й освячення) ікон в українських церквах Київської традиції» // Metron (Мётрон) № 12 (2015).*

III. ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

1. *Liturgy and Devotions // St. John Cantius Church* www.cantius.org (23.03.2020).
2. Morris Roderick Conway *The life and lore of st. Nicholas in art of East and West -culture-international herald TRIBUNE // The New York Times: www.nytimes.com* (19.03.2020).
3. *Święci i Błogosławieni – 6 grudnia – Prawdziwy Św. Mikołaj // Rodzina Rodzin. Rodzina Bogiem Silna* rodzinarodzin.pl (23.03.2020).

4. *Taking the Punch out of our Saints* 2 december 2017 // *Knights of the Holy Eucharist* www.knightsoftheholyeucharist.com (07.09.2020).
5. *Аскольдова могила* // *Енциклопедія сучасної України* esu.com.ua (26.03.2020).
6. Байцар А. *Святий Миколай Чудотворець*. 1 грудня 2016 // *Українські ікони святого Миколая Чудотворця* baitsar.blogspot.com (07.09.2020).
7. Балашихинский Н. *Иконография Зарайского образа святителя Николая* // *Московская епархия РПЦ* mepar.ru (22.09.2020).
8. Блаженніший Святослав. *Розпорядження Глави і Отця УГКЦ про офіційні літургійні видання* // *Патріарша літургійна комісія* ugcc.blogspot.com (01.12.2020).
9. *Василій I Македонянин* // *Енциклопедія історії України* resource.history.org.ua (23.03.2020).
10. *Великий Чудотворец. Из истории иконографии свт. Николая / Иконописная мастерская во имя святого преподобного Алимпия Печерского* www.st-alipy.ru (07.09.2020).
11. *Види живопису* // *Що таке живопис* sites.google.com (29.09.2020).
12. Виноградов А. *Иконография в западноевропейском искусстве. Николай Мирликийский* // *Большая российская энциклопедия* bigenc.ru (08.09.2020).
13. *Ересь Ария и I Вселенский собор* // *Православный апологет. Богословский комментарий на некоторые современные непросые вопросы вероучения* apologet.spb.ru (26.02.2020).
14. Зінченко П. *Вогнем і залізом: як убивали християн у Римській імперії* // *Verbum* www.verbum.com.ua (30.10.2019).
15. *Иконы* // *Христианство в искусстве* www.icon-art.info (07.09.2020).
16. *Иконы Николая Чудотворца* // gubatayaо.magicrpg.ru/vi. (07.09.2020).
17. *Иоанн Евхаитский* // *Древо. Открытая православная энциклопедия* drevo-info.ru (27.10.2020).
18. *Ізборник* // litorys.org.ua (26.03.2020).
19. *Ізяслав Ярославич* // *Енциклопедія історії України* resource.history.org.ua (27.03.2020).

20. *Иконографія святителя Миколая // Найдревніші образи святителя Миколая Мир Лікійських Чудотворця* svtl nikolay.church.ua (07.09.2020).
21. *Иконографія святых // Православный апологет. Богословский комментарий на некоторые современные непростые вопросы вероучения* apologetik.ru (17.07.2020).
22. *Канон (песнопение) // Древо. Открытая православная энциклопедия* drevo-info.ru (10.11.2020).
23. *Синод єпископів УГКЦ. Канони партикулярного права Української Греко – Католицької Церкви. 2018. // Українська Греко – Католицька Церква* ugcс.ua (27.11.2020).
24. *Київська чудотворна ікона святого Миколая Мокрого // Небо на землі* ikona.ua (27.03.2020).
25. *Комлева Ю. Святитель Николай Чудотворец, архиепископ Мир Ликийских в свете современных исследований. 18 декабря 2010 // Православие RU* pravoslavie.ru (13.09.2020).
26. *Кузенков П. Лев VI Мудрый // Большая российская энциклопедия* bigenc.ru (27.10.2020).
27. *Мануил I Комнин // Хронос. Всемирная история в интернете* www.hrono.ru (23.03.2020).
28. *Міланський едикт // CREDO* credo.pro (26.02.2020).
29. *Н. Погребняк. Из истории иконографии святителя Николая // Правмир* www.pravmir.ru (14.09.2020).
30. *Нефедова Н. Святитель Николай Чудотворец: иконы, фрески и мозаики 15 мая 2017 // Мощи свят. Николая* nikola2017.ru (22.09.2020).
31. *Николай I Великий // Хронос. Всемирная история в интернете* www.hrono.ru (23.03.2020).
32. *Николай Чудотворец // Святой источник* svyato.info (27.03.2020).
33. *Олійник М. Найдавніша чудотворна київська ікона. 05 січня 2011 // Релігійно-Інформаційна служба України* risu.ua (01.10.2020).

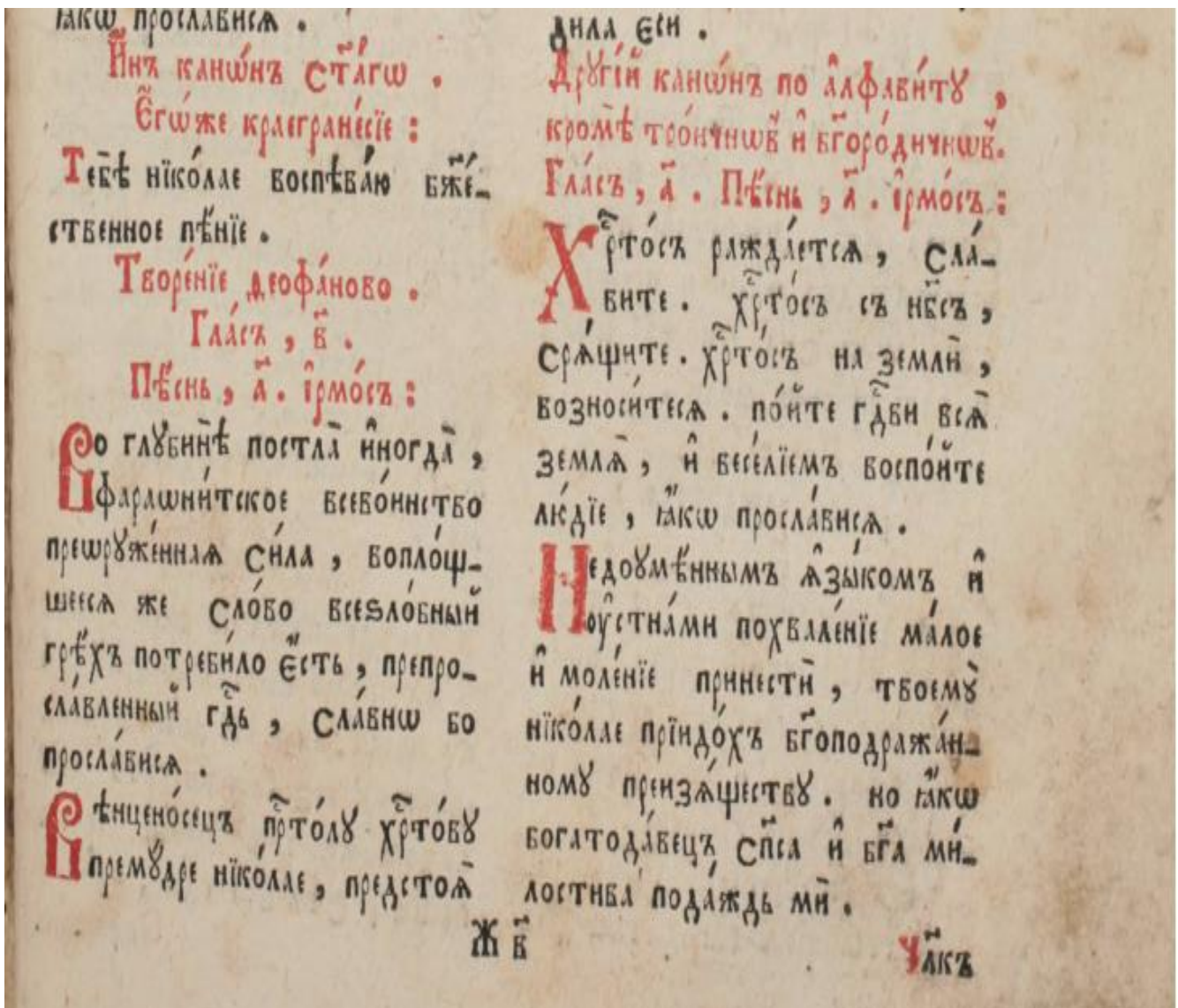
34. Осипчук І. *Мы знаем, где находится первая чудотворная икона Киевской Руси – святого Николая Мокрого* 23 января 2018 // *Факты* culture.fakty.ua (07.09.2020).
35. *Петро Могила* // *Енциклопедія історії України* resource.history.org.ua (13.04.2020).
36. Петровская И. *Церковные песнотворцы* // *Азбука веры* azbyka.ru (27.10.2020).
37. Полянчева О. *Чудотворный образ Николы Зарайского. Краткий исторический очерк* // *Московская епархия РПЦ* mepar.ru (22.09.2020).
38. Поспелов А. *Мозаики монастыря Дафни* 9 апреля 2019 // *Православие RU* pravoslavie.ru (07.09.2020).
39. *Похвальное Слово Святителю и Чудотворцу Николаю* // *Азбука веры* azbyka.ru (25.02.2020).
40. *Почитание Николая Чудотворца в Киевской Руси* // *Храм святителя Николая на водах* храм-nikola.kiev.ua (26.03.2020).
41. Сабодан В. *Святых Божих, як зірок на небі (Неділя 1-ша після П'ятдесятниці)* // *Українська Православна Церква* orthodox.org.ua (20.02.2020).
42. *Сарацини* // *Публічний електронний словник української мови* ukrLit.org (09.03.2020).
43. *Святий Теодозій Печерський* // *Кіріос* kyrios.org.ua (27.03.2020).
44. *Святой Николай Чудотворец. Иконография* // *Санкт-Петербургская духовная академия. Иконописное отделение* icon.spbda.ru (13.09.2020).
45. *Триптих* // *Академічний тлумачний словник* sum.in.ua (08.09.2020).
46. *Урбан II* // vikent.ru (18.03.2020).
47. *Церква Святого Миколая* // *Львівська міська рада* city-adm.lviv.ua (13.04.2020).
48. *Що таке реліквії* // *Католицький Медіа -Центр* kmc.media (13.04.2020).
49. *Юстиніан Великий* // *Древо. Открытая православная энциклопедия* drevo-info.ru (09.03.2020).

ДОДАТКИ

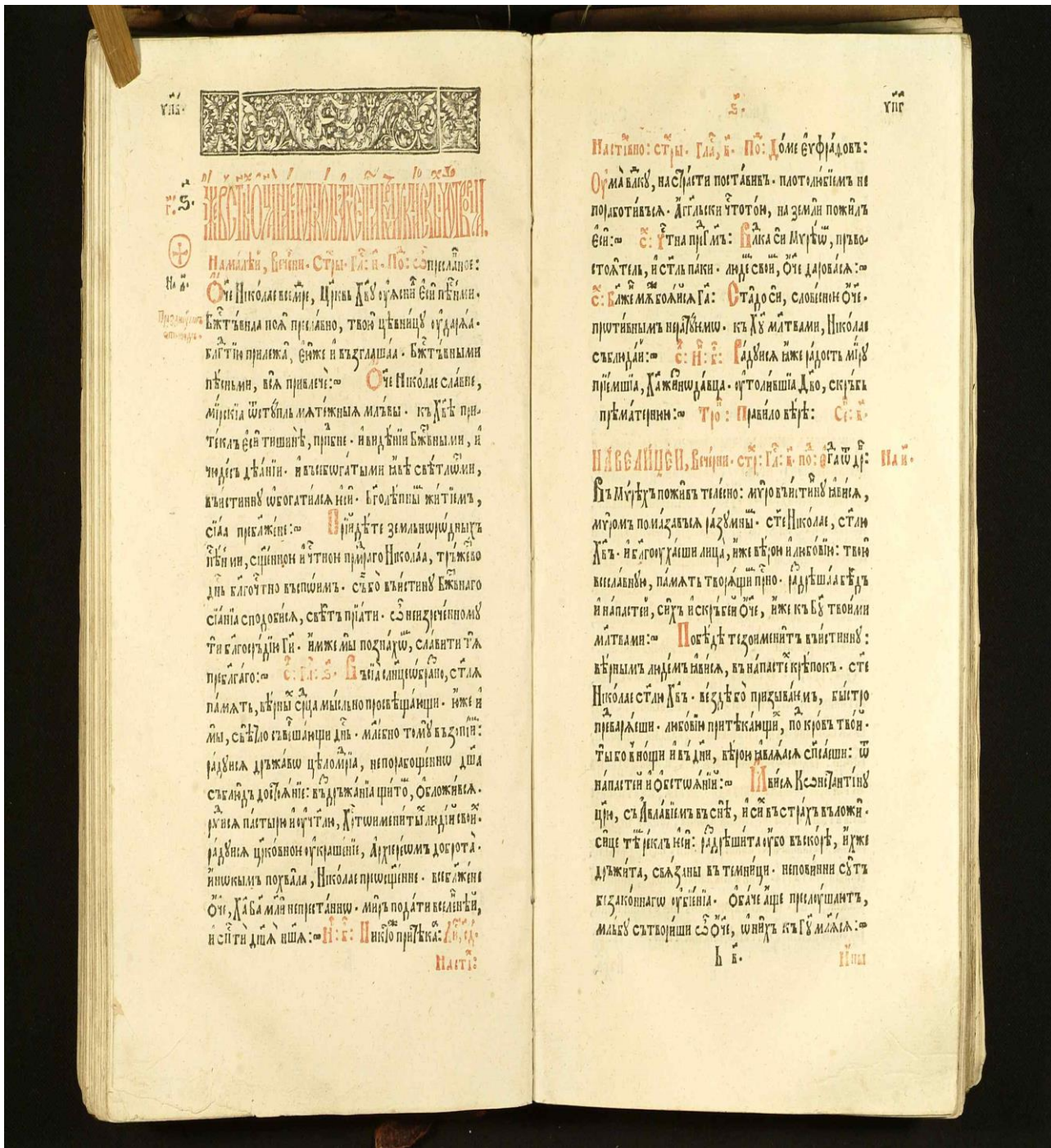
НАЯВНІСТЬ ЗГАДКИ ПАМ'ЯТІ СВЯТОГО МИКОЛАЯ,
АРХИЄПИСКОПА МИР ЛИКІЙСЬКИХ У БОГОСЛУЖБОВИХ КНИГАХ

Додаток № 1.1.

КНИГА МИНИА, Миѣ Декѣмврїи [...]. Почаєв 1761.

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟΝ ез БГОМЪ еЗДЕРЖАЙ ЦРКОВНЮ СЛЖЕХ НЗБРАННЫ СТ҃ИХЪ НА ВЕСЪ
ГОДЪ [...]. Кіевъ 1619.

УЛѦ

Г. 5.

⊕

№ 5.

Примечаніе
отъ редакціи

10 10 10 10 10 10 10 10 10 10
ИМЯМИ, ВЕЧНЫ. СТ҃И. ГЛА. ѿ. ПО: СЪСЛАВНОЕ:

Оу Николае величе, Цркъ Дѣвоу мнѣи си пѣни.
Бжтѣна поа приславно, твою цѣвнищѣ оудѣла.
блгтн прилжа, еиже и еудлашаа. Бжтѣными
пѣними, вѣа привлеуче. Оу Николае славно,
мнѣица шитѣль матрннхъ мльбъ. къ хѣбѣ при-
тиска еи тишиаѣ, прикне. и вѣдѣни бжтѣными, и
чѣмъ дѣлии. и вѣиогатыми наѣ сѣтлѣми,
вѣитннѣ обогатила ни. Ъгоуѣны житиѣмъ,
сѣла прилжени. Шнѣдѣте зѣмляшѣи нѣи
пѣни, сицион и чѣтон приуго Николаа, тѣржео
днѣ блготно вѣишнѣмъ. сѣго вѣитннѣ бжтѣнаго
сѣанѣа сподобѣа, сѣвѣтѣ прѣти. сѣвнѣи по мѣ
ти блгочѣдѣи. ѿижи мѣ похлѣу, славити тѣ
прѣлго: **С. ГЛА. 5.** Вѣи дѣи шѣи, сѣла
память, вѣи сѣла мѣионо прѣвѣишнѣи. иже и
мѣ, сѣладо гѣишнѣи днѣ. мѣионо то мѣ вѣзопѣ:
мѣиѣа дѣи жѣио цѣлоуѣи, и по бжтѣиши дѣи
сѣлаиѣа добѣиѣ: вѣи дѣи жѣио цѣио, о бжтѣиѣа.
мѣиѣа пѣти и цѣтѣи, дѣи шнѣи мѣиѣа гѣи.
мѣиѣа црковноу оуѣишнѣи, дѣи шнѣи мѣиѣа до бжтѣи.
ишнѣи мѣиѣа похлѣа, Николае приуѣиши. вѣи жѣиѣи
Оу, дѣи мѣиѣа и шнѣи мѣиѣа мѣиѣа по дѣи вѣишнѣи,
и сѣи тѣи дѣи шнѣа. **Н. ГЛА. 10.** Николае приуѣишнѣа: **Вѣи,**
НАСТІ:

НАСТІ:

5.

УПГ

НАСТІНО: СТ҃И. ГЛА. ѿ. ПО: ДОМЕ БУФМОДЪ:
Оу мѣиѣа, на сѣити погѣиѣнѣ. плотѣиѣи мѣиѣа не
по бжтѣиѣа. дѣи мѣиѣа ѣтѣио, на зѣи мѣиѣа по жѣиѣа
ѣи: **С. ГЛА. 10.** Шнѣи мѣиѣа: **Вѣи** сѣи мѣиѣа, прѣво-
стоуѣиѣа, и сѣла пѣиѣа. мѣиѣа сѣиѣи, Оу дѣи бжтѣиѣа.
С. ГЛА. 10. Бжтѣи мѣиѣа бжтѣиѣа: **Вѣи** до сѣи, слѣиѣиѣи Оу.
прѣиѣиѣи мѣиѣа мѣиѣа. къ хѣбѣ мѣиѣа мѣиѣа, Николае
сѣлаиѣа: **С. ГЛА. 10.** Вѣиѣиѣа бжтѣиѣа мѣиѣа
прѣиѣиѣа, дѣи жѣиѣа мѣиѣа. цѣио мѣиѣа дѣи, сѣиѣа
пѣиѣа мѣиѣа: **Тѣи:** Шнѣиѣа вѣиѣа: **С. ГЛА.**

НА ВЕЛИЦЕИ, ВЕЧНЫ. СТ҃И. ГЛА. ѿ. ПО: ОУ ГАУ Дѣ: НА ѿ.
Вѣи мѣиѣа по жѣиѣа тѣиѣа: мѣиѣа вѣиѣиѣа мѣиѣа,
мѣиѣа по мѣиѣа мѣиѣа мѣиѣа. сѣи Николае, сѣиѣа
хѣбѣ. и гѣиѣа мѣиѣа мѣиѣа, иже вѣиѣа и мѣиѣа: тѣиѣа
вѣиѣа мѣиѣа, память тѣиѣа мѣиѣа. мѣиѣа мѣиѣа
и на пѣиѣа, сѣиѣа и сѣиѣа Оу, иже къ бжтѣиѣа
мѣиѣа мѣиѣа: **Погѣиѣа** тѣиѣа мѣиѣа вѣиѣиѣа:
вѣиѣа мѣиѣа мѣиѣа, вѣиѣа мѣиѣа мѣиѣа. сѣиѣа
Николае сѣиѣа хѣбѣ. вѣиѣа мѣиѣа мѣиѣа, вѣиѣа
прѣиѣа мѣиѣа мѣиѣа. мѣиѣа мѣиѣа, по кѣиѣа тѣиѣа
тѣиѣа вѣиѣа мѣиѣа, вѣиѣа мѣиѣа мѣиѣа сѣиѣа: шнѣиѣа
и на пѣиѣа и о бжтѣиѣа мѣиѣа: **Шнѣиѣа** вѣиѣа мѣиѣа
цѣиѣа, сѣиѣа вѣиѣа мѣиѣа, и сѣиѣа вѣиѣа мѣиѣа
сѣиѣа тѣиѣа мѣиѣа: мѣиѣа мѣиѣа мѣиѣа, иже
дѣиѣа, сѣиѣа мѣиѣа вѣиѣа мѣиѣа. и по вѣиѣа сѣиѣа
кѣиѣа мѣиѣа мѣиѣа. Оу мѣиѣа мѣиѣа мѣиѣа,
мѣиѣа сѣиѣа мѣиѣа сѣиѣа, шнѣиѣа къ гѣиѣа мѣиѣа:
Н. ГЛА. 10.

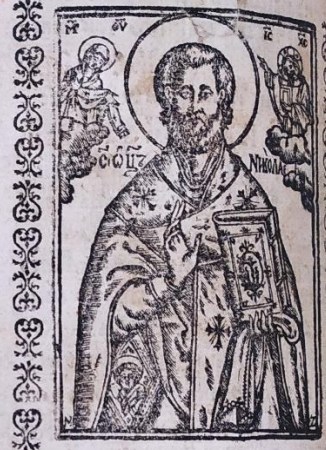
Н. ГЛА. 10.

ANΘΟΛΟΓΙΟΝ сз БГОМЪ СЗДЕРЖАЙ ЦРКОВНЮ СЛЪЖЕУ НЗБРАННЫ СТЫХЪ НА БЕСЪ
ГОДЪ [...]. ЛВОВЪ 1638.

ЖЕТИ ОЦАГО НИКОЛА
АРХІЕПІА МУРАВИНСКІХЪ ЧЪДОТВОРЦА
 На малѣн вечерни. на гѣ возва: поставнии стѣ:
 ѿ поэмъ стѣм Гласъ. ѿ. По: Гакъ добла:

Муромъ Бжтвеннымъ тл пома
 за, Бжтвеннаа елтъ Дха:
 въ Мурехъ Престола предѣ
 данѣа имѣвша, ѿ Муромъ
 ѿ блѣхъ дѣвша добродѣтели
 ещеннѣиши, мірекаа Кѣнца:
 ѿ сладкодѣшѣимн ти молн
 твами, зносрѣдныа ѿгоня
 юща страсти всгдѣ. есторѣдн
 тл върон возхваляемъ, ѿ
 совершаемъ памать твою пре
 етѣи Николае. **дважды.**

Икоже шѣдѣтель тл незаходн
 маго: гакъ свѣтѣло ео раино
 на твѣрдн воидѣвша Црковнѣи
 Николае ѿ мѣрѣа провѣщающа:
 ѿ вѣдѣа мѣрѣа ѿганяюща:
 ѿ шражающа бѣбожѣа знмѣ, ѿ
 тншннѣа содѣловѣющаго глѣ
 бѣкѣа: подолѣдѣ оубѣжѣемъ.
Итѣмнѣ, ѿ въ снѣхѣа мѣла дѣла
 Николае: неправеднѣ имѣщнхъ
 оумѣрѣтн нзѣавнѣа еи гакъ
 свѣтѣрѣемнѣа: гакъ бѣгоднѣнѣа,
 гакъ нзѣавнѣтель тѣплѣиши,
 гакъ пѣдѣстѣтель нѣтннннѣи.
 ѿже вѣрно просѣщнхъ твоего
 злѣтѣплѣнѣа. ещеннѣиши ѿче:
 асгѣа согражданнѣе. пѣломъ
 ѿ Прѣкшмъ равностѣа теле.

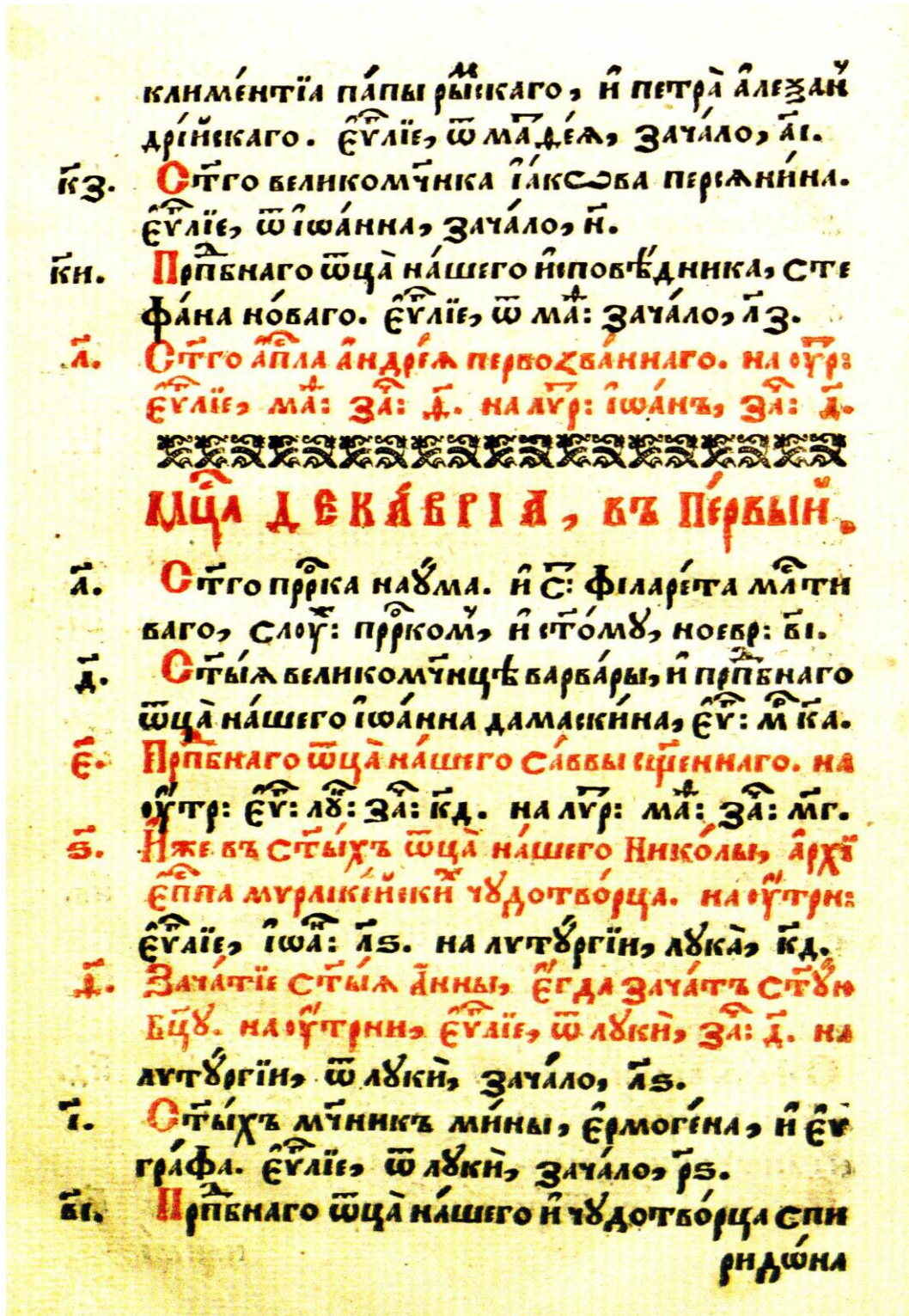
Богѣа гакъже елнце етѣла пѣла
 вѣрнѣа едѣа мѣла провѣща
 ющи: юже ѿ мѣ свѣтѣло соде
 шѣющѣе днѣе, молекно тѣмнѣ
 возопѣемъ: раднѣа дѣжѣа
 цѣломѣдрѣа, непорѣощнѣе
 дѣвша содедѣа догѣолнѣе: бо
 дѣржѣнѣа шнѣтомъ шѣложнѣа.
 раднѣа пѣтѣа ѿ оубнѣтѣа
 хрѣтоу мнѣа гѣхъ лѣднѣа своѣа
 раднѣа Црковнѣе оубѣрѣнѣе.
 архѣеѣомъ добрѣа: нѣоно
 похвѣла, Николае пѣрѣщнѣе:
 всѣслѣеннѣе ѿче, хѣдѣа молн
 неперѣтѣннѣа: мѣрѣа подѣстѣ
 всѣленнѣи, нѣтѣа дѣла мѣла
И нѣтѣ: Бѣгѣднѣа.

Слава: Гласъ, ѿ.

И нѣтѣ: Бѣгѣднѣа.

Додаток № 1.4.

ЕВАНГЕЛІОН сирѣчь: блговѣстїе бгдохновѣныхъ Евангелїстѣ [...]. Львѣвъ 1665.

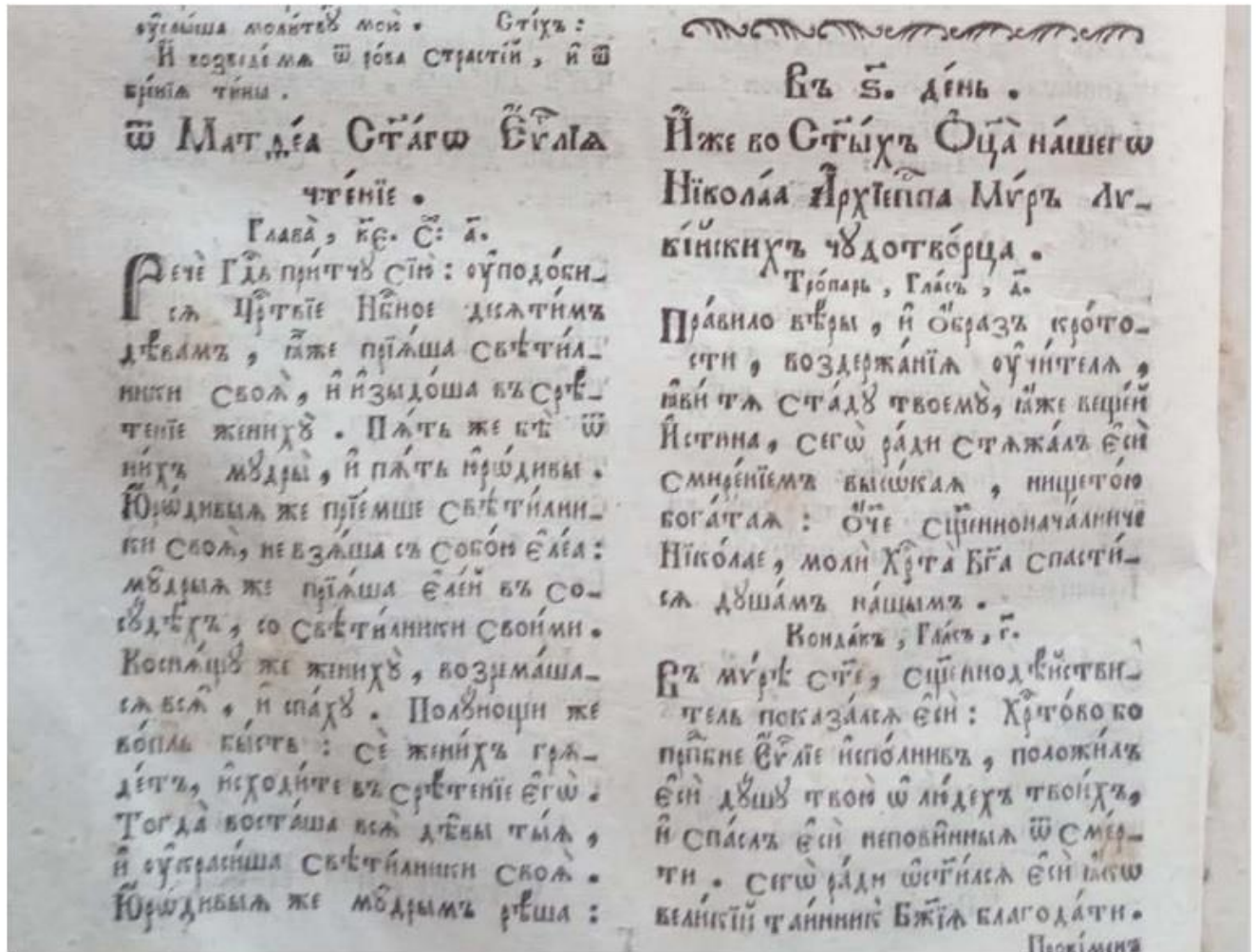
Додаток № 1.5.

ЛЕІТОУРГІКОН сн ѿстѣ СЛУЖЕБНИКЪ Содержащї в себѣ по чинѣ СѢТІА
Восточных Црѣкѣ Антѣргїн [...]. СѸпраслз 1758.

Додаток № 1.6.

ЛЕГТОУРІЯРІОНЪ или СЛУЖБЕНІКЪ СОДЕРЖАЩЬ ВЪ СЕБѢ ПО ЧИНЪ СѢТЯ
ВОСТОЧНАА ЦРКВЕ Анѳргін [...]. Почіевъ 1798.

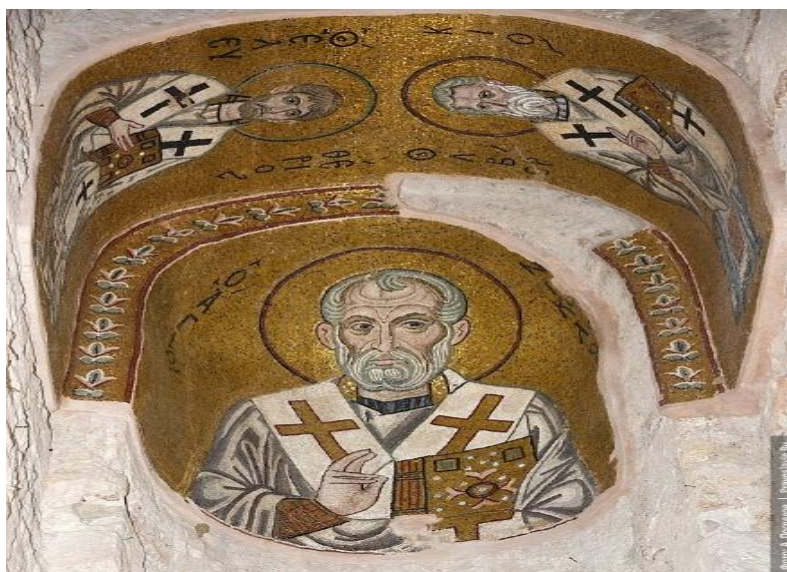

ІКОНОГРАФІЧНІ ЗОБРАЖЕННЯ СВЯТОГО МИКОЛАЯ, АРХИЄПІСКОПА МИР ЛІКІЙСЬКИХ

Додаток № 2.1.

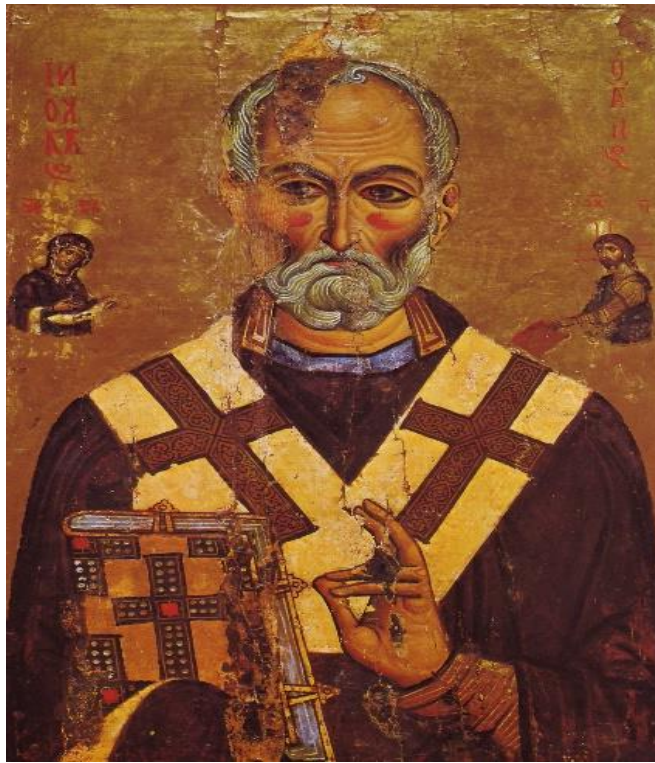
1. Розпис церкви Санта Марія Антиква. Бл. 720 р (VIII ст). Рим (святитель Миколай праворуч)¹.

2. Ікона святителя Миколая з монастиря Дафни XI ст².

¹ Іконографія святителя Миколая. Найдревніші образи святителя Миколая Мир Лікійських Чудотворця // svtl nikolay.church.ua (07.09.2020).

² Поспелов А. Мозаики монастыря Дафни // pravoslavie.ru (07.09.2020).

3. *Ікона святителя Миколая із монастиря святої Катерини на Синаї (XIII ст)*³.

4. *Ікона «Миколай Чудотворець» 1108-1113 р. Михайлівський Золотоверхий собор (м. Київ)*⁴.

³ *Taking the Punch out of our Saints* // www.knightsoftheholyeucharist.com (07.09.2020).

⁴ Байцар А. *Українські ікони святого Миколая Чудотворця* // baitsar.blogspot.com (07.09.2020).

5. Миколай в житті. XVI ст (Миколай Зарайський)⁵.

6. Икона Миколая Можайського (XVI ст)⁶.

⁵ Христианство в искусстве. Иконы // www.icon-art.info (07.09.2020).

⁶ Иконы Николая Чудотворца // gubatayao.magicrpg.ru/vi. (07.09.2020).

7. Дерев'яна скульптура Миколая Можайського XIV ст⁷.

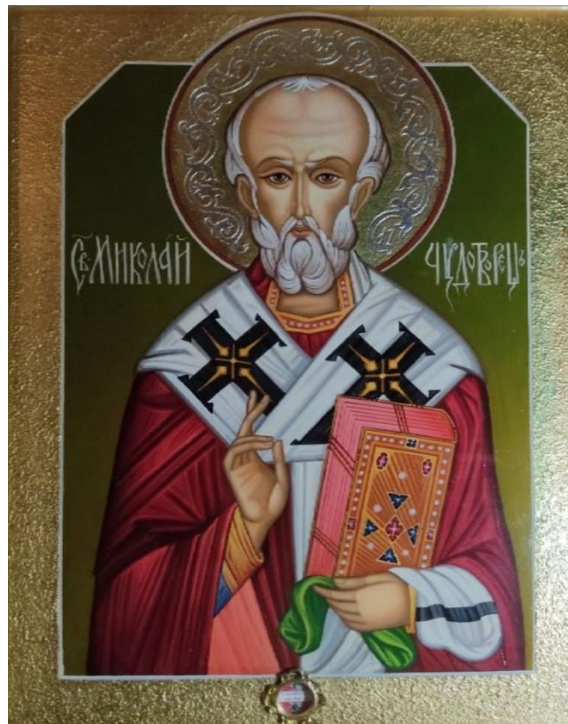
8. Київська чудотворна ікона Миколая Мокрого XI ст⁸.

⁷ Святитель Николай Чудотворец: иконы, фрески и мозаики // nikola2017.ru (07.09.2020).

⁸ Осипчук И. Мы знаем, где находится первая чудотворная икона Киевской Руси – святого Николая Мокрого // culture.fakty.ua (07.09.2020).

ІКОНИ СВЯТОГО МИКОЛАЯ, АРХИЄПИСКОПА МИР ЛИКІЙСЬКИХ У ХРАМАХ УГКЦ

Додаток № 2.3.

1. Ікона святителя Миколая (Архикатедральний собор св. Юра)⁹.

2. Ікона святителя Миколая у храмі Святого Духа Львівської духовної семінарії¹⁰.

⁹ Фото ікони святого Миколая храму Архикатедрального собору св. Юра.

¹⁰ Фото ікони святого Миколая храму Святого Духа ЛДС.

3. Ікона святителя Миколая храму свв. Володимира і Ольги (м. Львів)¹¹.

¹¹ Фото ікони святого Миколая храму свв. Володимира і Ольги.

4. Ікона святого Миколая храму Преображення ГНІХ (м. Львів)¹².

5. Хоругва із зображенням св. Миколая¹³.

¹² Фото ікони святого Миколая храму Преображення ГНІХ.

¹³ Р. Косів, *Українські хоругви*. Київ 2009, 329.

РОЗПОРЯДЖЕННЯ ГЛАВИ І ОТЦЯ УГКЦ ПРО ОФІЦІЙНІ ЛІТУРГІЙНІ ВИДАННЯ¹⁴

Додаток № 2.4.

УКРАЇНЬСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА
Верховний Архієпископ Києво-Галицький

Київ,
Вих. ВА 14/100
20 лютого 2014 року Божого

**Високопреосвященним та Преосвященним владикам,
всесвітлішим, високопреподобним і всечесним отцям
Української Греко-Католицької Церкви**

Високопреосвященні та Преосвященні Владико!
Всесвітліші, високопреподобні та всечесні отці!

Із метою впорядкування літургійного життя нашої Церкви на прохання Преосвященного владика Венедикта (Алексійчука), голови Патріаршої літургійної комісії УГКЦ, у цьому листі нагадую всім вам, що офіційними церковнослов'янськими літургійними виданнями УГКЦ є нижчеперелічені книги, видані церковною владою нашої Церкви чи Апостольським Престолом:

Святе Євангеліє, Рим 1944
Апостол, Рим 1955
Псалтир, Львов 1901
Архиєратикон, Рим 1973
Служебник, Рим 1942
Требник, Рим: I 1945; II 1946; III 1951; IV 1952; V 1953
Часослов, Рим 1950
Осмогласник, Львов 1895
Ірмологіон, Львов 1904
Трійдь постная, Львов 1906
Трійдь цвітная, Львів 1907
Минея, Почаєв 1761-1764: Септемврій, Октоврій, Ноемврій, Декемврій, Януарій, Фебруарій, Март, Априлій, Май, Юній, Юлій, Август
Типік церкви русско-католическія, Львов 1899

Ці видання – поки не будуть опубліковані нами нові – належить вживати в літургійних богослужіннях і під час перевидань та перекладів літургійних текстів УГКЦ сучасними мовами.

Святослав
СВЯТОСЛАВ

а/с 210, Київ, 02002, Україна тел./факс: +38 (044) 541-11-14 E-mail: Ver_Arch@ugcc.org.ua

¹⁴ Блаженніший Святослав. *Розпорядження Глави і Отця УГКЦ про офіційні літургійні видання* // ugcc.blogspot.com (01.12.2020).